

YU ISSN 0021-6933

JEZIK IN SLOVSTVO

letnik XXXVII — leto 1991/92 št. 5



Jezik in slovstvo

Letnik XXXVII, številka 5
Ljubljana, februar 1991/92

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številke)

Izdaja: Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana

Uredniški odbor: Alenka Šivic-Dular (glavna in odgovorna urednica), Aleksander Skaza, Tone Pretnar, Marko Juvan, Miha Javornik (slovstvena zgodovina), Zinka Žorko, Tomaž Sajovic (jezikoslovje), Boža Krakar-Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Lektor in korektor: Jože Sever

Tehnični urednik: Andrej Verbič

Oprema: inž. Dora Vodopivec

Tisk: VB&S d.o.o., Milana Majcna 4, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 12, Ljubljana 61000

Naročila sprejema uredništvo JIS. Letna naročnina 500 SLT, cena posamezne številke 90 SLT, dvojne številke 130 SLT, za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 120 SLT. Letna naročnina za evropske države je 20 DEM, za neevropske države pa 26 DEM.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gnotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport in Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Po mnenju Ministrstva za informiranje R Slovenije, št. 23-91, z dne 26. 11. 1991, je revija oproščena plačila temeljnega in posebnega prometnega davka od prometa proizvodov.

Vsebina pete številke

Razprave in članki

- 97 *Tomaž Sajovic*, Historistično oblikovanje uvodnih delov Jurčičevega pripovednega besedila Kloštrski žolnir in Dežmanovega poljudnoznanstvenega besedila Notranjske gore in Cirkniško jezero (nadaljevanje in konec)
- 107 *Danuša Škapin*, Dramatika Milana Jesiha

Metodične izkušnje

- 118 *Marjan Štrancar*, Narte Velikonja — šolska skica (Gospa Amalija)

Predstavljamo se

- 125 *Milena Hajnšek-Holz*, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU

Bibliografija

- 131 *Marko Kranjec*, Anka Solner-Perdih in Marija Cvetek, Slovenistika v letu 1990

Prejeli smo v oceno

147

Tomaž Sajovic

Filozofska fakulteta v Ljubljani

UDK 808.63:82.081"185/187"

HISTORISTIČNO OBLIKOVANJE UVODNIH DELOV JURČIČEVEGA PRIPOVEDNEGA BESEDILA KLOŠTRSKI ŽOLNIR IN DEŽMANOVEGA POLJUDNOZNANSTVENEGA BESEDILA NOTRANJSKE GORE IN CIRKNIŠKO JEZERO

(Nadaljevanje in konec)

2.3 Nadaljnja naloga razprave je ugotoviti, kako je Jurčičev uvod oblikovan na ravni *elokucije* in v čem se razlikuje od Rogerijevega baročnega uvoda, kar implicitno pomeni, da moramo ugotoviti *historističnost* njegove oblikovanosti tudi v tako imenovanih drobnih formah, predvsem znotraj povedi.

2.3.1 Za ponazoritev Rogerijevega sloga je treba navesti konec prvega odstavka že omenjene pridige, v katerem je navedena trditev krščanskega pesnika in napovedane osebe, ki so jo s svojim življenjem potrjevale, drugi odstavek, v katerem je kot dokaz trditve (prva besedilna tema) predstavljen češki kralj Vaclav, ter peti odstavek, v katerem so najprej na splošno omenjeni še številni drugi dokazni primeri za trditev (ta je skoraj dobesedno ponovljena), kot presežni dokaz pa jim sledi uvedba glavne osebe pridige, sv. Vida, vendar kot dokaz/primer za potrditev (prvi besedilni temi nadrejena tema):

Vèner shè modréshi, pámetnishi inu faštópniishi govoril je ta drugi karshanski Poeta, kateri je te fizèr rèjfnyzhne inu h'usèm rezhem perpráune befséde na tega zhlovéka obèrnil, rekhózh: In teneris monftrat, quid fit puer i/te futururus. Kashe u'Mladofiti, kaj dèjite bode u'Stárofti. Kakòr tega prízh fnaiti famóremo velíku, katere kashejo nam to rèjfnyzu.

Wenceslaus ta Pegamski Krajl, inu Syn Caroli IV. Rimskiga Caef faria pokásal je u'róifstve inu u' Kárftu, kaj je imèl u' Stárofti biti: fakaj ta u' tem róifstve bil je umòril to Mater: per Kárftu pak oskrunil inu umáfal je bil ta Karftne Shégnani kámen; is kateriga bilú je od usèhi rezhènu, de is tega Dèjteta nima nízh prída biti. Inu práu: fakaj ta ni bil drugiga, kakòr en fapópádik usè hudóbije, slafti pak en Várh Huf fítarske Kezarije.

Vezh, vezh takih famògel bi pernefti naprej, kateri, kakòr u'Mladófti so se kasáli, taki so tùdi u'nyh Starofiti oftali. Ali: kir ftopi naprej Vitus ta danashni, slábi Mladénizh is svoimi fnámenie, fa tu fapúftym usè te druge fa vol níega, inu fizèr is tega, kir on usè tu, Kar káfal je u'Otrózhnyh lèjtech dopolnil je u'12. lèjte njegove Starofiti, kakòr Surius inu drugi pishejo od njega: de

Na tem mestu velja čisto na kratko izpostaviti le nekatere bistvene značilnosti: za razliko od Jurčičevega uvoda pomensko-skladenjska oblika ključnega pravila kot sestavine argumentnega poteka teme ni ohranjena (kar zmanjšuje vtis racionalnosti), za odstavke, v katerih so kot dokazi za resničnost trditve orisane življenjske zgodbe treh znanih osebnosti, češkega kralja Vaclava, cerkvenega učitelja Tomaža Akvinskega in svetnika Feliksa Kantališkega (značilno baročno stopnjevanje k svetemu), je značilna skladenjsko popolnoma paralelna zgradba, k veliki integrativnosti in ornamentalnosti besedila

prispevajo tudi sicer pomensko aktualizirane, vendar skoraj dobesedne ponovitve uvodne trditve v vseh odstavkih, omeniti pa je treba tudi navzočnost dvojnih in trojnih formul.

2.3.2 Za predstavitev Jurčičevega historističnega elokucijskega oblikovanja bo zadostovala analiza prvih štirih skladijsko-pomenskih enot.

2.3.2.1 Prva poved predstavlja pripovedovalčevo izhodiščno trditev:

Zares čudnega, rekel bi poetično mislečega duha so morali biti tisti naši predniki iz starih časov, o katerih pozemskem djarnji in nehanji nam pričajo njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela.

Jedro trditve je izraženo v glavnem stavku, in sicer v povedku pripisani lastnosti naših prednikov. Iz tega je jasno, da je besednoredno izhodišče⁷¹ osebek s stavčnim prilastkom (tisti naši predniki iz starih časov, o katerih pozemskem djarnji in nehanji nam pričajo njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela), pri čemer so za bralca v osebku in stavčnem prilastku navedene osebe in njihova tako ali drugače ohranjena dela splošno znana dejstva — kar pomeni, da je pripovedovalec s prestavitvijo jedra na prvo mesto uporabil stilno zaznamovani besedni red. S tem je svoji oceni lastnosti naših prednikov dal večji poudarek in jo hkrati čustveno obarval.⁷²

Za naše razpravljanje in za sporočilo uvoda je pomembno oblikovanje povedkovega določila oziroma samostalniške besedne zveze v njem (*zares čudnega, rekel bi poetično mislečega duha*). Pripovedovalec je jedro svoje ocene lastnosti prednikov oblikoval predvsem v dveh levih določilih odnosnice *duh*, pri čemer je pomen besedne zveze *zares čuden*, ki ima lahko tudi slabšalni prizvok,⁷³ s pomočjo vrinjenega glagola v pogojniku (*rekel bi*, kar omiljuje naslednjo ugotovitev⁷⁴) popravil z bolj pozitivnim in določnejšim pomenom besedne zveze *poetično misleč*. Čeprav težko rečem, da sta pomena obeh besednih zvez sinonimna (imata pa tako vlogo glede na ugotovitev iz protitrditve), se lahko — s to omejitvijo — strinjamo z Lausbergom, da je pripovedovalec uporabil implicitno obliko *correctia*.

V prilastkovem odvisniku *o katerih pozemskem djarnji in nehanji nam pričajo njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela* je prav tako mogoče opazovati pripovedovalčevo retorično načelo "podvajanja" posameznih stavčnih členov oziroma njihovega dvojnega členjenja (v marsičem podobno, vendar retorično dognanejšee oblikovanje je v začetku devetdesetih let značilno za Janka Kersnika in malo kasneje tudi za Moderno).

V mestniškem predmetu (*o katerih pozemskem djarnji in nehanji*) je uporabljena stalna besedna zveza *dejanje in nehanje*, ki jo Slovar slovenskega književnega jezika v geslu *dejanje* označuje s kvalifikatorjem *ekspresivno* in s pomenom *vse življenje, prizadevanje*⁷⁵ (stalna besedna zveza je po Pleteršniku očitno kalk nemške besedne zveze *Tun und Lassen*⁷⁶). Historističnost oblikovanja še krepi rimanje obeh besed v zvezi.

Posebej zapleteno zgrajen je priredno zložen osebek⁷⁷ (*njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela*), ki ga sestavljata dve pomensko sorodni sestavini: jedri

⁷¹ Jože Toporišič, Slovenska slovnica, nav. delo, str. 533.

⁷² Jože Toporišič, nav. delo, str. 542.

⁷³ Beseda *čuden* ima naslednje slovarske pomeni: *ki se razlikuje od navadnega, znanega; ki se ne da določiti, opredeliti; ki vzbuja dvom, navadno o moralni neoporečnosti*. V: Slovar slovenskega knjižnega jezika, Prva knjiga, A-H, SAZU, Inštitut za slovenski jezik, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1970, str. 320. V Pleteršnikovem slovarju najdemo tele slovarske pomeni: *wunderbar, wunder/chön; wunderbar; garstig, abschaulich*. V: M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, A-O, Katoliška tiskarna, Ljubljana 1984, str. 116. V Jurčičevem uvodu lahko pomen besede opišemo predvsem s prvima dvema razlagama iz SSKJ I, sobesedilo pa mu daje rahlo negativni sopomen (na to kaže prenos slovanskega pomena *ki se razlikuje od navadnega, znanega* v družbeni vrednotenjski kod 19. stoletja, za katerega sta *navadni*, to je običajni, vrednoti razum in korist).

⁷⁴ Jože Toporišič, nav. delo, str. 331.

⁷⁵ Slovar slovenskega knjižnega jezika, Prva knjiga, A-L, nav. delo, str. 357.

⁷⁶ M. Pleteršnik, nav. delo, str. 127.

⁷⁷ Jože Toporišič, Slovenska slovnica, nav. delo, str. 477.

obeh samostalniških besednih zvez sta besedi *stavbe* in *dela* — obe denotirata *gradnje* (druga sobesedilno). Za naše razpravljanje je pomembna skladenjska in pomenska zgradba druge sestavine (*razna v razvalu ali še v živčih ostankih ohranjena dela*), v katerih je samostalniško jedro (*dela*) na levi razširjeno z zapleteno zgrajeno pridevniško besedno zvezo, pri čemer je treba posebej poudariti zvezo deležnika (*ohranjena*) in dveh pomensko nasprotnih predložnih zvez, ki izražata način⁷⁸ (*v razvalu ali še v živčih ostankih*). Prav v tej razširitvi druge sestavine osebka lahko vidimo še eno značilnost Jurčičevega oblikovanja, in sicer asimetričnost (njena preprostejša različica se kaže tudi v že obravnavanem povedkovem določilu glavnega stavka, v katerem je prva sestavina sestavljena iz členka, torej besedne vrste s posebnim, okrnjenim statusom,⁷⁹ in pridevnika — *zares čudnega*, druga pa iz prislova in deležnika — *poetično mislečega* (obe besedi sta tudi daljši od tistih v prvi sestavini). S takim slogovnim sredstvom je dosežen tako imenovani Achtergewicht, poudarjena obtežitev zadnjega člena v skladenjski enoti, ki jo je poznala na primer že nemška umetniška proza 14. stoletja,⁸⁰ pa tudi Trubarjeva besedila.⁸¹ Po ugotovitvah Pogorelčeve je podoben postopek kasneje uporabljal tudi Cankar.⁸²

2.3.2.1.1 V uvodni povedi je mogoče zaslediti tudi slogovno načelo uravnotežene uporabe dvojnega členjenja posameznih stavčnih členov (značilno že za renesančno oblikovanje, pri nas na primer pri Trubarju in Dalmatinu),⁸³ in sicer na stavčnih začetkih in koncih, pri čemer je treba posebej opozoriti, da se Jurčič s stalnim ustvarjalnim preoblikovanjem tako imenovanih dvojnih formul skuša izogniti togi ornamentalnosti (k njenemu rahljanju prispeva tudi omenjeno slogovno načelo asimetričnosti).

V glavnem stavku je dvojni členjen prilastkov del samostalniške fraze v povedkovem določilu na začetku (že omenjena implicitna oblika *correctia*), na koncu pa osebek (*tisti naši predniki iz starih časov*), in to na prav poseben način. Samostalniško jedro (*predniki*) podredno zložene samostalniške fraze ima ob levem določilu tudi desnega, in sicer neujemalni predložni prilastek (*iz starih časov*), v katerem ima vlogo jedra spet samostalnik; pri tem je dvojnost še poudarjena s po dvema besedama na levi strani obeh samostalnikov, kar formalno ustreza inačici figure *izokolon*.⁸⁴

⁷⁸ Jože Toporišič, nav. delo, str. 470.

⁷⁹ Členek modernejšje jezikoslovne raziskave opredeljujejo takole: *Im Sinne der neueren P.-Forschung (vgl. WEYDT (1979) (H. Weydt, Die Partikeln der deutschen Sprache, Berlin 1979, op. T. S.)) versteht man unter P. (Partikeln, členek, op. T. S.) im engeren Sinne nicht flektierende, nicht satzgliedhafte Wortklassen, die keine (oder wenig) selbständige lexikalische Bedeutung aufweisen, aber die Bedeutung ihrer jeweiligen Bezugselemente modifizieren.* V: Hadumod Bußmann, Lexikon der Sprachwissenschaft, nav. delo, str. 371.

⁸⁰ Hans Eggert, Deutsche Sprachgeschichte III, Das Frühneuhochdeutsche, Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg, 1969, str. 85.

⁸¹ Tomaž Sajovic, Retoričnost in besedilnost Trubarjeve pridige, nav. delo, str. 501.

⁸² Breda Pogorelec, Ivan Cankar — vozlišče razvoja slovenske besedne umetnosti, XII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1979, str. 32-33, 36, 39.

⁸³ Breda Pogorelec, Trubarjev stavek, VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 3.-15. julija 1972, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1972, str. 315 in 318. Tudi: Tomaž Sajovic, Retoričnost in besedilnost Trubarjeve pridige, nav. delo, str. 500-501.

⁸⁴ Osnovna opredelitev *izokolona* je naslednja: *Das Isocolon oder Parison oder die Parisosis besteht in der koordinierten Nebeneinanderstellung zweier oder mehrerer Kola /.../ oder Kommata /.../, wobei meist die Kola (oder Kommata) jeweils gleiche Satzteilabfolge zeigen /.../. Die Kola selbst können hierbei syntaktisch vollständige Haupt- oder Nebensätze sein /.../ oder (gegebenenfalls als Kommata) aus je mindestens zweigliedrigen /.../ Satzteilen bestehen, die durch einen ihnen gemeinsamen weiteren Satzteil als "Klammer" zum Satz integriert werden /.../.* V: Heinrich Lausberg, nav. delo, str. 359.

Jurčičev primer ni popolnoma pravilen in ga uvrščamo v posebno različico: *Die syntaktisch gleichrangige Koordinierung /.../ ist die normale Form der für das Isocolon charakteristischen Nebeneinanderstellung. Jedoch kann auf die syntaktische Gleichrangigkeit verzichtet werden, wenn nur der gedankliche Bezug in gleichrangiger Weise vorliegt.* V: Heinrich Lausberg, nav. delo, str. 367.

Lausberg med primeri ne upošteva razmerja v samostalniški besedni zvezi, na Jurčičevo inovativnost pa kaže tudi pomenska zapornitev obeh členov *izokolona*: *Das Isocolon /.../ stellt in der Koordinierung der Kola semantisch meist eine Häufung /.../ dar, also die Aufzählung (Anreihung) semantisch verschiedener Inhalte. Von der Häufung her sind zwei semantische Extreme möglich: Synonymität (Aussage des gleichen Inhalts) als Schwund des semantischen Unterschieds der Häufung /.../ einerseits, Antithese (Gegenüberstellung gegensätzlicher Inhalte) als Schärfung des semantischen Unterschiedes andererseits /.../. Als zwischen beiden Extremen stehend ist die similitudo aufzufassen /.../.* V: Heinrich Lausberg, nav. delo, str. 374.

Lausberg na strani 365 govori o ustreznem razmerju med koloni: *Das Entsprechungsverhältnis der beiden parallelen Reihen a¹ b¹ c¹ einerseits, a² b² c² andererseits heißt, wenn die beiden Reihen inhaltlich im Verhältnis der similitudo stehen /.../.*

V prilastkovem odvisniku (ki že zaradi svoje stavčnočlenske vloge predstavlja prvino asimetričnosti) je Jurčič na njegovem začetku v mesniškem predmetu (*o kterih pozemskem djarnji in nehanji*) uporabil pravo dvojno formulo, končal pa ga je z že omenjenim dvosestavinskim "asimetričnim" osebkom.

2.3.2.2 Dokazni del navajam v grafično razvidnejši obliki:

Zakaj če vidiš, potujoč po deželi, na strmovitih hribih sledi stanovanj nekdanje gospode,

če zagledaš na prijaznem holmcu tik poraščene vrste hribov belo cerkvico, ktera bi bila po razsoji tvojega razuma ljudem pripravniša na ravnem polji,

če moraš dalje sopihaje stopati po cestah, ki te vodijo visoko gori na rob strmega vrha ob skalah in gosti hosti in vendar po natančnejšem razgledu sprevidiš, kako lahko bi se bili nekdanji cestarji ognili klancu in strmini, ko bi bili zdolej ob hribu le majhen ovinek napravili — /.../.

Že na prvi pogled sta očitni dve značilnosti, in sicer razvidno zaznamovanje začetkov posameznih dokazov z anaforično ponavljanim pogojnim veznikom *če* — v prvem dokazu je pred njim sicer še priredni vzročni veznik *zakaj* — in stopnjevano besedno množenje posameznih dokazov, kar je nedvomno izraz slogovnega načela asimetričnosti (Rogerijeve dokazi so bili enako dolgi).

Prva značilnost (anaforično ponavljani pogojni veznik *če*) kaže na enakovrednost dokaznih členov, kar se v prvih dveh izraža tudi v skrajno paralelni zgradbi pogojnih odvisnikov (paralelizem je značilen tudi za Rogerijeve "dokazne" odstavke). Skladenjsko si stavčni členi (za pogojnim veznikom) sledijo v naslednjem zaporedju: povedek (osebek je nakazan z ujemalnimi lastnostmi povedka) — prislovno določilo kraja — predmet. Oba povedka zapolnjujeta glagola vidnega zaznavanja (*videti, zagledati*) v drugi osebi ednine (z njo ni mišljen splošni osebek, ampak *bralec*, kar implicitno kaže uporaba osebnega zaimka *jaz* v dajalniku v stavku *če prevdariš vse to in še druge enake zapuščine, kaj ne da mi pritegneš*), jedri prislovnih določil kraja samostalnika *hribi* in *holmec*, ki ju družijo skupni pomen *vzpetina zemeljskega površja*, predmeta pa samostalniški frazi *sledi stanovanj nekdanje gospode* in *bela cerkvica*, pri čemer samostalnika *stanovanja* in *cerkvica* družijo skupni pomen, izražen z besedo *stavba* (tudi *zgradba*, ki ga vsebuje že prva, "tematska" poved uvoda (oblika besedilne koherence na pomenski osi hipernim-hiponim).

Druga značilnost, slogovno načelo asimetričnosti, se kaže že v drugem dokazu, in sicer v širjenju osebka s stavčnim prilastkom (*cerkvico, ktera bi bila po razsoji tvojega razuma ljudem pripravniša na ravnem polji*), katerega sporočilo je za potek tem uvoda zelo pomembno. Pripovedovalec namreč skuša tudi s sklicevanjem na bralčev razum potrditi svojo uvodno trditev o *zares čudnem, rekel bi poetično mislečem duhu* prednikov, pri čemer vzpostavlja nasprotje med *poetično* gradnjo na primer *cerkvice na prijaznem holmcu in razumsko, praktično gradnjo na ravnem polji* (*razumsko* v tem primeru implicira pomen *gospodarno, z marj truda*). Ob tem je treba opozoriti, da pomanjševalnici (*holmec, cerkvica*) in besedna zveza *na ravnem polji* asociirajo ljudsko poetiko.

Tretji dokaz, ki se glasi:

/.../ če moraš dalje sopihaje stopati po cestah, ki te vodijo visoko gori na rob strmega vrha ob skalah in gosti hosti in vendar po natančnejšem razgledu sprevidiš, kako lahko bi se bili nekdanji cestarji ognili klancu in strmini, ko bi bili zdolej ob hribu le majhen ovinek napravili — /.../

kaže že omenjeni Jurčičevi slogovni značilnosti, in sicer rahljanje toge retorične ornamentalnosti in iz njega izvirajočo asimetričnost, ki tokrat zaradi izredno povečanega števila besed predstavlja pravo baročno zastranitev.

Prva dva stavka (*če moraš dalje sopihaje stopati po cestah, ki te vodijo visoko gori na rob strmega vrha ob skalah in gosti hosti*) sta samo še pomensko paralelna s pogojnima odvisnikoma prvih dveh dokazov, ostali del tretjega dokaza pa je prav tako samo pomensko

paralelen s sporočilom prilastkovnega odvisnika, ki razširja pogojni odvisnik v drugem dokazu. Prav v opustitvi skladijskih paralelizmov je mogoče videti načelo rahljanja toge retorične ornamentalnosti.

Nekoliko podrobnejša primerjava sporočila prvih dveh stavkov tretjega dokaza z na primer sporočilom pogojnega odvisnika v drugem dokazu (*če zagledaš na prijaznem holmcu tik poraščene vrste hribov belo cerkvico*) pokaže tudi zanimive prepričevalne (persvazivne) prvine, ki jih je pripovedovalec dodajal in s tem poudaril prav s "kršitvami", torej z rahljanjem strožjega paralelnega oblikovanja in iz njega izvirajočo asimetričnostjo. Prva "kršitev" je širitev stavčnega vzorca s prislovnim določilom načina, zasedeno z besedo *sopihaje*, ki skuša v bralcu z denotiranjem pospešenega dihanja — kot posledici strme poti seveda — še povečati občutek *nepraktičnega ravnanja naših prednikov*, druga pa stavčni prilastek, ki razširja samostalniško jedro prislovnega določila kraja (*ceste*); v njem imajo številni izrazi, ki izražajo izredno izpostavljenost ceste in konotirajo težavnost njene gradnje, enako prepričevalno vrednost.

Sporočilo (eksplikacija na *razumu* temelječega *duha* pripovedovalca in bralca kot nasprotju — po njunem prepričanju seveda — *poetičnemu* in s tem nepraktičnemu duhu njunih prednikov) ostalega dela tretjega dokaza je pomensko paralelno sporočilo, izraženem v prilastkovnem odvisniku v drugem dokazu, skladijsko pa je asimetrično povečano na tri stavke, v čemer se kaže pripovedovalčevo stopnjevano osredotočenje na lastno izhodiščno trditev, s tem pa se posredno krepi tudi vplivanski učinek na bralca (posebej je treba opozoriti na že omenjeno prepričevalno vrednost — tokrat v sinonimni dvojni formuli *klancu in strmini*).

2.3.2.3 Najbolj bistvene razlike med Rogerijevo baročno pridizno predlogo in Jurčičevim uvodom se kažejo na pomenski ravlini. Če so v Rogerijevem uvodu lastnosti in dejanja posameznih oseb kot dokazov za misel katoliškega pesnika tako ali drugače povezani s katoliškim naukom, je Jurčičev uvod razpet med že popolnoma sekularizirani temi o pripovedovalčevi prepričanosti v *poetični*, samo za *naravno lepoto* dovzetni duh naših prednikov in njihovi zgodovinsko izpričani *preudarnosti in praktičnosti*.

Iz tega izvira spremenjeno besedišče, pri čemer je treba opozoriti, da pred raziskovalci slovenskih umetnostnih — pa tudi neumetnostnih — besedil stoji obsežna naloga, in sicer računalniško podprta izdelava slovarjev posameznih piscev in slogovnih obdobij in njihova medsebojna primerjava po oblikoslovnih, pomenskih, skladijskih in še kakih kategorijah. Za uvod *Kloštrskega žolnirja* so značilni predvsem tako imenovani *konkretni samostalniki*,⁸⁵ ki zaznamujejo naravne pojave (*hrib, holmec, vrh, klanec, strmina, polje, voda, skala, hosta*) in rezultate človekovih dejanj (*cerkvica, cesta, hiša, peč, mesto*) (kar kaže na pripovedovalčev čut za opisovanje podrobnosti iz realnega sveta⁸⁶) ter *abstraktni samostalniki*,⁸⁷ ki izražajo temeljno, popolnoma sekularizirano pomensko nasprotje v uvodu (*fantazija, lepota — razum, pamet*), medtem ko so za Rogerijev uvod značilni predvsem *abstraktni samostalniki* (*Mladost, Stàrost, shpot, slabúst, shipkúst, trošt, rějfniza, rójstvo, Kàrist, Kezarija, vefsélje, Vjèra*), načinovni prislovi, s katerimi pripovedovalec izraža svoje vrednotenje (*práu, móдру, pámetnu, sáfátópnu*), in pridevniki (*bogát, premóšren, Aidouski, Malykuváuski, Karshánski*), pri čemer je marsikatera beseda tako ali drugače povezana s krščanstvom.

⁸⁵ Pri tem se opiram na naslednjo pomensko delitev samostalnikov v navedenem besedilu S. pomeni *Substantiv*): *Unter semantischem Aspekt wird unterschieden zwischen konkreten und abstrakten S.*: *Unter die* → *Konkrete zählen Eigennamen* (Gretchen, Wien, Mozart, Wilbrandgasse), *Gattungsnamen* (auch: *Appellativa*): Mensch, Katze, Sänger, *Sammelbezeichnungen* (auch *Kollektiva*): Gebirge, Gewölke und *Stoffbezeichnungen*: Wein, Gold, Blut. *Abstrakta bezeichnen Eigenschaften* (Treue), *Vorgänge* (Träume), *Beziehungen* (Freundschaft), *Maße* (Stunde, Meile). V: Hadumod Bußmann, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, nav. delo, str. 517.

⁸⁶ Primerjaj poglavje *Zorenje mišljenja in govora za pripovedno prozo novega tipa* v: Matjaž Kmecl, *Od pridige do kriminalke*, nav. delo, str. 36-54.

⁸⁷ Med *abstraktni samostalniki* uvrščamo tudi tiste izglagolske samostalnike, ki izražajo dejanje, stanje, dogajanje itd. V: Walter Jung, *Grammatik der Deutschen Sprache*, VEB Bibliographischen Institut Leipzig, Leipzig 1971, str. 260 in 423.

Ugotoviti je treba, da je za Jurčičevo oblikovanje uvoda v *Kloštrskem žolnirju* značilno prav nasprotje med visoko obliko in pogosto tudi nepoetičnim besediščem (v *Telečji pečeni* je tako oblikovanje stopnjevano do izrednih ironizirajočih učinkov). Opozoriti pa je treba tudi na *habitualne* glagolske oblike, ki zaznamujejo Jurčičev retorični uvod (Lyons *habitualnost*, tudi *uzualnost*, razlaga z naslednjimi besedami: *The term "habitual", then, is conventionally applied by linguists to situations (and, derivatively, to the aspects that describe such situations) to which a much broader, but intuitively related, set of terms is applicable, including "customary", "frequent", "regular", "usual" and even "normal"; and "iterative" or "frequentative" are commonly employed in the same sense.*⁸⁸).

Po vsem povedanem je jasno, da medbesedilje Jurčičevega uvoda sicer ne more skriti asociacij na baročno pridizno predlogo, predvsem v *dispoziciji* in manj v *elokuciji*, vendar vsebina in pomensko gradivo uvoda nista več niti pridizna v smislu poučevanja verskih resnic (s tega stališča je za uvod značilna pomenska inverzija ali sekularizacija) niti ne razodeva baročnega duha (zanj prav gotovo nista glavni značilnosti razum in praktičnost). Za uvod je torej značilno *historistično* oblikovanje.

2.4 Zanimivo je, da je različice *dispozicijskega* pojava *preseganja celote* (oziroma *patetične amplifikacije*) moč najti v uvodnih delih še nekaterih pripovednih besedil, na primer v Tavčarjevem *Kobiljekarju* (1878) ter Kersnikovem *Ponkerčevem očetu* (1882), *Kmetiski smrti* (1890) in *Mamonu* (1891).

3.0 Kot smo že omenili, je historizem obvladoval tudi neumetnostna besedila (primerjaj na primer Eggersove analize nemškega časopisnega jezika v 19. stoletju⁸⁹). Za primer vzemimo poljudnoznanstveno besedilo *Notranjske gore in Cirkniško jezero*, ki ga je leta 1850 napisal Karel Dežman.

Uvodni del besedila se glasi takole:

Krajnska dežela v lepi mnogoverstnosti take kraje v razgled stavi, kateri človeka s začudenjem napolniti in s svojo rajsko lepoto navdihniti zamorejo. O, kako se ti bo serce širilo, na njenih snežnih kópah in goličavah krasniga ogleda nadušeno! — in če ti na vetrovitim Krasu groze in straha upade, ga bojo miline krajnskih dolin in goric v sladkih občutkih zibale. Še več čudeži pa, še veličastniši prikazni so v njenim kamnitim drobji skrite in človeškim očem z večno temoto zagernjene.

*Krajnske gore imajo namreč sploh to lastnost, da neštevilne poveršne vodice po breznih, ponikvah, jarkih in nevidnih razpoklinah požirajo ter v vse strani svojih apnenih skladov spretakajo, — ene v prostornih shrambah zadržavajo, druge pa, po neznanih žilah dalje podivši, še le v svojim znožji — v globokih dolinah — zopet na svitlo točijo. To posebno velja od tistiga gorovja, ktero, skoraj tikama cvetnih poljan ravne Forlanije se vzdigovaje, jadransko morje s širokoherbnim Krasam opasuje in s stermimi planinami, ki so kot mejniki ali čuvaji med slovensko in talijansko zemljo postavljene, noter do siviga Triglava seže. Tam zagledaš ogoljene višine obeh Golakov, zlatostolniga Čavna /.../, Otelce, Kovka in Nanosa burjopihavca. Od tod nižje gore celo Notranjsko zemljo preprežejo. Tu obdajajo pogostama nasejani homci in hribi okrogle, kotlinaste doline, tam se ozka draga med podolgotimi berdi vije, pa tudi širokim dolinam in visokim planotam v tem hribovji še precej prostora ostane.*⁹⁰

3.1 Najprej si moramo ogledati *dispozicijo*, to je ureditev in členitev pomenskih enot, prvega, uvodnega odstavka. Dežmanov odstavek sicer ni oblikovan v "baročni" *patetični amplifikaciji*, se pa prav tako lahko podreja trdnim retoričnim pravilom. Kot smo že zapisali, se sklenjenost celote praviloma kaže v členjenju na najmanj tri dele: začetek, sredo in

⁸⁸ John Lyons, *Semantics*, Volume 2, Cambridge University Press 1977, Reprinted 1978, 1979, Cambridge, London, New York, Melbourne, str. 716.

⁸⁹ Hans Eggers, *Deutsche Sprachgeschichte*, 2, Rowohlt's Enzyklopädie, Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg 1986, str. 364-365.

⁹⁰ Karel Dežman, *Notranjske gore in Cirkniško jezero*, Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani 1850, str. 3-4.

konec, pri čemer je sredinski del lahko še dodatno členjen. V obravnavanem primeru je odstavčna celota sestavljena iz petih členov v inačici, ki jo Lausberg opiše takole:

Die an die Fünf-Finger-Abzählung /.../ anknüpfende Fünfgliedrigkeit des Typs I+(I+I+I)+I entsteht aus der Dreiteilung der Mitte, die also als ein eigenes Ganzes gewertet wird. /.../ Die Straffung zur übergeordneten Zweigliedrigkeit /.../ ist in den Varianten I+((I+I+I)+I) und (I+((I+I+I))+I) möglich.⁹¹

Dežmanov uvodni odstavek je oblikovan v drugi različici petčlenske delitve celote, pri čemer je učinek *napetosti* dosežen s stopnjevanjem pomena, izraženega v prvih štirih členih, v petem, končnem členu. Že sama oblika členjenja pomenskih enot odstavka kaže na njegovo premišljeno, jasno, enakomerno k cilju usmerjeno zgradbo — brez sicer izredno učinkovite "baročne" retardacije presežnega člena in njegovega antitetičnega opomenjanja v že obravnavani različici *patetične amplifikacije* (Rogerjeva pridiga, Kloštrski zolnir).

Kot pa bo še podrobneje razloženo, peti, končni člen retorične zgradbe prvega odstavka napoveduje vsebino drugega odstavka (in ostalih).

3.1.1 Izhodiščno temo prvega odstavka napove prva retorično oblikovana poved:

Krajnska dežela v lepi mnogoverstnosti take kraje v razgled stavi, kateri človeka s začudenjem napolniti in s svojo rajsko lepoto navdihniti zamorejo.

V glavnem stavku, ki s svojo pomensko-skladenjsko zgradbo spominja na Prešernov stavek *Apel podoba na ogled postavi*, je besedna zveza v osebku — *Krajnska dežela* — klasicistično personificirana, pri čemer sta za temo prvih dveh povedi odločilni besedni zvezi v prislovnem določilu načina (*v lepi mnogoverstnosti*) in predmetu (*take kraje*) — tematsko prvino pa predstavlja tudi pripovedovalčevo ubesedenje čustvenega razmerja ljudi do *krajev*, skladenjsko izraženo v skrajno retorično oblikovanem prilastkovem odvisniku. Zaradi večje nazornosti ga navajam grafično preoblikovanega:

kteri človeka s začudenjem napolniti

in s svojo rajsko lepoto navdihniti zamorejo

Na izrazni ravnini skladenjsko razvita nedoločnika skupaj s tako imenovanim "povezujočim" naklonskim glagolom oblikujeta strogo retorično figuro *izokolon*, in sicer — če upoštevamo pomensko podobnost nedoločnikov *napolniti in navdihniti* — v različici *distiunctia*,⁹² pri čemer je treba poudariti, da predložni besedni zvezi, ki razširjata nedoločnika, stavčnočlensko nista enakovredni. Po ustnih konzultacijah s P. Karlikom in A. Vidovič-Muhovo predstavlja prva predložno-nedoločniška zveza s *začudenjem napolniti* tako imenovani analitični predikat, kajti zvezo je mogoče izraziti z glagolom *začuditi*, medtem ko ima predložna besedna zveza s *svojo rajsko lepoto v besedni zvezi s svojo rajsko lepoto navdihniti* ali vlogo prislovnega določila vzroka (*kraji me navdihnajo, ker so rajsko lepi*) ali vlogo prislovnega določila sredstva in orodja (*kraji me navdihnajo s tem, da so lepi*).

⁹¹ Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, nav. delo, str. 243.

⁹² Lausberg opredeljuje *distiunctio* takole: *Die distiunctio besteht in der Zusammensetzung der Kola aus jeweils synonymen Prädikaten und jeweil semantisch verschiedenen, einander syntaktisch entsprechenden sonstigen Satzteilen (Subjekten, Objekten, adverbialen Bestimmungen). Jeweils für sich genommen, stellen die Prädikate also ein Synonymie /.../, die semantisch verschiedenen Satzteile eine Häufung /.../ dar. Die Kola können hierbei entweder völlig selbständige Sätze bilden oder durch einen dritten Satzteil klammerartig /.../ integriert werden.* V: Heinrich Lausberg, nav. delo, str. 368.

3.1.2 V drugi povedi je tema prvega deskriptivno⁹³ razvita z njeno podrobnejšo členitvijo (specificiranjem), kar pravzaprav pomeni, da prva in druga poved predstavljata pravzaprav retorično figuro diarezo.⁹⁴

O, kako se ti bo serce širilo, na njenih snežnih kèpah in goličavah krasniga ogleda nadušeno! — in če ti na vetrovitim Krasu groze in straha upade, ga bojo miline krajnskih dolin in goric v sladkih občutkih zibale.

Tematska prvina iz prve povedi *lepa mnogovrstnost* je v tem sredinskem oziroma specificirajočem delu odstavek razčlenjena na gore (*njene snežne kèpe in goličave*), Kras in krajnske doline in gorice, tematska prvina čustvenega razmerja do teh krajev pa je ubesedena s tremi različnimi stalnimi zvezami z osrednjo besedo srce in posameznimi besedami in besednimi zvezami, ki jih slogovno lahko uvrščamo v slovar romantičnega sentimentalizma: značilen primer je zlasti zadnji stavek z množinsko obliko abstraktnega samostalnika *miline* in besedno zvezo v prislovnem določilu načina *v sladkih občutkih* (primerjaj tudi besedno zvezo *rajska lepota* v prvi povedi.)

Posebej pozorni moramo biti na za renesančno in klasicistično oblikovanje značilno retorično zaznamovanost posameznih stavkov z dvojnimi formulami, ki s svojo umetelno pomenskoopolnitvijo dokazni del odstavek oblikujejo v sklenjeno celoto (v prvi stavčni zvezi — *na njenih snežnih kèpah in goličavah* — in tretjem, končnem stavku — *miline krajnskih dolin in goric* — besede zaznamujejo posamezne kraje, sinonimna abstraktna samostalnika — *groze in straha* — v drugem, srednjem stavku pa človekovo čustvo).

Tudi v tej povedi so vse osebne glagolske oblike postavljene na konec stavkov, še posebej opazna sta tudi slogovno zaznamovani besedni red v polstavku *na njenih snežnih kèpah in goličavah krasniga ogleda nadušeno* in že v tistem času slogovno zaznamovani izpust predloga *od* v roditeljskih besednih zvezah, ki stavčnoočlensko predstavljajo prislovno določilo vzroka⁹⁵ — *krasniga ogleda nadušeno, /srce ti/ groze in straha upade*.

3.1.3 Odstavek je kot enota besedila sklenjen z retorično uravnoteženo povedjo:

Še večji čudeži pa, še veličastniši prikazni so v njenim kamnitim drobji skrite in človeškim očem z večno temoto zagernjene.

Osebkov in povedkov del povedi sta namreč retorično podvojena. V podvojenem, izokolonsko oblikovanem osebkju — členu v osebkju sta umetelno, *hiperbatonsko* ločena s prestavitvijo protivnega veznika *pa* — pridevniki v primerniku stopnjujejo pripovedovalčevo navdušujoče razmerje do geoloških pojavov na Kranjskem, tokrat tistih pod površjem, kar je ubesedeno v sinonimno podvojenem povedkovem delu povedi — so v njenim kamnitim drobji skrite in človeškim očem z večno temoto zagernjene. Privzdignjeno klasicistično občutje je doseženo z doslednim zapostavljanjem deležnikov in besednopomenskoopolnitvijo prislovnega določila kraja (*v njenim kamnitim drobji*) in prislovnega določila vršilca (ali izvora) glagolskega dejanja (*z večno temoto*): v prvem primeru (*kamnit*) je beseda *drobje* uporabljena počlovečeno metaforično (druga figura, personifikacija, je značilno klasicistično retorično sredstvo; zanimivo je, da je bila figura tako poimenovana tudi šele v klasicizmu⁹⁶, v drugem primeru, besedni zvezi *večna temota*,

⁹³ Deskriptivni potek teme Brinker opredeljuje takole: *Bei deskriptiven Themenentfaltung wird ein Thema in seinen Komponenten (Teilthemen) dargestellt und in Raum und Zeit eingeordnet. Die wichtigsten thematischen Kategorien sind also Spezifizierung (Aufgliederung) und Situierung (Einordnung).* V: Klaus Brinker, *Linguistische Textanalyse*, nav. delo, str. 59.

⁹⁴ Rázloko oziroma diarezo Kmecl razlaga z naslednjimi besedami: *v retoriki razčlenitev kakšnega pojma v vrsto sindetično ali sindetično nanizanih inoči, ki jih z zaključnim poizetkom strnemo v enoten pomen.* V: Matjaž Kmecl, *Mala literarna teorija*, nav. delo, str. 71.

Lausberg figuro opredeljuje kot različico *enumeratio*. V: Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, nav. delo, str. 339.

⁹⁵ Janežič piše: *Predlog od se semertje izpušča; p. lakote vmirati; žeje zevati.* V: Anton Janežič, *Slovenska slovnica*, Založil Eduard Liegel, knjigar., V Celovcu 1854, str. 84.

⁹⁶ Lausberg piše: *Die Termini sind nicht antik; personifier ist zuerst bei Boileau (s. Littré, s. v.), personification zuerst seit dem 18. Jh. (cf. A. Dauzat, Dictionnaire étymologique ..., Paris 1983, s. v.) belegt.* V: Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, nav. delo, str. 932.

pa občutek privzdignjene negibnosti oblikujeta pomen pridevnika *večna temota*, pa občutek privzdignjene negibnosti oblikujeta pomen pridevnika *večen* in samostalniška izpeljanka (iz samostalnika *tema*!) *temota*, ki še posebej poudarja *lastnost* oziroma *stanje*.⁹⁷

Posebej pozorni moramo biti tudi na umetelno oblikovanje odstavka kot sklenjene enote (to vsekakor kaže klasično načelo oblikovanja, ki je bilo značilno tudi v renesansi in klasicizmu), kar se kaže že v sami razvrstitvi obeh njenih glavnih pomenskih enot — *geoloških značilnosti Kranjske* in naravoslovčevega subjektivnega, *čustvenega razmerja do njih*. V prvi povedi sta enoti razvrščeni v omenjenem vrstnem redu, v tretji, to je zadnji povedi pa v obrnjenem, hiazemskem, pri čemer je v prvi povedi stavčno sinonimno poudarjeno *čustveno razmerje do geoloških značilnosti Kranjske* (v prilastkovem odvisniku), v zadnji pa *podzemeljske geološke značilnosti* (v povedkovem delu povedi).

3.1.4 Zadnja poved v prvem odstavku s svojo napovedjo teme naslednjega (naslednjih) odstavka (odstavkov) relativizira shemo oblikovanja celote, navedeno v odstavku 3.1. Očitna je namreč samo oblikovna sklenjenost prvega odstavka, ki je zaradi vsebinske "odprtosti" nelogično zgrajen. Logično bi bilo, če bi zadnja poved prvega odstavka postala prva drugega, s čimer bi tudi oblikovno bila poudarjena delitev omejene celote na dva dela, kar pomeni, da obravnavani del Dežmanovega besedila členita dve diarezni strukturi, ki sta v stopnjevalnem retoričnem razmerju.

3.2 Prva poved drugega odstavka se glasi:

Krajske gore imajo namreč sploh to lastnost, da neštevilne poveršne vodice po brezni, ponikvah, jarkih in nevidnih razpoklinah požirajo ter v vse strani svojih apnenih skladov spretakajo, — ene v prostornih shrambah zadržavajo, druge pa, po neznanih žilah dalje podiši, še le v svojim znožji — v globokih dolinah — zopet na svitlo točijo.

Najbolj razvidna slogovna značilnost povedi je klasicistično poosebljanje (personificiranje) osebkove besedne zveze *krajske gore*, ki ji je v postopku poosebljanje samo navidezno in površno gledano dodeljena vloga *agentnega participanta* (v jeziku obstaja običajnejša možnost izražanja, na primer **V krajskih gorah se spretakajo neštevilne poveršne vodice**⁹⁸, uporaba primerno vezljivostnih glagolov, ki v obravnavanem primeru vsebujejo pomensko sestavino +*živo*, pa je v vlogo drugega delovalnika (skladenjsko predmeta) potisnila besedno zvezo *neštevilne poveršne vodice* (*krajske gore požirajo, spretakajo, zadržavajo, podiši, točijo* neštevilne poveršne vodice).

Da osebkovi besedni zvezi *krajske gore* v omenjeni povedi ni dodeljena vloga *agentnega participanta*, dokazuje naslednja analiza. Za primer si lahko vzamemo kar eno od Karlikovih povedi (v prevodu seveda): *Vas je živela bogato kulturno življenje*. V njej ima beseda *vas* zares vlogo agentnega participanta, kajti bolj običajna oblika povedi bi se glasila *V vasi so ljudje živeli bogato kulturno življenje*, v njej pa je beseda *ljudje* zaradi pomenske lastnosti (+človek) res agens. V Dežmanovem primeru beseda *vodice* seveda nima pomenske vloge *agensa*, ampak *nosilca lastnosti*.⁹⁹ Za naše razpravljanje je pomembno, da je Dežman uporabil tako imenovano diatezno strukturo, nekoliko ohlapno pa bi lahko rekli tudi drugotno strukturo (problem v slovenski strokovni literaturi še ni proučen), ki

⁹⁷ Jože Toporišič, Slovenska slovnica, nav. delo, str. 136 in 138.

⁹⁸ Grepl in Karlik pojav opisujeta z naslednjimi besedami: *Jestilže vyraz pro specifickaci agentního participantu obsahuje sémantický rys "místo" nebo "čas", nabyvá v odvozené dialezi sémantické role Loc a jeho specifikačtor v gramatické struktúře i odpovídající gramatickou (morfologickou) formu, napr. v nějakém předložkovém vyrazu.*

/.../

(14) Antika zduraznovala jednotu krásy tělesné a duševní.

(14a) (V antice) byla zduraznována jednotu krásy tělesné a duševní.

(14b) (V antice) se zduraznovala jednotu krásy tělesné a duševní.

Jak ukazují doklady /.../ (14b), je pak takový participant s formou v, na Sloz realizovatelný i v odvozené struktúře s reflexivní formou slovesnou.

V: Miroslav Grepl/Petr Karlik, Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty, 1983, Univerzita J.E. Purkyně v Brně, str. 32.

⁹⁹ Miroslav Grepl/Petr Karlik, Skladba spisovné češtiny, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1986, str. 141.

vnaša v pripoved občutek nenavadnosti in privzdignjenosti (tako oblikovanje je značilno za Stritarja, kasneje pa tudi za Moderno).

3.2.1 Klasicistično slogovno prvine predstavljajo tudi epiteti ob zemljepisnih lastnih imenih, pa tudi občin, ki izražajo stalno značilnost (geološko, meteorološko ali kako drugo) denotatov posameznih lastnih imen: *cvetne* poljane *ravne* Forlanije, *vetroviti* Kras, *širokoherbni* Kras, *sivi* Triglav, *ogoljene* višine obeh Golakov, *zlatostolni* Čaven, Nanos *burjopihavec*, pri čemer so še posebej izstopajoče zloženke — samostalniška in pridevniške — značilne za Homerjevo besedno oblikovanje.¹⁰⁰

3.3 Posebej je treba omeniti, da je Dežman v uvodu svojega poljudnoznanstvenega besedila kot naravoslovec izrazil svoj subjektivni odnos do predmeta upovedovanja (in raziskovanja!), pri čemer ni mogoče spregledati, da je odnos do naravnih lepot Kranjske izrazito afirmativen (apoteoza domovine je značilna *vsebinska* prvina historizma). Ne glede na kasnejše Dežmanovo renegatstvo je v tem odnosu mogoče videti jasne sledove nacionalnega navdušenja — v besedilu pač omejenega na navdušenje nad naravnimi lepotami domače dežele. Branje Dežmanovega življenjepisa v Slovenskem biografskem leksikonu potrjuje to ugotovitev, saj je bil v tem času še izrazito slovensko usmerjen. Kasneje sta ga njegova kritična skepsa ter zavračanje kulturne zaostalosti in nazadnjaške miselnosti pri marsikaterem slovenskem nacionalnem voditelju pripeljala v nemške vrste, s čimer si je prislužil sloves prvega slovenskega odpadnika.¹⁰¹

4.0 Čisto na koncu in namesto sklepa: vrsta slovenskih pripovednih besedil druge polovice 19. stoletja je lahko že tudi izgubila večje retorične besedilne vzorce — kot znak so ostale le še drobne historistične forme, ki so marsikdaj prehajale že v navado.

(Razprava je del doktorske disertacije *Historični slogi v slovenski pripovedni prozi druge polovice 19. stoletja*, Ljubljana 1991.)

UDC 808.63:82.081"185/187"

Summary

Tomaž Sajovic

A HISTORIST FORMATION OF THE INTRODUCTORY PARTS OF JURČIČ'S NARRATIVE TEXT *KLOŠTRSKI ŽOLNIR* AND DEŽMAN'S POPULAR-SCIENTIFIC TEXT *NOTRANJSKE GORE IN CIRKNIŠKO JEZERO*

The purpose of the study is to explain the phenomenon of *historism* in more detail in Slovene artistic and non-artistic texts of the 19th century, on the basis of the rhetorical textual patterns in the introductory parts of Jurčič's text *Kloštrski žolnir* (1866) and Dežman's popular-scientific text *Notranjske gore in Cirkniško jezero* (1850) and their symbolic significance for both texts. The study also relies on the findings of art history, which in researching historicist architecture came to the conclusion that in the period of historicism (it began with classicism in the second half of the 18th century, according to the more recent studies it, however, certainly does not end with the close of the 19th century) the role of buildings was divided into the previously combined elements — the *purpose* and *significance*. The *significance* was expressed in the form of the so-called *historist style* and existed independently, regardless of the practical *purpose*. The choice of an adequate 'style', which is modelled on the previous style period, was symbolically determined and artistically, culturally and socio-politically motivated. This double structure is possible to detect in Pogorelec's studies about the clash between the rhetorical, i. e. historical and natural poetics that was going on from Enlightenment to the Modern (and beyond), as well as in the findings of the Slovene literary historians (Paternu, Kmecl and others). The study is essentially a linguistic and stylistic one, with special emphasis on discourse analysis and rhetoric.

¹⁰⁰ Silva Trdina, *Besedna umetnost*, II. del, Literarna teorija, Mladinska knjiga, Ljubljana 1970, str. 30.

¹⁰¹ Slovenski biografski leksikon I, Zadržna gospodarska banka, Ljubljana 1925, str. 131-135.

DRAMATIKA MILANA JESIHA

Milan Jesih je razmeroma mlad avtor, ki se je gledališkemu občinstvu prvič predstavil leta 1969 v Gledališču Pupilije Ferkeverk kot soavtor dveh predstav: *Žlahtna plesen Pupilije Ferkeverk* in *Pupilija, papa Pupilo pa Pupilčki*. Nadaljeval je leta 1973 v Eksperimentalnem gledališču Glej, kjer sta z režiserjem Zvonetom Šedlbauerjem ustvarila kolektivno predstavo *Limite*. Značilnost te igre je bil sproten proces nastajanja besedila in odrskega dogajanja. Milan Jesih je med nastajanjem tega projekta namreč sproti prinašal besedilo za dogajanje na odru, ki ga je videl prejšnji dan.

Pravi začetek njegove dramatike pa je bil leta 1974, ko so v EG Glej uprizorili njegovo prvo samostojno igro. To so bili *Grenki sadeži pravice*, v tistem času povsem nova in sveža predstava, ki jo je občinstvo z navdušenjem sprejelo. Njena novost je bila predvsem v svobodnem sopostavljanju različnih prizorov in poigravanju z raznimi jezikovnimi stili in zvrstmi. Ta dramaturški model, ki ga je Jesih v Grenkih sadežih pravice prvič predstavil, je kasneje v večji ali manjši meri uporabil tudi v vseh preostalih igrah. Istega leta so v SNG Drami uprizorili *Vzpon, padec in ponovni vzpon zanesenega ekonomista*, drugo izvirno Jesihovo igro, ki pa ni doživela takšnega uspeha. V njej Jesih namreč ponavlja vzorec iz Grenkih sadežev pravice, ki v drugačnem dramatičnem kontekstu ni učinkovit. Korak naprej v Jesihovi dramaturgiji pomeni *Brucka ali obdobje prilagajanja* (EG Glej, 1976), v kateri se pojavi poskus logične zgradbe dramskega dejanja. Sledil je *Gulliver, velik in majhen*, dramatizacija znanega Swiftovega besedila, ki sta jo leta 1978 skupaj uprizorila Mladinsko in Lutkovno gledališče. Po nekajletnem premoru je SNG iz Celja leta 1984 uprizorilo *Pravopisno komisijo*, zanimivo igro, katere glavna tema je jezik, njegov razvoj in zvrstna razčlenjenost. In čeprav je konfliktno-fabulativni razvoj dogajanja v Pravopisni komisiji precej kompakten, je Jesihov jezik tako raznovrsten in tako nabit z zunajvsebinskimi pomeni, da to obilje kar prekrije zgodbo. *Triko*, ki so ga leta 1985 zaigrali v SNG Mali drami, pomeni vrnitev k modelu iz Grenkih sadežev pravice, ki pa je tokrat izveden bolj organizirano. Njegovo področje dogajanja ni več celo življenje, ampak je omejeno na ljubezenske situacije. Z osemletnim zaostankom je leta 1986 eksperimentalna skupina Gledališče čez cesto postavila na oder *Afriko*, parodijo kmečkih veseloiger, ki razkriva zmotno predstavo o veselem in preprostem življenju na kmetih. *Še zmeraj ptiči*, modernizacijo Aristofanove komedije, so leta 1987 zaigrali v MGL. Jesihu je znamenita antična komedija služila le za osnovno fabulativno izhodišče, značaje oseb, pomen dogodkov in končni izid igre pa je predelal. Nasprotno od Aristofana, ki med ptiči najde boljši svet od človeškega, so Jesihovi ptiči le formalno drugačni od ljudi, po vsebinskih in moralnih karakteristikah pa so jim enaki. *En sam dotik*, najnovejša Jesihova igra, ki so jo leta 1990 uprizorili v Prešernovem gledališču v Kranju, označuje spet novo fazo v Jesihovem dramskem ustvarjanju, saj gre za oddaljevanje od njegovega prvotnega dramaturškega modela in približevanje bolj klasičnim modelom. Leta 1990 so v Lutkovnem gledališču uprizorili *Kronanega norca*, Jesihovo igrico za otroke.

Zaradi svoje mladosti Milan Jesih še ni prisoten v preglednih oziroma sintetičnih literarnozgodovinskih študijah. Janko Kos v *Primerjalni zgodovini slovenske literature*¹ pride do Dušana Jovanoviča, s katerim je Jesih precej sodeloval in s katerim imata tudi nekaj skupnih lastnosti. Oba bi lahko uvrstili v dramatiko absurda, v kateri sta vsebina in forma absurdni. Zarjo je značilna nesmiselna sosledica dogodkov namesto logičnega dogajanja, vrtenje v krogu, junaki, pasivni kakor lutke, nesmiselno govoričenje namesto smiselnega dialoga². V pravi drami absurda se prepletajo modernistične in

¹ Janko Kos: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Partizanska knjiga 1987.

² Literatura. Ur. J. Kos. Ljubljana: CZ 1977 (Leksikoni CZ)

eksistencialistične prvine, Jesihova (in Jovanovičeva) dramatika pa izrazito eksistencialistične prvine izloči ter jih nadomesti z indiferentno igrivostjo. Ostane modernistična zahteva po inovaciji in drugačnosti od literarne tradicije. M. Bogataj Jesiha primerja z Beckettom in ugotavlja, da njune junake združuje "nezmožnost ohranjanja identitete". Vendar gre pri Beckettu za negotovost, neprijetne spomine, nezmožnost spominjanja, pri Jesihu pa za igro: "Beckett ima v kleti nepospravljeno drvarnico in mučilnico, Jesih pa zabavo v maskah".³

Taras Kermauner v knjigi *Vračanje mita v sodobni slovenski dramatik*⁴ v zvezi z Jesihovo dramatiko govori o ludizmu, ki naj bi bil reakcija na računalniški in tehnokratski svet. Ludizem besede, prostor, čas, osebe in rekvizite spremeni v znake, ki jih avtor lahko poljubno kombinira med seboj. Tako nastane delo, sestavljeno iz prostih členov, ki so sami zase nesmiselni in lahko učinkujejo le v dovolj veliki masi. Toda Kermauner opozarja:

"Prevelika, a zgolj privatna (desocializirana) svoboda, nezavezanost, naključnost, lahкотnost, skoraj izključen parodizem, vse to vodi k občutku neresničnosti." (str. 51)

V ludizmu gre za igro jezika, ki pri Jesihu doseže svoj vrh, saj je jezik pri njem avtonomen sistem, neodvisen od resničnosti. Tako glavni junak *Vzpona* v svojem govoru skoraj slovarko obdela vse pomene besede DUH:

"Ljudstvo moje! Prisotnost duha nas ne sme kar zapustiti. V duhu našega časa je, da smo vse bolj polni duha in da smo v duhu vedno en z drugim. Saj je prav, da v duhove ne verjamemo: ne duha ne sluha ni o njih. To naj ne vznemirja duhov, marveč naj se poleže." (str. 74)

Iz te neodvisnosti izhaja nemoč ludizma, ki lahko zamenja samo jezik, ne more pa spremeniti stvari same. To nas vodi k naslednji oznaki za Jesihovo dramatiko — lingvizmu. Glavna norma v Jesihovih igrah je namreč jezik, od katerega zavisijo dramsko dejanje in dramski karakterji. Če se spremeni jezik, se spremeni dogajanje, pa tudi osebe na odru se prilagodijo novim vlogam. Osebe so torej samo lutke, nekakšne lupine, ki jih jezik ob vsaki spremembi napolni z novo vsebino. Obstajajo samo kot zunanost — telo, v katerem se jezik lahko materializira. To redukcijo človeka na zgolj telo Kermauner imenuje karnizem. Jesih pa gre še dlje, saj obravnava predmete in živali enako kot ljudi ter jim daje enake lastnosti. Tako človek izgubi osrednjo vlogo in se izenači s predmeti in živalmi. To je značilnost reizma. Reistične poteze so prisotne zlasti v *Afriki*, kjer poleg ljudi nastopajo še živali, drevesa in dva mopeđa. Prav komično je razmišljanje kravice Liske, ki filozofsko debatira z družinskim dedom o zmuzljivem pomenu besed:

"Nikar ne pozabi, koliko motne izkrivljenosti je v besedah... Kar misliš, je lupina, v kateri je morebiti sadež; gledat pojdi, če je sadež v njej, okušat ga hodi — pa ni ne lupine ne sada v njej... je nekaj, vendar je nekaj drugega..." (str. 63)

Lahko bi rekli, da začetki Jesihove dramatike spadajo v modernizem, v njegovo iskanje pristnega in avtentičnega izraza; kmalu pa zaide v krizo in se opre na tradicionalne strukture in vsebine. Namesto prvotne inovacije se pojavi renovacija. To pa je že značilnost postmodernizma, ki omogoča svobodno razpoložljivost tradicij, njihovo vključevanje v novo besedilo in s tem oddaljevanje od njihovega izvirnega smisla. Ta prisvojitvev je namreč prelomljena skozi sedanjí trenutek⁵.

Razvoj Jesihove dramatike bom poskušala prikazati z interpretacijo treh najbolj značilnih iger: *Grenkih sadežev pravice*, *Brucke* in *Enega samega dotika*.

³ Matej Bogataj, Literatura 1/1989, št. 5, str. 195-198.

⁴ Taras Kermauner: *Vračanje mita v sodobni slovenski dramatik*. Ljubljana: Partizanska knjiga 1988 (Zbirka Znanstveni tisk).

⁵ Aleš, Debeljak: *Postmoderna sflinga*. Celovec: Wieser 1989.

Grenki sadeži pravice, Interpelacija v enem nonšalantnem zamahu

GRBAVEC: V Kokrici... Ali me poslušate? V Kokrici živijo Zagoričniki in vsi pišejo pesmi. Gospod, ki ima brado, kaj dela — pesmi piše! Hčerka, ki študira v Ljubljani, kaj dela? Pesmi piše. Sin, ki hodi še v ljudsko šolo, kaj dela? Takisto! (str. 20)

Tako Grbavec odgovori Jemavcu, ki ga boli noga in je potreben tople človeške pomoči. Vendar nas ta prizor sploh ne utegne ganiti, saj že v naslednjem Grbavec nastopi v vlogi viteza Gauloisa, ki nima več lutnje, Jemavec pa je Franica, ki ni zanosila s Kapidžičem. V tem prizoru iz srednjega veka nastopa tudi Dajavec v vlogi vojvode. Še preden pa izvem, kdo je Kapidžič in kaj se je zgodilo z Gauloisovo lutnjo, se vse tri osebe, ki se jim pridruži še Gobavec, znajdejo v nekem podjetju, kjer je prišlo do nesreče. Stvar je nerodna, saj v podjetju delajo tudi za armado, tako da možnost sabotaže ni izključena. Sledi prizor o dveh žlahtnih ljubiteljih umetnosti (Dajavec in Jemavec), ki jima je v največji užitek Tolstoj ob glasbi Rahmaninova v tople zakurjenem salonu — pod Rembrandtom.

D: Kaj bi še manjkalo človeku?

J: Na svetu nič.

D: Prav nič.

J: Nič.

D: Nič.

J: Nič?

D: Nič, sem rekel.

J: Kako: nič?

D: Nič! Nič! Nič!

J: Nič, praviš, srček?

D: Pustite me že na miru!

(str. 24)

Tako prejšnji prizor o umetnosti prehaja v novega, v katerem gre za "en cegel", ki ni vreden nič, potem pa pride še policija. Replika, ki loči oziroma povezuje oba prizora, je večpomenska in lahko pripada prejšnjemu ali pa novemu prizoru. Grenki sadeži pravice so montaža množice prizorov iz vsakdanjega življenja, ki med seboj niso logično povezani. Edini sistem, ki pa ne velja za vse prizore, je morda sistem čimbolj grotesknega nasprotja med prizoroma, ki si sledita. Tako nežen ljubezenski prizor preide v prizor reševanja čolna v viharni noči, pogovor o človeku, njegovi nemoči in neodločnosti pa se nadaljuje v pravljicnem prizoru o dveh hudobnih in enem dobrem pastirju. Individualnost malih narodov in možnost njihovega svobodnega razvoja mora biti zagotovljena, ženska je še zmeraj zatirana, v Ljubljani ni "enega oreng lokala", v šolah otroke bašejo z neumnostmi, "raubšicarji" neodgovorno streljajo po fazanih, ni in ni pravice na tem svetu, prizori v Grenkih sadežih pravice pa gredo naprej. Naprej ali nazaj, bi lahko rekli, saj časovnega poteka v Sadežih ni, ker čas vodi v smrt. Smrt pa je le ena od številnih situacij in ni nič bolj tragična/komična od ostalega dogajanja. Teatralična smrt vseh štirih junakov na koncu je simboličen konec igre, ki bi se sicer lahko vlekla v nedogled.

V Grenkih sadežih pravice nastopajo štiri osebe: Dajavec, Jemavec, Grbavec in Gobavec, ki pa niso pravi dramski karakterji, saj se njihova vloga menja iz prizora v prizor. V 58 prizorih morajo te štiri osebe odigrati kar 140 vlog, vsaka poprečno 35. Dajavec se mora npr. preizkusiti v vlogah učiteljice, psa, zdravnika, pokojnega pevca Milana Vezočnika, nesposobnega strica itd. Sam Jesih je osebe v Sadežih na začetku označil takole:

"Spol in sklon igravcev nista določena, želeti pa je, da so njihove duše široka in svetla pobočja, saj je sonce pokrovitelj življenja in njegov budni pastir." (str. 6)

Igralci morajo biti torej odprte osebnosti, da lahko interpretirajo to paletu raznovrstnih situacij od ljubezni, kriminala, politike, teologije pa do urbanizma in pedagogike.

Dramaturg Sadežev Aleksander Zorn pravi, da je ta Jesihov tekst mogoče opredeljevati "per negationem":

"Jesihov sistem temelji na tem, da ne dopušča nobenega sistema, njegovo sporočilo je radikalno izkazovanje nezmožnosti sporočila in navsezadnje morda celo: njegova metoda urejanja materiala je v tem, da ne dopušča nikakršne metode."⁶

Sadeži so torej pomembni predvsem zaradi tistega, česar v njih ni: ni sistema, ni metode in ne sporočila. Pravila klasične dramaturgije zanje ne veljajo. Sadeži namreč nimajo fabule, v njih ni logičnega zaporedja dogodkov od začetnega zapleta pa do končnega razpleta. Vsaka situacija, čim se nekoliko razvije in dobi "mimetično avtentične razsežnosti življenjske resničnosti"⁷, preide v novo situacijo. Tudi konflikta, ki je pogoj za dramatičnost igre, v Sadežih ni, saj gre le za kombiniranje različnih situacij. Izdelanih dramskih karakterjev, od katerih bi bila odvisna dramski govor in dramsko dejanje, ne najdemo (čeprav Jesih govori o "dramatis personae"). Tradicionalni odnos med govorom in likom je v Sadežih obrnjen. Namesto da bi bil govor izraz in funkcija lika, se lik prilagaja različnim jezikovnim situacijam. Ta odvisnost figure od jezika ima komičen učinek. Še nekaj — Sadeži nimajo didaskalij, praktičnih in operativnih napotkov za odrsko uprizoritev igre. S tem daje Jesih gledališkim ustvarjalcem možnost za svobodno interpretacijo, ki pa mora biti seveda v skladu z njegovim jezikom.

Vendar v Sadežih mora biti nekaj, kar jih dela tako zabavne in zaradi česar so jih gledalci, kasneje pa tudi bralci tako dobro sprejeli. Najpomembnejši je jezik, s katerim se Jesih neomejeno igra. Jezik je namreč sistem pravil, ki mu ni mar za vsebino sporočila, ampak zgolj za njegovo formo, ki mora slediti jezikovnim pravilom. Po tej logiki se da tvoriti neskončno količino stavkov brez vsebinskega smisla. Vendar te možnosti ni mogoče pretirano izkoriščati, saj bi se jezik sicer spremenil v nekakšno glasbo. To pa bi zmanjšalo komični učinek, saj je prav nasprotje med normalnimi in vsebinsko nedojemljivimi stavki najbolj smešno.

V Sadežih se jezik pojavlja v vsej svoji zvrstnosti, vsak prizor je napisan v različnem stilu, nasprotje med temi stili pa ustvarja svojevrstno dinamiko, ki nadomešča dramski konflikt. Jesih oponaša različne situacije iz vsakdanjega življenja, pri čemer uporablja prvine pogovornega, strokovnega, umetnostnega, publicističnega jezika, poklicnih žargonov, slenga, narečij in arhaičnega jezika. Prisotni so tudi trije jeziki: nemščina, francoščina, srbohrvaščina, če ne štejemo pasjega jezika. Stilizacija je lahko tudi literarna, npr. pravljичen stil, ki ga Jesih po svoje preuredi:

GOBAVEC: Daj mi od svojega obeda, dobri pastir. Lačen sem in žejen!

GRBAVEC: Moj oče Telefunken iz Massachusettsa je hrano, ki jo imam s seboj, namenil meni. In kar je mojega, bo ostalo moje, potepuški tujec, to si zapiši za uho. (str. 28)

Od literarnih odnosnic so precej pogosti empirični citati, ki jih Jesih loči od ostalega besedila z narekovaji, poleg tega pa navede tudi njihovega avtorja.

DAJAVEC: Marcus Aurelius je zapisal o koristnem: "V bistvu koristnega je, da nujno koristno deluje." (str. 30)

V ta jezikovni okvir Jesih vlaga najrazličnejše eksistencialno-socialne situacije, ki same nimajo smisla in neko racionalno gibanje ustvarijo šele kot množica. Posamezni prizori torej niso avtonomni, zato jih ni mogoče izločiti iz celote. O tej povezanosti priča tudi podnaslov — Interpelacija v enem nonšalantnem zamahu. Kermauner piše, da je v Sadežih "svet v celoti zakonit, vsak lik posebej pa čista prismodarija".⁸ Vendar bi lahko govorili tudi o nekakšni relativni avtonomiji, saj imajo posamezni prizori svojo vsebino, drug v drugega pa ne prehajajo po nekem logičnem sistemu, ampak si med seboj včasih prav groteskno

⁶ Aleksander Zorn: Interpelacija vitalitete. Gledališki list EG Glej 1973/74.

⁷ J. Koruza: Slovenska dramatika po letu 1965. Jis 25/1979/80, št. 4-5, str. 16-20.

⁸ T. Kermauner, n. d., str. 76.

nasprotujejo. Jesih torej "ohranja vsebinskost prizorov, stavkov in vlog, da bi jo prikazal kot brezvsebinskost, izmišljenost, poljubnost".⁹

Za na videz neurejeno množico prizorov lahko odkrijemo v Sadežih tudi sporočilo, čeprav Jesih sam noče o tem reči nič dokončnega: "Če v igrah ponujam kakšno sporočilo, potem je to vznemetenost, navdušenje, pa tudi osuplost nad mnogoterostjo resničnosti."¹⁰

In vendar najdemo v Sadežih podobo človeka, ki je v modernem brezglavem svetu izgubil svoje stališče in se tako prilagaja zdaj tej zdaj oni situaciji. To je človek brez znanja, zato je njegovo življenje brez smisla. F.Š. piše, da Sadeži prikazujejo "svet brez idej in idealov, svet nekakšnega nehanja in pehanja, ki mu na koncu stoji dolgčas, Nič".¹¹

Brucka ali obdobje prilagajanja

Brucka je korak naprej v Jesihovi dramaturgiji, saj gre v njej za trdnjšo zgradbo in tri stalne dramske osebe. Prizori so sicer še precej samostojni, vendar pa imajo rdečo nit, to je postopno prilagajanje mladega dekleta navadam malomeščanskega sveta, ki označuje tudi časovni potek igre. Aleksander Zorn pravi, da je osnovna dinamika te igre "zorenje za protokol človeških razmerij, vstopanje v prostor emocionalnih šablon, vključevanje v logiko sporazumnih, uravnoteženih, zaprtih odnosov, ki zmorejo živost samo v krogu, po katerem se love, in perspektivnost samo v variacijah, ki ponavljajo isto".¹² V Brucki nastopajo tri osebe, nekakšen svojevrsten trikotnik, ki ga sestavljajo mož in žena, tipična predstavnika potrošniške družbe, ter brucka, ki je sveža in drugačna. Tokrat je Jesih svojim dramskim osebam dal enotnejši karakter, ki pa je še vedno spremenljiv, saj ga do neke mere še vedno določa sprotna situacija.

V privatni srednjeklasni svet mladih zakoncev Rada in Sonje, v katerem se nosi rože na dež, praznuje obletnice poroke in od časa do časa hodi v kino ali na večerjo, se priseli brucka Lenča. Lenča prihaja iz drugega sveta, polna je znanja, odprta za znanje in nove izkušnje, zavestno hoče vplivati na dogodke v sebi in okoli sebe. Kmalu se izkaže, da je idiličen odnos med Radom in Sonjo le navidezen, saj se v njem skriva želja po novem, drugačnem življenju. Navidezni mir in lažno idilo Sonja označi takole: "Neznano, nedoločljivo, motno, tuje; negotovo, skoraj nevarno, hkrati pa ne ost, ampak bunka, knedel, ki skriva špico nabodala." (str. 15)

To neskladje se kaže v različnih oblikah, od nezmožnosti sporazumevanja, sanj o drugačnem življenju, nočne more, pretvarjanja, pa do varanja, bolezni in celo smrti. Vendar Jesihova smrt ni prava smrt, saj sploh ni žalostna. Je le ena od ostalih situacij in nima nič hujših posledic kot npr. Radovo jutranje britje. Tak odnos do smrti omogoča Jesihu, da svoje junake kar večkrat tako ali drugače "umre".

Značilen je prizor varanja. Lenča je videla Sonjo z drugim moškim. Sledi paleta vseh mogočih reakcij na to temo. Radovo obnašanje niha od besa do ravnodušja. Sonja pravi, da je to njena stvar, v naslednjem hipu pa Lenčo zmerja z lažnivko. Vmes se Rado in Sonja ubijeta, nato se ločita in razpolavljata vse skupne stvari... Tako si v tipičnem Jesihovem slogu sledijo najrazličnejše variacije v najbolj nemogočem zaporedju, ki ima prav grotesken učinek. Vse napete situacije pa se vedno znova pomirijo in razvežejo v mirno vsakdanjost.

Lenča se v tem zaprtem svetu sprva ne počuti najbolje. Če se ji le ponudi možnost, uide drugam, pa čeprav samo z "aluminijastim lepotcem", tipičnim primerkom ljubljanskega frajerja po modi, na katerem pa žal ni nič originalnega. Sovrašтво med zakoncema občuti kot hlad: "Sneg, preja, ki bom iz tebe nosila obleko, da bi mi moglo bit po koži in po duši še bolj hladno!" (str. 41)

⁹ Taras Kermauner, Gledališki list EG Glej 1973/74

¹⁰ Ivan Cimerman: Pesniški jezik je čakajoča eksplozija (intervju z M. Jesihom). Rodna gruda 1986, št. 5, str. 16-17.

¹¹ F.Š., Večer 35/1979 (19. 3.), št. 64, str. 4.

¹² Aleksander Zorn: Obdobje prilagajanja. Gledališki list EG Glej 1976/77.

Potem pa se Lenča prilagodi in se zavrti skupaj z Radom in Sonjo v začaran krog resnice in želja: "Lejta, na vsakem zapestju, kjer si štejem srčni utrip, mi je zrasla po ena mačehca. Zato ker je to dom z rožami. Same rože. V besedi, v gibih, v navzočnosti. Vrtnarija, cvetličarna." (str. 67)

Aleš Berger je označil Brucko kot "grenko-sladko" igro:

"Grenka, ko zarisuje svet spraznjenih, v istih kalupih pojavljajočih se (zakonskih) razmerij in vstopanje v ta zvotljeni, s privadami in samodejnostmi polakirani prostor, in vesela, ker se zna temu svetu privoščljivo posmehovati, se z njim bolj ali manj prizanesljivo pošaliti in ga tako, četudi le za trenutek, igrivo preseči."¹³

Že Bergerjeva označitev igre kaže na njeno večplastnost, o kateri govori tudi sam Jesih. Avtor loči tri nivoje teksta:

1. realno dogajanje
2. psihološko pogojen notranji nivo
3. "sproščena govorica poetičnega, fantazijsko osvobajajočega se jezika".

Prvi nivo ustreza realnim dogodkom in vsakdanjim pogovorom. Drugi nivo se kaže v notranjih monologih, ki so posebnost te igre. Pojavljajo se v obliki simultanih monologov in apartjev ter izražajo poskus bega iz dolgočasne resničnosti vsakdana. Skozi drugi nivo prodira tretji, ki je najbolj poetičen in ki ga Jože Javoršek označuje kot "izraz skrajnega hlipanja človeka, ki se najbrže duši v naši resničnosti".¹⁴

Večplastnosti dogajanja ustreza tudi večplastnost jezika. Najbolj značilne so tri plasti:

1. privzdignjeni jezik
2. pogovorni jezik
3. poetični jezik

Privzdignjeni jezik ima izrazito satirično vlogo, saj ga Jesih uporablja v povsem vsakdanjih pogovorih med Radom in Sonjo (npr. prvi prizor). Zanj so značilni dolgi stavki ter raba papirnatih ("takisto, leskovka"), učenih ("seksapilna, pedagoška disertacija"), pogovornih ("tegeln, frišen") in celo vulgarnih izrazov ("uscati se, naprdeti se"). Ko Rado nosi rože na dež, takole modruje:

"Jaz brez besed letam v obe smeri skozi tale vrata tukaj, molčim kot alabaster, v tem pa zaslišim, da eni roži moča ne paše?" (str. 4)

Gre za neskladje med vsebino in formo, saj zapleteno izražanje ne gre skupaj z vsakdanjimi temami. Jesih se tako ponorčuje iz lažne pomembnosti svojih dveh malomeščanskih junakov.

Pogovorni jezik uvede Lenča, značilen pa je za dialoge v realnem dogajanju. Ko pa to preide na notranji nivo, se pogovorni jezik spremeni v knjižnega. Primerjamo lahko dve različni Lenčini repliki, ki si skoraj sledita:

"Vse so nas nabutal v eno ogromno sobo, potem je pršov dekan — en tašenle majhen dec — in nas je klicov po abecedi in vsak je dobil njegovo roko pa takle zelen indeks — ne gledat, se tok trapast držim na sliki!"

"Pogled na svet še ni razjasnjen. Pogosto je, ko da bi gledala bližnje stvari skozi teleobjektiv, tako da pretirano približanih ne razločim. Že gledam prave reči, vendar ne znam za to gledanje naravnati optike." (str. 9)

Jesihov pogovorni jezik ni dosleden in prav zato je Brucka ostala v ciklostirani izdaji Dramske knjižnice. O vprašanju pogovornega jezika zelo kritično piše Jože Javoršek, ki meni, da je raba pogovornega jezika v slovenščini, kjer se ubadamo še s knjižno normo, korak nazaj:

¹³ Aleš Berger: Trikrat po eden. Dnevnik 25/1976 (21. 12.), št. 346, str. 5.

¹⁴ Jože Javoršek: Začetek glejske sezone. Delo 18/1976 (21. 12.), št. 296, str. 8.

"Novino jezika lahko prinaša samo iskalec višjih vrednosti, ki se izražajo v jeziku, smeh vzbujajoča neumnost oz. malomeščanščina, ki se usedata v naše izrazoslovje ter ga uravnavata, pa nikakor ne moreta biti gnoj naše literature, pa naj bi bil pogovorni jezik še tako hlevarski."¹⁵

Poetični jezik pride do izraza v notranjih monologih in je čisto drugačen od izpraznjenega jezika vsakdanjosti, saj imajo besede v njem poseben, drugačen pomen. Zanimiv je monolog, v katerem Rado razmišlja o pustosti enopomenske vsakdanjosti:

"Suhoten sem... Samo videze vidim, nikol jih ne znam povezati v celoto, vsako suho reč zaznavam samo zase in samo od zunaj... potrudet se moram, da za besedo ugotovim njen pomen... In ker živim med ljudmi, moram tej svoji lastnosti pač reči suhota. Zdi se mi, da drugi vidte vsako reč v tisoč oblikah." (str. 28–29)

Ko Rado govori te besede, ima nogo priraščeno k mizi. Tu se skriva svojevrstna simbolika, saj nemoč odkrivanja večpomenskosti besed omejuje človeka kot noga, priraščena k mizi.

Vmes se Jesih še pozabava z "lublanščino", ko Lenča oponaša svojega aluminijastega oboževalca. Radov monolog pred ogledalom je primer stilizacije pravniškega jezika. Navsezadnje pa je Jesihov jezik poln svežih, duhovitih domislic, kot je npr. tale Lenčina besedna igra:

"Kdor je takšen pikolovec, naj gre v Afriko pike lovit." (str. 28)

Prava dinamika te igre je torej v spreminjanju in nasprotovanju jezikovnih plasti in stilov.

En sam dotik, Melodramatični pastiš

Zgodba Enega samega dotika je skoraj melodramatična. Kumarjevi otroci, Oton, Cveta z možem Radom, Vojko in Gregor, odkupijo in obnovijo staro očetovo hišo (tako, kot si mestni človek predstavlja kmečko hišo). V to okolje Vojko pripelje svojo mlado ženo Tatjano, lepotic, v katero se takoj vsi vsak po svoje zapičijo. Oton, najstarejši brat, svoje dneve preživlja v poležavanju, sanjarjenju in razmišljanju, da bi pozabil na svoje zgrešeno življenje. Tatjana je zmotila ta njegov notranji mir, Otonova ljubezen do nje je globoka in zrela. Gregor, najmlajši brat in propadli umetnik, se v Tatjano zatreska silovito, a hkrati brezupno, saj ga Tatjana na prvi pogled zasovraži. Zaradi neuslišane ljubezni Gregor spet zaigra na violino. Rado, nezvesti Cvetin mož, je divji ribič. Zanj je Tatjana samo ena od rib v tolmunu, k njej pa ga vleče strast, da bi ujel čim več in čim lepše ribe. Tatjano pozna že od prej, ko je bilo njeno življenje še bolj lahkomišelnost. Vzame si jo kot lahek plen v nekaj minutah prešušne ljubezni. Cveta, obremenjena s svojim staranjem, Tatjano po eni strani sovraži, ker se vsi tako trudijo zanjo. Po drugi strani pa se med njima splete nekakšno žensko zavezništvo. Cvetin odnos do Rada je podoben podvrženosti, brez toplote in ljubezni. Edini, ki ni obseden s Tatjano, je Vojko, ki mu Tatjana pripada. Zanj je ona lepa igrača, ki jo lahko kaže ljudem. Hkrati pa nevede nastopa tudi kot njen zaščitnik pred agresivnostjo ostalih.

Tatjana, nekdanje lahko dekle, ki se je poročila zato, ker se ji je zdelo to njenim letom primerno, se v tej družini že od začetka slabo počuti. Rada se boji, ker ve za njeno preteklost, Gregorja sovraži, Cveta je preveč zakompleksana in obremenjena, njen zakon z Vojkom pa je prazen. Zato Tatjana v skriti želji, da bi te odnose spremenila, nagonsko menja čevlje, vedno kadar se slabo počuti. Vendar je tu še Oton, na videz zelo ciničen, celo hudoben, v odnosih s Tatjano pa čisto drugačen.

¹⁵ J. Javoršek, n. d.

(Oton vstane, stopi naglo proti njej, Tatjana pričakuje objem in klasiko, on obstane tik pred njo.)

OTON: To ni nič.

TATJANA: (ne pobesi pogleda) Mogoče...

(Oton ji strmo zre v oči.)

TATJANA: Mogoče bi me ti lahko držal... da ne padem... kako se reče — "v brezdanjo globino neba" da ne padem...

(Se napeto gledata.)

Tu se igra odloči. Če bi prišlo do objema in ljubezenske izpovedi, bi bil En sam dotik klasična melodrama s srečnim koncem. Vendar ne pride niti do dotika, ker vsi junaki pod lepo zunanostjo skrivajo bolešno notranjost, ki je posledica njihove nepotešenosti v življenju.

Gregor pod nastopaško zunanostjo skriva ustvarjalno nemoč, Rado in Cveta z obletnicami, otroki in lažnimi prijaznostmi prekrivata praznino v svojem zakonu, Cvetino staranje in Radovo nezvestobo, za Vojkovo uspešnostjo in urejenostjo je skesan zločinec, ki je povzročil prometno nesrečo v pijanem stanju. Oton pa je agnosticist, ki življenje rajši sanja kot živi:

"Golota tvoja, misliš, je kaj slajša,
če zanjo na stečaj odprem oči?
Razblini se, privid si — tebe ni!
In mene ni. Dve negativiteti,
in tega ne razumi hegeljansko,
tako stojiva si nasproti. (premolkne)
Saj te po svoji volji oblikujem...
Tatjana, jaz v ljubezen ne verjamem."

Tatjana spozna, da to, kar si želi, ni mogoče z nikomer, tudi z Otonom ne, zato odide.

Notranje življenje, ki tako kruto poseže v zunanje dogajanje, Jesih simbolično ponazori s Tatjaninim dnevnikom, ki je popolnoma nerazumljiv, pa vendar je v njem napisano vse. In prav zaradi teh nerazumljivih notranjih vzgibov Jesihovi junaki postopoma odkrivajo svoje zunanje podobe, dokler si ne iztrgajo vsega tistega, kar jim je najbolj drago, in zapadejo v popolni nihilizem. Na koncu ostanejo sami, vsak obremenjen s svojo "vase obrnjeno kletvino".

RADO: Kaj pa bova?

CVETA: Nič. Tako naj bo, kot je.

RADO: Ampak — to je prekleto.

CVETA: Naj bo prekleto.

RADO: Tako neznosno prekleto.

CVETA: Prekleto, ampak znosno.

Dramaturg Igor Lampret¹⁶ pravi, da je Tatjana ogledalo, v katerem vsak ugleda svojo izgubljeno podobo. Tatjana jih razgali, tako da pred nas stopijo z vsemi svojimi grehi in napakami.

OTON: Tatjana je ljubezniva, vsi jo imamo radi, ljubezniva je, vendar se na njej vsi kako porežemo... čeprav nima ostrih robov...

Tudi obnovljena očetova hiša se iz prijazne domačije spremeni v mrzel prostor z "zveženimi" zidovi, na sredi je ogromen vrč s pijačo, bel prt na začetku pa zamenja grd temnorjav prt. "Odprta svetloba zgodnjega dopoldneva" v 1. dejanju se steče v "jesenski večer" in "zunaj se mrači" v 4. dejanju. Gre torej za nek razvoj, bolj za razkroj, od koder ni več vrnitve.

¹⁶ Igor Lampret: En sam dotik ali celostersko ogledalo Jesihovčga melodramskega pastiša. Gledališki list PG Kranj 1989/90.

Dogajanje v Enem samem dotiku poteka na dveh ravneh. Prva je sintetična, poteka v realnem času, njeni junaki pa so vsakdanji tipi, ki se sporazumevajo v vsakdanjem pogovornem jeziku. Druga pa je analitična, saj postopoma vdira v realno dogajanje in v vsakdanjih tipih odkriva mnogo bolj zapletene značaje, obremenjene s preteklostjo, željami in strahovi. Za to raven je značilen poetični jezik.

Motiv obnavljanja očetove hiše v Enem samem dotiku spominja na Čehova. Kljub temu je En sam dotik zanesljivo avtorska igra, saj jo odlikuje Jesihov govor, v katerem pride do izraza kvaliteta besed in njihovih pomenov. Tako beseda DOTIK iz naslova igre ni čisto navaden dotik, ampak možnost medsebojnega razumevanja in spoštovanja med ljudmi. Medtem ko je tistih navadnih dotikov v drami precej, pa pravega človeškega dotika ni, čeprav si ga vsi želijo. Tako ostanejo tujci, obremenjeni vsak s svojo nepotešeno notranjostjo.

Tone Peršak je En sam dotik označil kot "družinsko in ljubezensko in psihološko dramo",¹⁷ Jesih pa ga je na kratko označil takole:

"Igra En sam dotik je navidez zgodba o ljubezni in prešuštvu, vendar se pod njo razkriva gledališki traktat o polaščanju in odpovedi, ki pa je samo kamuflaža za potopis..."¹⁸

Poglavitne značilnosti Jesihove dramatike

Nekatere značilnosti uprizorjenih gledaliških iger Milana Jesiha so stalne, druge pa se spreminjajo.

Stalne značilnosti

1. Odnos do jezika, ki pri Jesihu ni samo sredstvo, s katerim bi izražal vsebino in ideje, ampak je neposredni dejavnik iger. Osnovna dinamika Jesihovih iger je namreč soočanje različnih jezikovnih zvrsti in stilov. Pri tem Jesih razpolaga z vsemi socialnimi, funkcijskimi, mernostnimi in celo časovnimi zvrstmi jezika, spretno oponaša vzorce iz vsakdanjega govora, vanje vpleta originalni poetični jezik, pa tudi stilizacije drugih literarnih predlog.

Jesih osnovni konflikt svojih iger med plehko zunanostjo in globoko notranjostjo ljudi prikaže z nasprotjem med vsakdanjim in poetičnim govorom. V vseh svojih junakih, pa naj je njihova vsakdanja podoba še tako banalna, tako odkrije enkratno človeško eksistenco, ki jo označi z zmeraj novim, drugačnim jezikom. Značilnost Jesihovega jezika so tudi besedne igre, drobne domislice, s katerimi so posuti vsi njegovi teksti. Prav to poigravanje z besedami daje Jesihovi dramatiki neko lahkotnost in še večjo barvitost.

Jesihovega jezika ne moremo jemati dobesedno, ker nas sicer slej ko prej zavede. Za vsakdanjim pomenom njegove besede se namreč skriva še cela vrsta drugih nenavadnih pomenov, ki tudi sobesedilo postavijo v povsem drugačno luč.

2. Raba literarnih odnosnic, ki pa jih Jesih tako originalno poveže, da delujejo kot nova, sveža celota. Dve igri (Gulliver in Ptiči) sta celo izpeljavi iz prvotnih besedil. Najbolj pogosta medbesedilna oblika pri Jesihu je stilizacija, posnemanje bistvenih lastnosti drugega stila. Vendar Jesih ne stilizira le drugih avtorjev, ampak tudi govore določenih zgodovinskih obdobij, različnih družbenih skupin in tipičnih situacij. Pri oponašanju drugih stilov je zelo pomembna distanca avtorja do teh stilov, ki opozarja, da gre za drugačen model. Jesihova stilizacija ni nujno polemična, čeprav Jesih z njo razkriva konvencije in klišeje, saj mu služi tudi za modernizacijo in interpretacijo starih modelov. Med citati struktur pri Jesihu najdemo številne vzorce, od ljudske pesmi pa do pisem bralcev. Pogosto uporablja tudi empirične citate, ki pa jih strogo loči od ostalega teksta. Tudi aluzij, kot so npr. knjige v sodih iz Pravopisne komisije, v Jesihovih besedilih ne manjka.

¹⁷ Tone Peršak: Kraljestvo besede. Delo 32/1990 (27. 2.), št. 47, str. 6.

¹⁸ I. Lampret, n. d.

Seveda pa raba teh odnosnic zahteva od gledalca poznavanje jezika in literarne zgodovine, saj mu to nudi dodatno informacijo za razumevanje Jesihove dramatike.¹⁹

3. Komičnost je lastnost vseh Jesihovih iger, saj vsebujejo situacijsko, karakterno in besedno, ponekod celo telesno komiko. Vendar se za to zabavno zunanostjo skriva svojevrstna tragika, ki v vseh Jesihovih igrarh (razen v Gulliverju in Pticih) prikazuje izpraznjenost vsakdanjega življenja in človekovo nemočno željo po spremembi. Tragike pa Jesih ne pokaže s tragičnimi dogodki, ampak jo označi z jezikom, ki se iz brezskrbnega vsakdanjega govora kar naenkrat spremeni v tesnoben in negotov notranji govor.

Razvoj v Jesihovi dramatiki

V Jesihovih igrarh lahko opazimo razvoj zlasti v gradnji dramskega dejanja in dramskih karakterjev. Medtem ko v Sadežih fabule ni in jo nadomešča niz med sabo na videz nepovezanih prizorov, se v Brucki že pojavi rdeča nit, ki povezuje še zmeraj relativno samostojne prizore. Pravopisno komisijo le tu in tam prekinjajo prizori, ki štrlijo iz dogajanja, v Enem samem dotiku pa je fabula že povsem logična in tudi verjetna. Res pa je, da Jesih v nobeni od svojih iger ne uporablja posebej razgibane fabule: "Nimam rad močne, fatalne, "premetene" fabule... Majhna, neznatna sprememba vizure, to gojim."²⁰

Dramski karakterji, ki so v Sadežih lutke, ki jih igrivi jezik premetava po času in prostoru, v Brucki že dobijo osnovne, čeprav še zmeraj zelo spremenljive poteze, v Dotiku pa so izdelani liki, ki dosledno reagirajo na dogodke v sebi in okoli sebe. Že v Brucki se pojavi tip Jesihovega junaka, ki je sicer bolj ali manj sprijaznjen s svojim vsakdanjim življenjem, globoko v sebi pa se zaveda njegove praznine in hkrati tudi nemoči, da bi ga izpolnil.

V Jesihovi dramatiki lahko torej ločimo tri stopnje, po katerih ludistično sopostavljanje prostih členov postopoma prehaja v bolj tradicionalne dramaturške postopke:

1. Ludistična stopnja (Sadeži, Vzpon, kasneje Triko), za katero sta značilna fragmentarna zgodba in menjavanje dramskih karakterjev. Lingvizem v njej doseže svoj vrh, saj je jezik glavna norma, od katere zavisi vse dogajanje na odru.
2. Prehodna stopnja (Brucka, Pravopisna komisija, Afrika), v kateri je še precej ludističnih prvin, vendar v njej že zasledimo zasnovo zgodbe in bolj ali manj stalne karakterje.
3. Postmodernistična stopnja (En sam dotik), ki pomeni vrnitev k tradicionalni dramaturgiji z logično zgrajeno zgodbo, v kateri nastopajo stalni karakterji. Od ludizma ostanejo samo še občasni prebliski. V to stopnjo bi lahko uvrstili tudi Gulliverja in Ptice, ki sta izpeljavi iz znanih predlog. Milan Jesih bo gotovo še pisal dramska dela, saj je sam izjavil:

"Kdor je slišal svoje stavke in dialoge in svoje molke, kako so zaživeli v višji čudež, in začutil zadrževanje diha v dvorani in sladki pljusk smeha, ta bo še pisal igre."²¹

BIBLIOGRAFIJA UPRIZORJENIH DRAMSKIH DEL MILANA JESIHA

1. *Žlahtna plesen Pupilije Ferkeverk* (soavtor), Gledališče Pupilije Ferkeverk, Ljubljana 1969
2. *Pupilija, papa Pupilo pa Pupilčki* (soavtor), Gledališče Pupilije Ferkeverk, Ljubljana 1969
3. *Limite* (avtor besedila), EG Glej, Ljubljana 1973
4. *Grenki sadeži pravice*, EG Glej, Ljubljana 1974 in Kranj 1984; Knjižna izdaja: Maribor: Založba Obzorja 1978 (zbirka Znamenja; 55)
5. *Vzpon, padec in ponovni vzpon zanesenega ekonomista*, SNG Drama, Ljubljana 1974

¹⁹ Marko Juvan: Književne odnosnice v poeziji Vena Tauferja. SR 1985, št. 1, str. 51-70.

²⁰ Peter Kolšek: Kako se kuhajo jambi (intervju z M. Jesihom). Delo (Književni listi) 31/1989 (23. 11.), št. 272, str. 16-17

²¹ Helena Grandovec: Za muzo in za Talijo. Večer 40/1984 (25. 10.), št. 250, str. 5.

6. *Brucka ali obdobje prilagajanja*, EG Glej, Ljubljana 1976; Knjižna (ciklostirana) izdaja: Ljubljana: ZKOS 1978 (Dramska knjižnica 1978, št.4)
7. *Gulliver, velik in majhen*, Mladinsko in Lutkovno gledališče, Ljubljana 1979
8. *Pravopisna komisija*, SLG Celje, Ljubljana (CD) 1985
9. *Triko*, SNG Mala drama, Ljubljana 1985; Knjižna izdaja: Premi govor: Zbirka sedmih radijskih in ene gledališke igre. Ljubljana: Aleph, 1989 (Zbirka Aleph; 18).
10. *Afrika*, Eksperimentalna skupina "Gledališče čez cesto", Kranj 1986 (napisana 1978)
11. *Še zmeraj ptiči*, MGL, Ljubljana 1987
12. *En sam dotik*, Prešernovo gledališče, Kranj 1990
13. *Kronan norec*, Lutkovno gledališče, Ljubljana 1990

UDC 886.3.09-2:929Jesih M.

Summary

Danuša Škapin

THE DRAMAS OF MILAN JESIH

The article discusses all the staged plays written by Milan Jesih, with special emphasis on the three plays (*The Bitter Fruits of Justice*, *Freshwoman or the Period of Adjustment* and *A Single Touch*), which are important for the description of the constant and special characteristics of Jesih's dramatic works. Jesih's plays are characterized by a special language, which creates a dynamic with the changes of genre and style, as well as an intriguing complex ambiguity with the unusual usage of words. There are literary references constantly to be found in Jesih's plays, especially stilization. Humour with which Jesih tries to go beyond the cruelty of everyday life is likewise significant.

These special characteristics of Jesih's plays show a development in his playwriting, which ranges from the initial luddist texts in which the author freely combined different fragments, to the texts in which the beginning of a fabula and constant dramatic characters appear, and finally to the postmodernist texts that also reveal the elements of traditional playwriting.

NARTE VELIKONJA — ŠOLSKA SKICA*

(Gospa Amalija)

Učitelji slovenščine imamo (poleg zgodovinarjev) posebej pomembno dolžnost: skupaj z učenci odkrivati, raziskovati in vrednotiti kulturnozgodovinsko substanco svoje regije, v katero sodi tudi t.i. domoznanska književnost (ona od včeraj in seveda tudi današnja). Moramo ji le najti pot v šolski vsakdanjik in predvideti trenutek, ko se ji bomo lahko učinkovito posvetili. Že pozabljene ali spregledane strani utegnejo naše delo požlahtniti, saj, kot modruje star nemški pregovor, šele rja da pravo vrednost kovancu.

Ob stoletnici rojstva Narteja Velikonje, pisatelja z Dola pri Otlici nad Vipavsko dolino, velja razmisliti, kaj iz njegovega opusa bi lahko vzeli za "šolsko rabo" (zaradi svojih izkušenj se bom seveda omejil predvsem na srednjo šolo) in kako bi potem izbrano interpretirali. Najprej si moramo seveda ustvariti čim popolnejši literarni raz/pregled (kar je zaradi nedosegljivosti posameznih del zamudno in težko opravilo), šele nato se odločimo za izbor. Sodimo, da je N. Velikonja zmoغل/znal biti tudi umetnik, o čemer pričajo mnoge njegove strani z visoko estetsko vrednostjo. Zato je prav, da vsaj nekatere izmed njih približamo učencem (možnosti, da to storimo, imamo dovolj na vseh stopnjah).

Meni se je ob/po branju Gospe Amalije izoblikovala naslednja skica ure o pisatelju in interpretaciji te njegove novele.

*

"Človeške misli se polasča nemoč. Pa se zdi, kot da smo nekaj pozabili v preteklosti, neko izročilo, ki bi nas utegnulo rešiti, zato se obračamo nazaj, ker bi ga radi našli za svojo rešitev." (Dane Zajc)

*

Osebnostna motivacija. Najprej bi rad navedel nekaj vzrokov in spodbud, zaradi katerih sem segel po delih N. Velikonje. Korenine mojega rodu segajo prav v kraje, kjer je službovala babica Amalija, spominjam pa se tudi, čeprav ne več jasno, dedkovega spoštljivega omenjanja pisateljevega imena. Zaradi dolgoletnega planinarjenja po Golakih, Čavnu, Kuclju pa me je zanimalo, kako je "planoto" videl in opisal domačin pisatelj. V opusu sem vseskozi iskal zlasti svojo "pot", staro "sredčavensko, boršnarsko" romarsko pot, ki se tako lepo in zapeljivo vije ob bokih čavenskega pogorja tja proti romarski cerkvi Device Marije nad Vitovljami, pa sem kar malo razočaran lahko prebral o njej le v *Besedah*, na str. 145, dva stavka: "Na stezi, ki gre pod Kuceljem do vitoveljske cerkve, je poskočil kamen." Posebna spodbuda je bila tudi trditev A. Puhar o "izbrisu (pisatelja in njegovega dela) iz spomina" in nazadnje slavistova želja po odkrivanju in razbiranju neznanega, takšnega, kar potem izziva nove korake v razredu...

*

"Zdaj iščem to lepoto..." (Moje literarne laborije)

*

Motivacija učencev: stoletnica rojstva doslej (pre)malo znanega slovenskega pisatelja.

Učni cilji: predstaviti življenje in delo Narteja Velikonje, interpretirati novelo *Gospa Amalija* in pri tem uporabiti metodo prepoznavanja (strukturiranja) raznih tipov karakterizacije osrednje junakinje (po Z. Dikliću). (Ker želimo/potrebujemo usmerjeno branje, moramo predtem natančno predvideti vprašanja in izdelati naloge za učence.)

* Predavano na Velikonjevih dnevih v Ajdovščini, 15. novembra 1991.

Didaktični algoritem:

- *priprava*: damo navodila za domače branje (kriteriji izbire so: novela je estetsko nadpovprečno pisateljevo delo in zanj dovolj tipično, primerno za šolsko interpretacijo, fabulativno privlačno in z zelo zanimivo snovjo ter primerljivo z že obravnavano literaturo, npr. s Pregljem, kar je didaktično uporabno za morebitno raziskovalno nalogo primerjalnega tipa); razdelimo shemo karakterizacij in delovne liste (nastajajo tudi izpisi/zapisi v dnevnik branja);

eden izmed učencev v referatu (lahko) opravi sociološko karakterizacijo junakinje → poročilo;

ostali učenci oblikujejo psihološko karakterizacijo, tovrstni razvoj osrednjega lika; dva učenca ali trije izdelajo iz vseh zapiskov sintetični zapis → poročilo;

- **predhodna ura** (končujemo interpretacijo Pregljeve novele o Matkovi Tini, torej prehod v socialni realizem, in v sklepnih minutah prikažemo asociativno skico MATI-SIN; pregledamo poročila in referat.
- **učna ura**: Narte Velikonja - *Gospa Amalija* (3. razred);
- izhajamo iz asociograma, da bi lažje spodbudili razmišljanje o umetniškem videnju ene izmed oblik tovrstnega odnosa;
- bio-in bibliografsko zgoščeno označimo avtorja;
- problemsko preletimo literaturo o avtorju in izbranem delu;
- referat (o sociološki karakterizaciji osrednje osebe);
- poročila (o psihološki karakterizaciji); dopolnjevanje zapisov učencev; razgovor;
- lahko izdelamo tudi etično karakterizacijo, ki jo sicer učenci (po delovnem listu) opravijo sami; (op. metod.: seveda za delo v razredu izberemo le eno karakterizacijo ali morda dve, saj za več kljub predpripravi preprosto ni časa);
- preostale naloge opravijo učenci doma (gl. delovni list);
- oblikujemo sklepe in podčrtamo značilnosti Velikonjevega pisanja, jezika in sloga; izbrano delo vrstno klasificiramo; izoblikujemo njen sinopsis (posledice bolezne matrine navezanosti na sina); zgoščeno povzamemo snov, temo, dogajalni prostor in čas; novelo slogovno umestimo; opozorimo na jezik, funkcije detajlov in barv.

Bio- in bibliografski zaznamek: Velikonjevo življenje predstavimo tako z odlomki iz ustreznih njegovih del (*Moje literarne lavorike*, *Nekaj trenutkov pred rojstvom in pozneje*, *Ko sem na svet prišel*, *Moj nekrolog*) kot tudi s podatki iz člankov o njem.

Literatura (preletimo le povojno): Šest let po pisateljevi smrti je J. Vidmar v *Literarnih kritikah* (1951) ponatisnil oceni *Otrók* in *Višarskih polen* in o prvih pisal zelo pohvalno; pisatelja je uvrstil v drugi rod dedičev moderne. Leto kasneje je na III. kongresu jugoslovanskih književnikov v Ljubljani nastopil M. Križar, ki je med vstricami o pravovernosti in navdušenju za nove čase izrekel tudi žal preslišane besede: "Človek mora biti moralno zelo hraber, da lahko opazuje dejstva in ne izgubi lastnega ravnotežja!" (Novi svet 1952, str. 877) Na te besede bi se bilo mogoče opreti tudi v našem primeru. Še leto kasneje je izšla prva Janeževa literarna zgodovina - brez Velikonjevega imena - kar je avtorju poočital tudi T. Debeljak v opombah k *Ljudem*. Kot da bi slišal kritične besede ali pa zaradi spreminjajočega se časa, je prof. Janež v drugi izdaji svoje literarne zgodovine Velikonji posvetil poseben odstavek (str. 559). Leta 1968 je o pisatelju pohvalno pisal dr. Slodnjak, žal pa je istega leta v *Krajevem leksikonu Slovenije* prof. Čopič v geslu Otlaca pozabil zapisati, da se je rodil v bližnjem Dolu tudi Velikonja. Leta 1969 je v VI. knjigi *Zgodovine slovenskega slovstva* prof. Legiša podrobneje predstavil Velikonjev opus, 6. zvezek jugoslovanske enciklopedije iz istega leta (S-Ž) pa ga niti ne omeni; enako so ravnali uredniki *Male splošne enciklopedije*. Dr. Zadravec je Velikonjevo ime navedel v *Zgodovini slovenskega slovstva* (knjiga V) med "pozabljenimi" (str. 368), nazadnje pa so pisatelju namenili posebno geslo uredniki leksikona *Slovenska književnost* (str. 378). Težko presojam, koliko se je pisateljevo delo medtem bralo ali moglo brati, ker sem po posameznih knjigah sam segel šele pred kratkim. Verjamem pa opozorilu A. Puhar, da je pisatelju skorajda grozil "izbris", čemur po svoje pritrujeta S. Čuk v *Ognjišču* in A. Lah v reviji *Sree in oko*. Sam v (meni dosegljivem) opusu nisem našel nič takšnega, zaradi česar bi lahko nad deli izrekli anatemo. Človek ima šele tedaj pravico kaj odkloniti, ko tisto kar najbolje spozna in ko lahko odklonitev utemelji, nima pa nikakršne pravice tega odklanjati ali celo prepovedovati v imenu drugih.

Kar precej piscev opozarja na Velikonjev smisel za psihološko prefinjeno karakterizacijo junakov (o čemer nas prepriča tudi *Gospa Amalija*). Med prvimi je prav J. Vidmar opozoril na pisateljevo "psihološko nadarjenost in ljubezen do nezadoščenceh, pridušenih in mučnih usod" (1951, str. 366) in v oceni novele *Trigracije* celo zapisal: "Motno, zapleteno in mučno dekletovo čustvovanje ter premišljevanje je Velikonja podal s takim prodirnim instinktom in s tolikšno fineso, da je vsa, čisto groba masa njegove povesti kakor prežarjena s tem liričnim medijem" (op. cit., str. 368). Tudi S. Janež opozarja na pisateljev dar za "dušeslovno upodabljanje" (1957, str. 559); podobno zatrjuje L. Legiša, da je pisatelja "posebej mikala

psihološka obdelava" (1969, str. 140), iz česar bi še lahko sklepali, da je prav to tista Velikonjeva (tipična) kvaliteta, ki jo moramo približati učencem.

"Vsi so molčali. Povest jih je prevzela. Vsakdo je šel za svojimi mislimi. O, koliko misli sproži takale povest! In greš za njimi..." (Rezika, Zanke, str. 39)

Gospo Amalijo je v zbirki *Ljudje* ponatisnil Tine Debeljak; tako je izpolnil pisateljevo željo: "... a novele, ki jih imam za svoje najboljše stvari, še niso ponatisnjene" (*Moje literarne laborike*). V uvodu mu pritrjuje dr. J. Velikonja: "Te novele so vendar poleg *Otrok* najboljši in najbolj karakteristični del njegovega (očetovega -op. M.Š.) pisateljevanja, del, na katerega je bil sam najbolj ponosen. Z njim je tudi prinesel nekaj povsem novega v slovensko slovstvo: psihološko razčlenjevanje človeškega mišljenja in dela..." (*Ljudje*, str. 8-9). Še en motiv več, da sem prav v tej zbirki iskal "šolsko besedilo"!

Novelo je L. Legiša uvrstil med "psihološke povesti" in zapisal: "Videti je, da (pisatelj) dobro pozna človeka, poti njegovih misli, čustev in dejanj, včasih nerazločnih, kar nemotiviranih vezi med njimi. Zaradi skušenega pogleda, ki nadzoruje osebe in dramatično zavlačuje razplet, bi pri trški družbi spod Čavna pričakovali dobrodušno, skoraj komedijsko razrešitev, pa se je pisatelj preveč vdal sentimentalni ginljivosti" (Legiša 1969, str. 266). (Op. metod.: navedek je ob kritični presoji lahko močna spodbuda za polemični razgovor) A. Lah je o noveli zapisal, da "upodablja oblastno polaščevalsko mater, ki ljubosumno ovira sina pri dobivanju ljubice oz. žene." (1991, str. 353)

Pozornejše branje odkriva tudi mnoge druge kvalitete; tako se je prav v tej noveli N. Velikonji posrečilo "najti lepoto" domače pokrajine: "*Izletniki pa so bili medtem že visoko sredi pobočja. Sonce je sijalo s svojo mehko toploto... Prijetna višnjevomodra svetloba se je prelivala preko dolin in gričev, preko kotlin in jas... Kakor bi pobočje odrezal, je naupično pod njimi ležala Vipavska dolina, polna sončne svetlobe. Zdelo se je, da zvoní poldne. Kakor da se vsa dolina dviga in diha v sončnem morju ter bi valovi pljuskali ob zveneče obrežje. Kras nad njo je bil zavrt v belo kopreno in tam za njim se je blestelo morje. Kakor svetel pas, konica velikanskega meča, ki šviga od juga...*" (*Gospa Amalija*, str.212). Tudi v tem segmentu se ponuja primerjava s Pregljevim delom *Otroci sonca*!

Mi bi radi analizirali predvsem naslovno osebo - Amalijo. Pomagamo si s shemo, izdelano po metodologiji (teoriji) dr. Z. Dikliča: rekonstruirali naj bi izbrane tipe karakterizacij (sociološko, psihološko, etično, v nalogi pa še jezikovnoslogovno):

SHEMA: TIPI KARAKTERIZACIJ NASLOVNE JUNAKINJE

(usmeritve za pozornejše, raziskovalno branje, referat...)

vrsta tip	1. sociološka kar. > socialni profil	2. psihološka kar. > psihološki profil	3. etična kar. > etični profil
oblika dela	— referat (poročilo)	— priprava poročil (zgoščeni zapis)	— skupaj v raz. (dopis v d. br.)

Raziskujemo:

1. poreklo, pripadnost sloju, odnose v družbi, vpliv okolja, družbeno prepričanje, politični nazor, ekonomski položaj itd.
2. razvojni lok Amalijine osebnosti, tipične reakcije, dogodke, besede, vzroke in posledice, manifestiranje (detajle!) psiholoških stanj, razvoj osebnosti itd.
3. družbeno pogojenost junakinjinih hotenj, dejanj, nazorov: odnos do sveta, družbe, ideologije, ljubezni; moralne vrednote itd.

Učenec:

1. rekonstruira, utemeljuje z navedki, identificira, razkriva (npr. razslojenost), opazuje socialne reflekse v govoru, obleki, obnašanju, kretnjah itd.
2. opazuje, uvideva, prepoznava, spremlja razvojne detajle/finese v reakcijah, govoru, ugotavlja karakt. napake, razvoj osebnosti, ocenjuje upravičenost dejanj itd. (delovni list A)

3. oblikujemo etični profil junakinje in etične koordinate osebnosti; ugotavljamo, če/koliko je spoštovana, razumevalajoča, pripravljena pomagati, se žrtvovati, koliko zmore biti pravična, iskrena, kakšen je njen odnos do veljavnih norm ipd. (delovni list A)

(op.: Učenci za nalogo opravijo še jezikovnoslogovno karakterizacijo: ugotavljajo jezikovne posebnosti, slog, tipike, posebej npr. funkcijo barv, detajlov, arhaizmov, pa metaforiziranost, plastnost, karikiranost jezika.../ Le kot delovno gradivo navajam poizkuse treh tipov, učitelj pa z učenci seveda odbere "svojega"!

Sociološka karakterizacija (usmeritve za referat).

Najprej naj utemelji naslov in nato lušči predvsem Amalijino socialno biografijo.

- Poišče naj začetne informacije: Amaliji je umrl mož, ko je bilo sinu Benjaminu 5 let; morala je "učiteljvat na kmete" (ironični podton); vso skrb je posvetila sinu in ga poslala v "mestne šole", (detajl: njena "priateljica" Brigita ima kar več sinov po mestnih šolah); ob začetku novele mu je 29 let; dogajanje se z "oglasom" usodneje zaplete že kar takoj po začetku.
- Sledi naj nadaljnjemu razvoju Amalijinega razmerja do Malikovih (zlasti do Poldke, manj do Dane in drugih tržanov): komentar prvega Amalijinega izbruha ("Saj je samo trgovec!"); Benjaminov odnos do tržanov? (materijal jih posredno označuje: notar, pravi, je nemogoče ljubosumen, zdravnik je za družbo tudi prestar, sodnik zoprn bahav, učiteljica Robnik pa samo lovi moža po trgu - skratka nova jara gospoda!); poglobljanje Amalijinega sovraštva, zaničevalnega prezira in gnusa (*Kako se moreš smukati okoli teh trgovskih pomočnikov, nič drugega niso kakor pomočniki. Kramarji!* - njena priljubljena psovka - prav krleževskoli); vrsta prizorov, v katerih pisatelj profilira njen (tudi svoj?) odnos do srednjega sloja in njegove dominante - Malika (zanimivo bi bilo primerjati ta lik s sodnim slugo v dramoletu *Zlata čevčeljica* D. Smoletal- NR 1983), ki ga podrobneje označi (vrti npr. zlato veržico med prsti in jamra o lahkomišelnem zadolževanju ljudi, ponosen se spominja, da je prišel v trg s čevlji, zvezanimi s trto, s tremi groši v žepu, z vso doto v rdeči ruti, ko pa je prišla še mati, ki je sicer tihotapila kavo iz Trsta, se je odprla široka pot k socialni promociji in uspehu; trg dobro pozna in ve, da "kdor se ne klanja, tega ne vidi", in na pol grozeče dodaja, "koliko talentov ostane kje v malem trgu", kar je prav cankarjanskoli); Benjamin si išče ženo, vendar ga Amalija odvrča: "...jaz mislim, da si ne boš iskal neveste med temi kramarji", med to "površno inteligenco" (asociacija: dr. T. Velikonja se spominja: "Naša babica ga (očeta - op. M.S.) ni preveč cenila. Menila je, da bi se moral hribovski fant iz Trnoveškega gozda, če se je že priženil v nekdanjo fino trgovsko družino, držati ustaljenih pravil... Naš oče, str. 348; v Benjaminu bi torej bilo celo kaj avtobiografskega); zanimiva je tudi scena pri svetniku, ko Amalija ne more več prikrivati svojega odnosa do "trgovcev", do "trgovske objestnosti" in "kramarije", kmalu za tem pa jasno posvari sina: "Pomisli, tvoj oče profesor, jaz učiteljica, ti pa sluga kramarjem!"; socialni razvoj hkrati z novelo doseže vrh ob koncu 11. poglavja; učenec ga navede in razloži (opozori na nov detajl: mokrega Benjamin Malikovi preoblečejo v obleko, sramotno in poniževalno za Amalijo, v neke sivorjave(!) križaste hlače in vijoličaste copate).

Tako je izdelan sociološki profil gospe Amalije.

Psihološka karakterizacija (dopolnjujemo poročila učencev).

1. Kakšno osebo/osebnost kažejo prvi stavki novele; s čim jih pisatelj posebej poudari? ("*Dve gospe sta sedeli v salonu. Gospa Amalija in gospa Brigita. Gospa Amalija, žena umerjenih preudarnih kretenj, kakor da uči; gospa Brigita pa okrogla debeluška, ki se ji je nos zmerom smehljaj; njen govor se je drobil kakor piškoti med njenimi prsti.*")
2. S čim avtor dorisuje uvodno skico? ("*Okoli usten se ji je črtala energična poteza, par sivih las, ki jih je vedno skrbno skrivala med močne kostanjeve lase, se ji je zablestelo na čelu. Na vsaki kretnji se ji je poznalo, da se je sama preborila skozi življenje. Svežost in odločnost njenega obraza je onih par sivih las le še povečalo.*" - Detajl!)
3. Ustavimo se ob naslednjem opisu in njegovem scenskem kontekstu: "*Vsa energija ji je zginita z obraza, tistih par sivih las jo je v tem hipu delalo onemoglo in staro, samo okoli usten ji je igrala razdražena bolest in odpor bridkega spoznanja.*"
4. Poveden je nadalje odlomek, v katerem Brigita rahlo otožno pripoveduje o svojih sinovih, ki da ji "ne povedo ničesar, kako žive v velikih mestih", na kar odreagira Amalija z očitno zadrego, hkrati pa se ji zazdi, "da so za trenutek vsa tri okna planila v eno". Kakšno psihološko stanje ponazarja to simbolno oženje prostora? Kaj Amalija izgublja? Samozavest, upanje, iluzije, pogum?
5. Depresija se pogloblja, narašča bolešno ljubosumje, hkrati pa tudi njeni pritiski na sina, da ne bi več hodil h "kramarjem" (preplet različnih tipov karakterizacij). Pojavijo se spomini na njegovo otroštvo in nenavadna misel: "*Sama ni vedela, zakaj ga je tako rada opazovala kot otroka!*" Kaj to pomeni? (Detajl: med to sceno Amalija veže rožo pasijonko)

6. Nekaj trenutkov za tem se dogodi na pol groteskna transformacija, ki je ne smemo spregledati: "V njenem spominu je ta nagelj čez par hipov postal zeleno oko, ki je souvažno strmelo vanjo iz teme." (In nov detajl: medtem ko se v gospe poglobljajo občutki samote, nepotrebnosti, odvečnosti, ko se znova obudi boleči spomin na snubca, ki ga je že kot vdova zavrnila zaradi sina, ko v njej vse ječi in trepeti in se soba širi in viša, pa na oknu izzivalno dehti živordeč(!) Poldkin nagelj.)

7. Natančno naj se analizira str. 190. (Amalija stoji ob oknu - prav kot nekoč Ema Bovary - polna žgoče bolesti; pisatelj niza psihološka stanja od besa do želje, da bi Benjamina "imela samo zase, samo za svoje oči in srce", ki jih skušamo pojasniti)

8. Besedilo, ki sledi, daje odgovor na vprašanje: kako na vse to gleda Benjamin? (Zdi se mu namreč, kot da bi mati "stikala za njegovimi mislimi".)

9. Amalija prične delovati nerazodno, gl. sceno pri svetniku; pisatelj ostri njen psihološki profil. (Zopet detajli: s svetnikom sta se včasih kar rada videla, še v goriških letih, ko je bila ona znana lepotica; Malikovi so ji milo zavili prav v časnik, v katerem je izšel zloglasni oglas, še več, "Se rdeče je bil podčrtani") S katerimi besedami reagira svetnik? ("Oprostite, gospa, to sklepanje je blaznost, čista blaznost, oprostite!") In Amalija? ("Ni blaznost! Ni blaznost!" - Končno je morala izreči tisto, česar se je bala.)

10. Psihološko karakteristična je tudi scena v tržaškem parku.

11. In vrh? ("Ali si šema? Ali se daš za pusta? Če že s teboj nimajo ti branjevcu nobenega ozira, naj bi ga imeli vsaj do matere! Vsa meni naj bi prizanašali s takimi ostudnostmi. To je kramarska podlost! In ti ničesar ne vidiš, ničesar ne vidiš; samo zablul si se v tisto prismojeno nastavo, pa te vlečejo za medveda.") Pisatelj torej ob koncu 11. poglavja uporabi vse tipe karakterizacij! (Amalija besni, pramen sivih las jo dela še starejšo, misel se ji trga, zavest ugaša, med krohotom plane iz hiše in odvihra proti jezu, kjer se vrže na mlinsko kolo.)

(Asociacija na naslednje pisateljeve besede: "Če preseže mrz določeno točko, peče, če doseže bolest svoj višek, rodi smeh, in v to neločljivo, nedoznatno temo, ki spaja kri in beli smeh, obup in nebotične vriske, ljubezen in smrt, smo padli čez noč." - Pisma, DiS 1917.)

Pred nami je sedaj še psihološki profil gospe Amalije.

*

Etična karakterizacija (Če nam preostane še kaj časa, se je lotimo vsaj v grobih potezih.) Moralna lika gospe in njenega sina nam prikaže vrsta prizorov:

1. Amalija ljubosumno pazi na vsako sinovo besedo o dekletih, posebno o Malikovi Poldki; posledica je Benjaminov "čuden, privzgojen strah, neko tajno spoštovanje, da pred materjo sploh ni govoril o drugih ženskah".

2. Amalija se polna "samoljubja" bolešno prepričuje: "In on, on me ljubi!"

3. Amalija pred ogledalom (!) prisega, da Brigita zaman "meče" hčer za Benjaminom; (vodilni detajl: medtem ji zrcalo neusmiljeno kaže "pramen sivih las"; beg časa).

4. Prepíri s sinom razkrivajo vrsto njenih moralnih šibkosti in napak (ošabnost, grobost, oholost, zaničevanje in poniževanje, posmehovanje, prezir idr.).

5. Amalija odide k svetniku, da bi zahrbtno dosegla sinovo premestitev; kaj je torej v resnici z njeno materinskostjo in ljubeznijo?

6. Proti koncu novele Poldko ozmerja z nastavo". Itd. Tako končno nastane še etični profil naslovne junakinje.

*

Izluščili, prepoznali in opisali smo nekaj tipov karakterizacij gospe Amalije in izbrali smo vse predtem pridobljeno znanje in sposobnosti opazovanja! Učenci imajo le še nalogo, da na delovnem listu izpolnijo tisto, česar v razredu nismo utegnili, tj. predvsem jezikovnoslogovno analizo. V nastalem zapisu so podčrtane osrednje Velikonjeve značilnosti.

*

DELOVNI LISTI

A. — Katera od navedenih psiholoških stanj junakinja izrazite je kaže? (umirjenost, treznost, zaupljivost, blagost, vznemirjenost, strah, nezaupanje, zaničevanje, otopenost...)

- V noveli se začetna Amalijina samozavest postopoma krha, drobi, razpada. Katera od navedenih psiholoških stanj lahko v tem procesu ugotoviš: tescnoba (strah pred samoto), obsesijo (misel, ki se je ne moreš znebiti, si od nje obseden), histerijo (pretirano odzivanje), shizofrenijo (za katero so npr. značilni: povezanost z depresijo, motnje v čustvovanju, že kar "čustveno-čutna upepeljenost", "usljevaje misli", stalen sum, sovraštvo, strah, da te nekdo namerava uničiti, nesposobnost navezati normalne stike, znaki nasilnosti...), depresijo (pobitost, ki se poglablja, še posebej reaktivno depresijo (kot posledico izgube tistega, kar imaš rad) in njena tipična znamenja: melanholijo, nespčnost, beg v spomine, občutek krivde (brez vzroka), ki se lahko izteče v samomor?
- Ali lahko odkriješ katero izmed navedenih moralnih lastnosti/navad v osebnosti gospe Amaliije? (urejenost, varčnost, umirjenost, vztrajnost, poštenost, neomahljivost, odločnost, odgovornost, vljudnost, ljubeznivost, osornost, iskrenost, resnicoljubnost, častnost, nesebičnost, pravičnost, človečnost, skrbnost, zaupljivost, prijateljstvo, dostojanstvo), ljubezen (sram, čutnost, odkrita čustva, zavrtost, potlačitve...) (po O.Pavliku)
- B. — Primerjaj nekaj drugih krajših besedil z Gospo Amalijo (esej), npr. Pregljevo *Matkovo Tino* (Mladika 1921), *Sestri F.Kozaka* (LZ 1913), *Helena I.Preglja* (DiS 1919), ki je kasneje izšla v trilogiji *Otroci sonca*. (Spremljaj zlasti motiv sester, funkcijo detajlov, pokrajine, slog, poišči "vodilni motiv" itd.)
- Besedilo vrstno določi! Katere izmed lastnosti, značilnih za novclo, so med navedenimi? (Je srednje dolga pripoved, pripoveduje o enem dogodku, ima en vrh, ima eno osrednjo osebo, zaprt konec, je časovno strnjena, z dosti simbolike in poetičnosti, sveta ne komentira, kaže iracionalno podobo sveta in njegovo kompleksnost in problemskost, slog je izbrušen...) (po M.Hladniku)
- C. — Kakšen jezik razkrivajo naslednji odlomki? ("Pa ne boš trdila, da...morda, da...moj sin išče žene z oglasomi"; "jaz sem njegova mati...In on, on me ljubi!"; "Samo noč v sobi je slišala njene vzdihne in zvezde so blestele v njenih solznih očeh."; "In odkinkala je skozi vrata, kakor bi se poganjala s prsti in delala samo pet palcev dolge korake.")
- Med slogovnimi posebnostmi je za Velikonjo gotovo značilno vztrajanje pri detajlih. Bi lahko to označil kot minuciozno plastiko? (Opazuj karikiranost Brigitinega nosu na str. 179, 184, 185 ali "rdečo ruto" na str. 222, 224, 229, predvsem pa koder sivih Amalijinih las na str. 182, 184, 187, 197, 212, 220).
- Pisatelj opazneje in simbolno uporablja dve barvi. Kateri in kako? (pomagaš si lahko z opisom pomena barv v Trstenjakovi knjigi *Za človeka gre!* (str. 272 in 275)

Marjan Štrancar
Nova Gorica

NAVEDENKE IN LITERATURA

Narte Velikonja: Ljudje, Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1955. SLOVENSKO BERILO, Družba sv. Mohorja v Ljubljani, 1942: Amerikanci, str. 84-86.

Jože Velikonja 1955: Moj oče. Ljudje, uvodna študija.

Tine Debeljak 1969: Zanke, Buenos Aires, uvodna študija.

Alenka Puhar 1990: N. Velikonja (1891-1945) - obsojen na izbris iz spomina. Delo, 28.VI.

S. Čuk 1991: Narte Velikonja, obletnica meseca. Ognjišče, št. 6, VI.

Irena Velikonja 1991: Narte Velikonja, Primorska srečanja, št. 119/120.

Tine Velikonja 1991: Naš oče. Srce in oko, PD, št.2, maj.

Andrijan Lah 1991: Ob stoletnici rojstva pisatelja Narteja Velikonje. Srce in oko, PD, št.2, maj.

Josip Vidmar 1951: N. Velikonja, Otroci, kritika. DZS Ljubljana.

Stanko Janež 1953: Pregled zgodovine jugosl. književnosti, I. Slovenska književnost. Obzorja, Maribor.

Stanko Janež 1957: Zgodovina slovenske književnosti, 2. izdaja. Obzorja, Maribor.

Anton Slodnjak 1968: Slovensko slovstvo, MK Ljubljana.

Lino Legiša 1969: Zgodovina slovenskega slovstva, VI., V ekspresionizmu in novi realizem. SM, Ljubljana

Jože Pogačnik - Franc Zadravec 1970: Zgodovina slovenskega slovstva I. - VIII, V. knjiga. Obzorja, Maribor.

Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, zv. S-Ž, (direktor M. Krleža), 1969.

Mala splošna enciklopedija, DZS, III. zv. P-Ž, Ljubljana, 1976.

Leksikon: Slovenska književnost, CZ, Ljubljana, 1982.

Ferdo Kozak 1913: Sestri. LZ, Ljubljana.

Ivan Pregelj 1919: Helena, Dom in svet.

Zvonimir Diklić 1990: Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti. ŠK, Zagreb.

Miran Hladnik 1990: Slovenska kmečka povest. PD, Ljubljana.

Boža Kraker-Vogel 1991: Skice za književno didaktiko, Ljubljana.

Anton Trstenjak 1991: Za človeka gre, izbrana poglavja. Obzorja, Maribor.

INŠTITUT ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZNA NSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA SAZU

Inštitut za slovenski jezik je bil ustanovljen leta 1945 z namenom, da zbira slovensko jezikovno gradivo in ga uporablja za izdelavo temeljnih del v slovenskem jezikoslovju (pravopisni in pravorečni slovar, slovar knjižnega jezika, opisno slovnico slovenskega jezika, zgodovinsko slovnico, historično-onomastični slovar, historično-topografski slovar, lingvistični atlas, zbornik narečnih besedil, zbornik zgodovinskih besedil, fonogramski arhiv dialektov). V letih 1945 - 1949 je ob njem deloval Zavod za kulturo jezika z Otonom Župančičem na čelu. Kot samostojne enote so delovale še komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika, odbor za lingvistični atlas slovenskega jezika, odbor za slovar slovenskih priimkov in terminološka komisija s posebnim jezikoslovnim odborom. Ob reorganizaciji leta 1948 se je večina teh enot vključila v inštitut, terminološka komisija pa se je osamosvojila, vendar je ostala z inštitutom povezana z jezikoslovnim odborom; ponovno se je vključila v inštitut leta 1982.

V letih 1954 in 1958 so v inštitutu nastale samostojne sekcije: lingvistična in slovarska (1954), dialektološka, leksikološka, etimološko-onomastična sekcija in komisija za slovensko gramatiko, filologijo in pravopis (1958), ki je bila leta 1972 preimenovana v komisijo za pravopis, pravorečje in gramatiko, leta 1984 pa priključena leksikološki sekciji.

Leta 1975 je bila ustanovljena komisija za historične slovarje slovenskega jezika.

Po reorganizaciji SAZU in ustanovitvi Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU leta 1982 je bil reorganiziran tudi Inštitut za slovenski jezik. Leta 1986 se je po svojem prvem upravniku akademiku dr. Franu Ramovšu preimenoval v Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

V Inštitutu so danes te sekcije: leksikološka sekcija, etimološko-onomastična sekcija, sekcija za zgodovino slovenskega jezika, dialektološka sekcija in sekcija za terminološke slovarje.

Inštitut za slovenski jezik so vodili: akademik dr. Fran Ramovš (1945 - 1951), akademik dr. Ivan Grafenauer (1952 - 1958), dopisni član SAZU dr. Milan Grošelj (1958 - 1962, akademik dr. Bratko Kreft (1963 - 1982), akademik dr. Franc Jakopin (1983 - 1989), Vladimir Nartnik (1989 -).

Namestnika upravnika Inštituta sta bila dr. Rudolf Kolarič (1952 - 1957) in akademik dr. Janko Jurančič (1973 - 1983); pomočnici upravnika sta bili Zvonka Leder-Mancini (1982 - 1985) in Milena Hajnšek-Holz (1985 -). Tajnik Inštituta je bil Stane Suhadolnik (1964 - 1982).

Delo Inštituta usmerja znanstveni svet, ki ga na predlog razreda za filološke in literarne vede imenuje predsedstvo SAZU.

V Inštitutu je trenutno redno zaposlenih 39 delavcev, in sicer 3 doktorji znanosti, 7 magistrov, 22 strokovnih sodelavcev, 1 strokovna delavka in 6 tehničnih delavk.

Za znanstveno oz. raziskovalno delo se v Inštitutu usposablja 5 mladih raziskovalcev.

Pri posameznih nalogah sodeluje večje število zunanjih sodelavcev, posebej je treba omeniti terminološke svetovalce pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika in sodelavce v sekciji za terminološke slovarje.

Leksikološka sekcija

Glavna naloga sekcije je zbiranje leksikalnega gradiva in izdelava slovarjev. Ves povojni čas je bil posvečen izdelavi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

V sekciji dela zdaj 16 raziskovalcev in 3 tehnične delavke, z njimi pa sodeluje 7 stalnih zunanjih sodelavcev, občasno pa tudi večje število terminoloških svetovalcev.

Komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika, ustanovljena 1946 (?), je bila leta 1954 preimenovana v slovarsko sekcijo, leta 1958 pa v leksikološko sekcijo.

Začetno delo sta vodila akademik dr. Fran Ramovš (do 1951) in prof. Jakob Šolar (do 1952), od 1954 do 1961 je bil vršilec dolžnosti načelnika sekcije Božo Vodušek, od 1962 do 1965 prof. Ivan Tominec, od 1965 do 1982 je bil načelnik sekcije akademik dr. Janko Jurančič. Vodja Leksikološke sekcije od leta 1982 je Milena Hajnšek-Holz.

Komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika je delovala samostojno v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Njeni prvi člani so bili F. S. Finžgar, I. Grafenauer, F. Kidrič, R. Nahtigal, J. Polec, F. Ramovš in O. Župančič, ožji strokovni odbor pa so sestavljali F. Ramovš, M. Šmalc, J. Šolar, M. Rupel, R. Kolarčič in A. Bajec; pri delu za slovar je sodelovalo še okrog 40 ekscerptorjev.

Pobuda za izdelavo slovarja (leksikona) slovenskega knjižnega jezika je bila dana že ob ustanavljanju slovenske akademije v dvajsetih letih, še bolj otipljiva pa je postala zamisel ob ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti 1938. Vendar je delo preprečila vojna.

Potrebo po slovarju slovenskega knjižnega jezika je na slovesni seji skupščine Akademije 8. februarja 1946 utemeljil akademik F. Ramovš in začrtal smernice dela leksikografskega oddelka, in sicer izdelavo velikega akademskega slovarja, izpopolnjeno izdajo Pleteršnikovega slovarja, izdelavo velikega terminološkega slovarja in novo izdajo slovenskega pravopisa.

Za veliki akademski slovar bi bilo potrebno zbrati gradivo iz vseh slovenskih rokopisov in tiskov, gesla pa opremiti s citati, ki bi povedali, kdaj in kje se je beseda prvič pojavila, kakšne pomenske spremembe je doživela, kdaj je izumrla, kateri drugi izraz jo je zamenjal ipd.

Izpopolnjena izdaja Pleteršnikovega slovarja bi zajela gradivo izvirnega in prevodnega leposlovja ter časopisov zadnjih petdeset let.

Zbrano leksikalno gradivo bi bilo v pomoč sekcijam terminološke komisije pri izdelavi strokovnih slovarjev in kodifikaciji strokovnih izrazov.

V slovenskem pravopisu bi se obravnavala pravilna pisava in izreka knjižnega jezika.

Pod vodstvom akademika F. Ramovša in J. Šolarja so potekala zbiralna dela, ki so jih opravljali visokošolsko izobraženi slavisti in filologi. Na osnovi zbranega gradiva (1 milijon kartotečnih listkov iz okoli 2.000 izpisanih del) je bil leta 1951 narejen poskus redakcije slovarja, ki je pokazal, da zbrano gradivo močno presega Pleteršnikov slovar v frazeološkem pogledu v sodobnem knjižnem jeziku, ne nudi pa dovolj podatkov o starosti besed in njihovi geografski razširjenosti.

S smrtjo akademika F. Ramovša leta 1951 in odhodom J. Šolarja leta 1952 je slovsko delo za krajši čas zastalo. Delo je ponovno oživeło, ko je decembra 1953 prevzel vodstvo sekcije Božo Vodušek. Narejen je bil načrt za nadaljnje delo. Metoda izpisovanja se je izpopolnila tako, da so se besede izpisovale v daljših zvezah, vpeljani so bili tudi popolni izpisi posameznih del. Sprejeto je bilo načelo, da se veliki akademski slovar in priročni slovar ločita le po obsegu, ne pa po znanstveni obdelavi. Do konca leta 1961 je bilo zbranih okoli 2,5 milijona kartotečnih listkov.

V teh desetih letih se je povečalo število stalno zaposlenih delavcev: Joža Pograjc, por. Meze (1951), Božo Vodušek (1953), dr. Lino Legiša (1955), tehnična delavka Marija Dolenc (1957), Ivan Tominec in Stane Suhadolnik (1959), Jela Jencič in Marija Jancžič (1961) in dr. France Tomšič kot član Komisije za gramatiko, filologijo in pravopis (1961).

Uredniški odbor, ki so ga sestavljali dr. Anton Bajec, dr. France Tomšič in Božo Vodušek, imenovan 1961, je bil leta 1962 razpuščen, imenovan pa je bil novi odbor, ki so ga sprva sestavljali dr. Anton Bajec, Mile Klopčič in dr. France Tomšič, pozneje pa so bili vanj imenovani še dr. Janko Jurančič, dr. Lino Legiša, Stane Suhadolnik (kot tajnik) in dr. Jakob Rigler. Narejen je bil nov načrt za slovar slovenskega knjižnega jezika — po vzoru na češki slovar v štirih knjigah (Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960, 1964, 1966, 1971). Izpisovati se je začela novejša literatura, izvirna in prevodna, znanstvene in šolske knjige ter publicistika. Vse zbirke, ki bi prišle v poštev za izdelavo načrtovanega slovarja (splošna zbirka, izpisi iz klasikov, popolni izpisi), so bile združene v enotno kartoteko. Gradivo se je abecedno urejalo in pripravljali so se popisi besed za tako imenovane splošne alfabetarije¹ s podatki o številu kartotečnih listkov, o tem, ali je beseda zapisana v Slovenskem pravopisu 1962, v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, ali je izpisana iz klasikov, ali je dobljena s popolnimi izpisi, kateri strokovnjaki jo predlagajo za sprejem in z opombami pri geslih z malo gradiva. Iz splošnih

¹ Splošnih alfabetarijev je petnajst, za vsako knjigo po trije, izdelani so bili v letih 1964, 1968, 1973, 1974 in 1976. Dodatnih splošnih alfabetarijev je pet, izdelani so bili v letih 1967, 1974, 1979, 1983, 1985. Splošni alfabetarij za dodatke je bil pripravljen leta 1985. Gradivo, zbrano po letu 1985, bo v Dodatnem splošnem alfabetariju, ki je v pripravi.

alfabetarjev so bila po posebnih kriterijih odbrana gesla za slovar sodobnega knjižnega jezika in izdelani alfabetarji.²

Leta 1962 je bila objavljena tudi okrožnica o slovarju. Na osnovi pripomb je bil izdelan dokončni načrt in pripravljen poskusni snopič, ki so ga naredili A. Bajec, M. Klopčič in F. Tomšič s sodelovanjem L. Legiša, S. Suhadolnika in I. Tominca. Po kritikah in pogovorih z domačimi jezikoslovci, terminologi, književniki in tujimi leksikologi, zlasti češkimi, so bila temeljna slovarska načela deloma dopolnjena in spremenjena. Prvotni rok za izdelavo slovarja (5 knjig v 10 letih) je bil podaljšan.

Do leta 1964, ko se je začela redakcija slovarja, so prišli v Leksikološko sekcijo še Ivanka Kozlevčar, por. Černelič (1962), Marta Silvester (1963), Zvonka Leder-Mancini, Milena Hajnšek, por. Holz, Tomo Korošec, Ada Muha, por. Vidovič, France Novak (1964) in Viktor Majdič (1966). Leta 1965 je umrl Ivan Tominec.

V letu 1964 sta bila organizirana seminarja za obdelovalce (redatorske pomočnike) in redaktorje. Ob izdelavi prve knjige je bilo treba rešiti še vrsto vprašanj, npr. pomensko razčlenitev gesla, tipe razlag, ponazarjalno gradivo, kvalifikacijo besed, sprejemanje in obravnavo strokovnih izrazov. Narejene so bile ankete za naglas in tonematiko; izdelan je bil uvod (62 strani) s splošnimi podatki o slovarju, njegovem značaju in zgradbi; obdelana je bila slovnična stran gesla z naglasnimi shemami. Vzporedno z redakcijo gesel sta se izdelovali kartoteki razlag in kvalificiranih besed kot pomagali pri usklajevanju gesel. Pripravljen je bil odzadnji seznam gesel³ po alfabetarju za prvo knjigo A-J, ki je služil kot pomoč pri usklajevanju naglasov oz. razlag istih besednih tipov. Za interno rabo so bili pripravljeni Alfabetarji klasikov (1963), Seznam ekscerpiranih del (1965) in Frekvenčni slovar z 2.003 najpogostejše rabljenimi besedami (1967).

Za sestavo slovarskega članka je bilo potrebno analizirati zbrano slovarsko gradivo, preštudirati ustrezno leksikološko literaturo, besednovrstno in slovnično opredeliti besedo, ugotoviti pomene in jih ustrezno razložiti, izbrati primerno ponazarjalno gradivo, ugotoviti stilno-plastno vrednost besed oz. besednih zvez, uskladiti besedo v okviru besedne družine in s pomensko sorodnimi gesli, razčistiti sinonimne odnose. Za mnoga gesla oz. pomene je bilo treba najti še dodatno gradivo ali opraviti dodatne poizvedbe, bodisi pri terminoloških svetovalcih ali poznavalcih, bodisi pri avtorjih besedil.

Prva knjiga Slovarja slovenskega knjižnega jezika je izšla leta 1970.⁴ Slovar je vzbudil precejšnjo pozornost doma in v tujini. V slovenski kritiki je opazno odklonilno stališče do nekaterih teoretičnih izhodišč slovarja, medtem ko je za tuje kritike tako zasnova slovarja kot njena izvedba vredna priznanja. O pomenu slovarja za slovenski jezik in narod priča Kidričeva nagrada, podeljena leta 1971.

Ker je izdelava prve knjige trajala dobrih pet let, je bilo po izidu veliko prizadevanj, kako skrajšati rok za izdelavo posamezne knjige. Predsedstvo SAZU in Državna založba Slovenije sta se leta 1970 dogovorila za triletni, leta 1971 pa za štiriletni rok, kar pa se iz subjektivnih in objektivnih razlogov ni uresničilo. Menjali so se predsedniki glavnega uredniškega odbora; Mileta Klopčič je leta 1971 nasledil za nekaj mesecev dr. Anton Bajec, nato akademik dr. France Bezljaj (1971-1973) in končno dr. Janko Jurančič (1973-1984). K delu v glavnem uredniškem odboru sta bila pritegnjena dr. Bojan Čop, dopisni član SAZU (1972-1983), in Franc Jakopin (1972-1974). Leta 1973 se je upokojil član glavnega uredniškega odbora dr. France Tomšič. Leta 1971 oz. 1972 sta odšla urednika Viktor Majdič in Tomo Korošec. Leta 1972 je umrla urednica Jela Jenčič. V delo so se vključili uredniki Jakob Müller (1970), Borislava Košmrlj, por. Levačič, in Ivanka Šircelj, por. Žnidaršič, (1972), Polona Kostanjevec (1973), Martin Ahlin,

² Alfabetarji za posamezne knjige so bili izdelani v letih 1964, 1969, 1973, 1977, 1981.

³ Odzadnji seznam gesel so narejeni po alfabetarjih za posamezne knjige. Pripravljeni so bili za interno uporabo v letih 1966, 1970, 1975, 1977 in 1982.

⁴ Slovar slovenskega knjižnega jezika. I, A-H, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1970, 906 str. — 20.402 gesli in 1.662 podgesel —

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof.; dr. Janko Jurančič, univ. prof.; Mile Klopčič (predsednik), književnik; dr. Lino Legiša, znanstv. svetnik; Stane Suhadolnik (tajnik), v. strok. sodel.; dr. France Tomšič, znanstv. svetnik —

Uredniki: Milena Hajnšek-Holz, asist.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Jela Jenčič, asist.; Tomo Korošec, asist.; Ivanka Kozlevčar, v. strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Viktor Majdič, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; France Novak, asist.; Marta Silvester, asist.; Ada Vidovič-Muha, asist. —

Komisije:

za pravopis: glavni uredniški odbor in dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik;

za pravorečje in oblikoslovje: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, Staneta Suhadolnika in dr. Franceta Tomšiča (začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože Toporišič, habil. doc.);

za intonacijo: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, dr. Tineta Logarja, univ. prof., in Staneta Suhadolnika —

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Marija Pajk —

Zunanji pomočniki urednikov: Marjan Čedilnik, prof.; Dušan Maher, prof.; Boža Pleničar, bibliotekarka; Leopold Staneč, prof.; Ivan Strmolc, prof.; Franc Žagar, prof.

Zvonka Pezdirc, por. Praznik, in Marjeta Humar (1974). Omenimo naj, da je predsednik dr. France Bezljaj želel spremeniti koncept slovarja, nove sodelavce pa je bilo treba uvesti v redaktorsko delo, kar je tudi zavrlo delo. Vzporedno z redakcijo so potekala vsa nujna slovarska dela, ekscerpiranje, urejanje gradiva, priprava alfabetařjev za naslednje knjige, izdelava odzadnjega seznama za drugo knjigo, nadaljevanje izpisovanja za kartoteki razlag in kvalificiranih besed.

Druga knjiga Slovarja je izšla leta 1975.⁵

Kljub pritisku SAZU in Državne založbe Slovenije roka za izdelavo ni bilo mogoče skrajšati, tako da je delo za tretjo knjigo po že ustaljenem načinu trajalo pet let, saj je tretja knjiga Slovarja⁶ izšla v začetku leta 1980 z letnico 1979. Tudi v tem času je bilo nekaj personalnih sprememb. V delo so se vključili uredniki Branka Kalan, por. Lazar, Alenka Jugovic, por. Gložančev, (1977) in Ljudmila Bokal (1979). Upokojila sta se dr. Lino Legiša in Joža Meze (1979), na delo v Komisijo za historične slovarje je odšel France Novak (1976), na Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete pa mag. Ada Vidović-Muha (1979).

Vzporedno z redakcijo so potekala tudi druga slovarska dela. Da bi pospešili delo in čim bolj uskladili slovarske članke, smo pripravili sheme za redakcijo predponskih gesel⁷ in tehnični priročnik za redakcijo⁸.

Delo za četrto knjigo slovarja je trajalo dobrih pet let. Tudi to obdobje ni minilo brez personalnih sprememb. V glavni uredniški odbor so bili kooptirani Milena Hajnšek-Holz, Jakob Müller in Zvonka Leder-Mancini (1982), Ivanka Černelič in dr. Franc Jakopin (1984), z delom v njem pa so prenehali Stane Suhadolnik (1982), akademik dr. Bojan Čop (1983) in predsednik akademik dr. Janko Jurančič (1984), za novega predsednika pa je bil imenovan akademik dr. Tine Logar (1984-1985). V tem času se je v delo vključilo več mladih delavcev: Terezija Leben-Pivk (1979-1983), Jerica Kavčič, por. Snój, Nastja Vojnovič (1979) in Janez Keber (1981, od leta 1970 v Etimološko-onomastični sekciji), ki so se skupaj s tistimi, ki so prišli v sekcijo ob koncu 3. knjige, sistematično uvajali v slovarsko delo. Ob uvajanju so nastali trije redaktorski priročniki za interno uporabo, ki so jih pripravili S. Suhadolnik, M. Janežič, I. Černelič, M. Silvester, M. Hajnšek-Holz, J. Meze, Z. Leder-Mancini, J. Müller, J. Rigler, A. Gložančev. Narejen je bil tudi enoten popis kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil za prve tri knjige. Zaradi finančne stiske in reorganizacije SAZU (leta 1982 je bil ustanovljen Znanstvenoraziskovalni center SAZU) smo morali odpovedati sodelovanje zunanjim sodelavcem-ekscerptorjem, tipkarjem, alfabetařjem, urejevalcem gradiva itd. Njihovo delo smo le deloma nadomestili z redno zaposlenimi tehničnimi delavkami.

⁵ Slovar slovenskega knjižnega jezika. II, I-Na, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1975, 1.030 str. — 18.532 gesel in 2.284 podgesel —

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof. (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, v. strok. sodel. (tajnik) — Uredniki: Ivanka Černelič, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, v. strok. sodel.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; Jakob Müller, asist.; France Novak, v. strok. sodel.; Marta Silvester, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj, asist.; Ada Vidović-Muha, v. strok. sodel. —

Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik, pri pravopisu deloma tudi dr. Lino Legiša in dr. France Tomšič —

Pomožni sodelavci: Marija Dolenc; Jana Hafner —

Zunanja pomočnika urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Franc Žagar, prof. v. šole.

⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika. III, Ne-Pren, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1979, 1.076 str. — 18.813 gesel in 3.472 podgesel —

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., redni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., redni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof., dopisni član SAZU (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, v. strok. svetnik. (tajnik) —

Uredniki: Martin Ahlin, asist.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, asist.; Marija Janežič, strok. svetnik; Polona Kostanjevec, asist.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Joža Meze, strok. svetnik; Jakob Müller, v. strok. sodel.; Zvonka Praznik, asist.; Marta Silvester, strok. svetnik; Ivanka Šircelj, asist.; Cveta Tavez, asist.; mag. Ada Vidović-Muha, v. strok. sodel. —

Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik —

Pomožne sodelavke: Ana Anžel, Marija Dolenc; Jana Hafner —

Zunanji pomočnik urednikov: Marjan Cedilnik, prof.

⁷ Milena Hajnšek-Holz, Redakcijska shema za predpone črk O in P, Ljubljana 1977.

⁸ Marta Silvester, Priročnik za tehnično stran redakcije gesel, Ljubljana 1978.

Četrta knjiga je izšla leta 1985.⁹

Peto, zadnjo knjigo smo pripravljali skoraj šest let. Število urednikov se je zmanjšalo. Upokojili sta se Marjta Janežič (1982 — sodelovala še do oktobra 1984) in Marta Silvester (1988), Zvonka Leder-Mancini in Cvetana Tavzes sta bili dodeljeni v Terminološko komisijo (1985). Leta 1985 sta umrla člana glavnega uredniškega odbora akademik dr. Anton Bajec in dopisni član SAZU dr. Jakob Rigler. J. Rigler je bil pri prejšnjih knjigah odgovoren za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in tonematiko. Za nadaljevanje njegovega dela se je v sodelovanju s člani komisije za pravopis, pravorečje in tonematiko, ki je še posebej skrbela za kontinuiteto obdelave geselskih glav, usposobil Vladimir Nartnik (1986). Predsednik glavnega uredniškega odbora je postal akademik dr. Franc Jakopin (1985), v glavni uredniški odbor pa sta bili imenovani Marjeta Humar in Ivanka Šircelj-Žnidaršič (1991).

Poleg sestavljanja slovarskih člankov smo v tem času opravili še druga dela, pripravili smo štiri alfabetarje za dodatke k prvim štirim knjigam Slovarja, splošni dodatni alfabetarj za peto knjigo, pregledali gradivo in pripravili alfabetarj za dodatke A-Š. Na osnovi popisanega gradiva za slovar, ki šteje okrog 6 milijonov kartotečnih listkov z okrog 300.000 iztočnicami, smo leta 1987 izdali Besedišče slovenskega jezika.¹⁰

Oktobra 1991 je izšla peta knjiga Slovarja.¹¹ Tako je končano več kot 40-letno delo slovenskih jezikoslovcev, jezikoslovcev več generacij, od tistih, rojenih ob koncu 19. stoletja, do najmlajših, rojenih v petdesetih letih tega stoletja. Kljub dolgoletnemu delu, personalnim spremembam, generacijskim razlikam, različnim pogledom na jezik in kljub razvoju znanosti, seveda tudi jezikoslovja, smo si predvsem prizadevali izdelati sodoben in strokovno zanesljiv slovar, ki naj učinkuje kot enovito delo.

V okviru Leksikološke sekcije dela tudi komisija za sestavo slovarskega dela *Slovenskega pravopisa*. Njen predsednik je prof. dr. Jože Toporišič, dopisni član SAZU, člani pa so redno zaposleni delavci sekcije: Martin Ahlin, Ljudmila Bokal, Alenka Gložančev, Janez Keber, Branka Lazar, Vladimir Nartnik, Zvonka Praznik, Jerica Snoj, Nastja Vojnovič, mag. Peter Weiss, Marjta Grgič (tajnica) in zunanji sodelavci: akademik dr. Franc Jakopin, dr. Janez Dular, Janko Moder in Stane Suhadolnik.

Sedanja komisija nadaljuje delo, ki so ga opravljali Zavod za kulturo slovenskega jezika (1946-1950), komisija za kulturo slovenskega jezika (1952-1954), komisija za pisavo in izgovarjavo slovenskega jezika (1954-1958), komisija za slovensko gramatiko, filologijo in pravopis (1958). Leta 1982 je bila pri SAZU in Republiškem komiteju SZDL imenovana komisija za obravnavo Načrta pravil za novi slovenski pravopis.

⁹ Slovar slovenskega knjižnega jezika. IV, Preo-Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1985, 1.125 str. — 19.357 gesel in 3.172 podgesel. — Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, redni član SAZU; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik (za terminologijo); dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU (predsednik); Jakob Müller, strok. svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU — Uredniki: Martin Ahlin, strok. sodel.; Ljudmila Bokal, strok. sodel.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, v. strok. sodel.; Marjta Janežič, prof.; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostanjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, v. strok. sodel.; Branka Lazar, strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Marta Silvester, strok. svetnik; Jerica Snoj, strok. sodel.; Ivanka Šircelj, v. strok. sodel.; Cvetana Tavzes, v. strok. sodel.; Nastja Vojnovič, strok. sodel. — Pravopis, pravorečje in oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik — Strokovne in tehnične sodelavke: Marija Dolenc, Jana Hafner; Ana Anžel, Alenka Koren, Irena Orel-Pogačnik, Nataša Slavince

¹⁰ Besedišče slovenskega jezika, po kartoteki za slovar slovenskega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika. — Interna objava Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 1987 (v dveh knjigah: A-N, O-Ž) — Uredili: Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Franc Jakopin

¹¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika. V, T-Ž in Dodatki A-Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1991, 1.056 str. — 16.038 gesel in 3.298 podgesel. — Glavni uredniški odbor: Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik — s komisijo za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo: Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU; dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU; Vladimir Nartnik, v. razisk. sodel.; Stane Suhadolnik, prof. — Uredniki: Martin Ahlin, v. strok. sodel.; Ljudmila Bokal, v. strok. sodel.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostanjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, strok. svetnik; Branka Lazar, v. strok. sodel.; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Jerica Snoj, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik; Nastja Vojnovič, v. strok. sodel. — Strokovne in tehnične sodelavke: Ana Anžel, Jana Hafner, Karmen Nemec, Lučka Uršič

Inštitut za slovenski jezik in Zavod za kulturo slovenskega jezika sta po prvi izdaji Breznik-Ramovševega Slovenskega pravopisa iz leta 1935 pripravila prvi povojni pravopis.¹²

Leta 1962 je izšel drugi povojni pravopis¹³, ki se poleg pravopisa in pravorečja odlikuje z bogatim slovarjem, saj obsega nad 27.000 gesel z več kot 100.000 besedami in okoli 200.000 zvezami. Razen sodobnega knjižnega jezika ima tudi precej tujk ter domačih in tujih lastnih imen. V njem so upoštevani tudi širše znani strokovni izrazi. Zaradi bogatega slovarskega dela je dolgo časa nadomeščal razlagalni slovar knjižnega jezika.

Od leta 1972 se pripravlja novi slovenski pravopis. O vzrokih za tako dolgo izdelavo je bilo veliko napisanega.

Omenimo le, da je Načrt pravil za novi slovenski pravopis¹⁴ izšel leta 1981, katerega natis so oskrbeli Jakob Rigler, Stane Suhadolnik in Jože Toporišič. Ob njem je bila široka javna razprava. Komisija je obravnavala in pretehtala vse pripombe in izdelala Pravila kot prvi del Slovenskega pravopisa¹⁵.

Slovarski del pravopisa se je začel intenzivneje izdelovati po dokončanju pete knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Slovarski del bo obsegal nad 100.000 gesel. Do zdaj so rešena tematska vprašanja in sprejeta metodologija zapisovanja slovarskih člankov, pripravljen geslovnik za črke A-Č in opravljena poskusna redakcija okrog 1.000 gesel.

Po dokončanju Slovarja slovenskega knjižnega jezika se je začelo delo za *enozvezkovni slovar*. Delo bo potekalo v zmanjšanem obsegu, ker večina članov Leksikološke sekcije pripravlja slovarski del Slovenskega pravopisa. Pri enozvezkovnem slovarju delajo: Ivanka Černelič, Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Borislava Košmrlj-Levačič, Jakob Müller, Ivanka Šircelj-Žnidaršič. Slovar bo obsegal okoli 60.000 gesel na približno 1.000 straneh, v njem bo zajeto splošno knjižno besedje in širše rabljeno strokovno izrazje. Namenjen bo širšemu krogu uporabnikov, bo tudi svetovalec in usmerjevalec na vseh stopnjah izobraževanja.

Na osnovi gesel iz vseh petih knjig Slovarja slovenskega knjižnega jezika bo izdelan *Odzadnji slovar* slovenskega knjižnega jezika. Slovar bo temeljno izhodišče za nadaljnje obravnave slovenskega besedotvorja, oblikoslovja in naglasa. Slovar bodo pripravili Milena Hajnšek-Holz, Polona Kostanjevec in mag. Peter Weiss s sodelovanjem tehničnih delavcev in računalniških strokovnjakov.

V načrtu imamo tudi sinonimni in frazeološki slovar, vendar bomo morali oba še odložiti zaradi pomanjkanja delavcev in finančnih sredstev. Na realizacijo čaka tudi avtorski Prešernov slovar¹⁶, za katerega je zbral gradivo Stane Suhadolnik. V sekciji je tudi precej listkovnega gradiva iz Cankarjevih Zbranih del.

V dolgoročnem načrtu sekcije je še veliko nalog. Upajmo, da bo slovenska družba razumela potrebo po našem delu, saj pripravljamo temeljna jezikoslovna dela, in nam namenila toliko sredstev, da bomo lahko svoje načrte uresničili.

Milena Hajnšek-Holz
Ljubljana

Viri:

1. Letopis SAZU 1-41, Ljubljana 1943-1991.
2. Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana 1976.
3. Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana 1988.
4. Arhiv Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

¹² Slovenski pravopis, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1950, str. 934. — Uredniški odbor: F. Ramovš, O. Župancič, A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, M. Smalc, J. Solar

¹³ Slovenski pravopis, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1962, str. 1054. — Uredniški odbor: Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Lino Legiša, Janko Moder, Mirko Rupel, Anton Sovre, Matej Smalc, Jakob Solar, France Tomšič

¹⁴ Načrt pravil za novi slovenski pravopis, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, str. 210

¹⁵ Slovenski pravopis, I. Pravila, SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana 1990, str. 241. — Uredniški odbor: Jože Toporišič, Franc Jakopin, Janez Menart, Janko Moder, Stane Suhadolnik, Janez Dular, Breda Pogorelec, Kajetan Gantar, Martin Ahlin

¹⁶ Stane Suhadolnik, Gradivo za Prešernov slovar, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik — Interna objava. Ljubljana 1985, str. 181.

SLOVENISTIKA V LETU 1990

Bibliografski pregled

BIBLIOGRAFIJA

Bibliografija Fr. Ramovša (Ponatis iz SR II 1950) z dodatkom objavljenih njegovih razprav od 1951 do 1971. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 283-291.

Dodatek Bibliografije v Majnovem zborniku. — Dialogi 26 (1990), št. 4/6, 74-75.

Hočevar, Mateja: Bibliografija Franceta Bezljaja. Ob osemdesetletnici. — SR 38 (1990), 453-467.

Munda, Jože: Bibliografija Dušana Moravca. Ob sedemdesetletnici. — SR 38 (1990), 469-489.

Pirnat-Greenberg, Marta: Bibliografija jezikoslovnih člankov v Bleiweisovih Novicah. — SR 38 (1990), 300-309.

Suhodolčan, Marija: Bibliografija Leopolda Suhodolčana. Dela za mladino. — Otrok in knjiga 29/30 (1990), 96-191.

JEZIKOSLOVJE IN LITERARNA ZGODOVINA

Fatur, Silvo: Primorskim slovenističnim dnevom na pot. — Primorska srečanja 14 (1990), 678-680. 30. - 31. 3. 1990. — Str. 708: Ob zaključku pogled vnajprej.

Mihelič, Marjanca: K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje. — SR 38 (1990), 69-140.

Novak, Vilko: Pripombe k madžarski slovenistiki. — SR 38 (1990), 309-310.

Pirjavec, Marija: Slovenistika v Italiji (1921-1951). — SR 38 (1990), 221-231.

JEZIKOSLOVJE

Abram, Lučka: Govori Boršta pri Trstu in bližnje okolice. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 221-240.

Ali ni tujih dresiranj že preveč? — Lipov list 32 (1990), št. 4, 128. "Dressing".

Apovnik, Pavel: Nemško-slovenski slovar k Splošnemu občinskemu redu 1982. (Allgemeine

Gemeindeordnung 1982.) 2., popr. in dop. izd. Celovec, Mohorjeva družba 1990. 39 str.

Arko, Alenka: Slovenščina na Goriškem kot jezik v stiku. — SR 38 (1990), 375-398.

Benedik, Francka: Narečja na Loškem. — Loški razgledi 37 (1990), 61-68

— Poimenovanje gozda in refleksi č v besedi sneg v slovenskih govorih. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 213-220.

Berdon, Andrej: Slovenščina v tržaški sodni palači. — Pravna praksa 9 (1990), št. 16, 14.

Bešter, Marja: Argumentiranje v publicističnih besedilih NOB. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 113-127.

— Slovenci in slovenski jezik. — Cvetje iz vrtov Poletne šole. Ljubljana 1990, 6-12.

— Vplivajska vloga v besedilih partizanske publicistike. — SR 38 (1990), 233-252.

Bolta, Marija: Slovenski in angleški povratni zaimki v vezalno-navezovalni teoriji. — Anthropos 22 (1990), št. 3/4, 333-349.

Conrad, Joseph L.: Slovene oral incantations: topics, texts, and rituals. — Slovene studies (Bloomington) 12 (1990), nr. 1, 55-66.

Cvirn, Janez: Jezikovna politika celjske občine na prelomu stoletja. — Zgodovinski časopis 44 (1990), 199-214.

Čar, Janko: Tržačan. Slogovna analiza besedila. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 77-86. Izšlo 1990.

Črničoj, Boris: Nemško-slovenski strojniški slovar = Deutsch-slowenisches Wörterbuch für den Maschinenbau. Lj., Fakulteta za strojništvo 1990. 268 str.

Dembsktj, Narcis: Slovensko-francoski slovar strojniških in komplementarnih izrazov. — Mos-tovi 25 (1990), št. 1, 48-60; št. 2, 37-46.

Domej, Teodor: Slovenščina na koroških srednjih in višjih šolah. — Narodne manjšine. Zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. Lj., SAZU 1990, 141-146.

Doncsecz, Ibolya: Nekateri jezikovne značilnosti porabskega rokopisa "Sibilska knjiga". — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 165-168.

Izšlo 1990.

Dular, Janez: O slogovnih razsežnostih tonemskega naglaševanja v slovenščini. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1900), 145-151.

Embersics, Erzsébet: Značilnosti gornjeseniškega narečja. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 169-177.

Izšlo 1990.

Faulstich, Gisela: Lastna imena v prevodih. — Slava 4 (1989/90), št. 2, 123-134. Slovensko-nemško.

Furlan, Metka: K nastanku sln. láglje 'laže' in sh. lágłji 'lazji'. — SR 38 (1990), 1-9.

Gjurin, Velemir: Iz besedišča Dalmatinovih Registrov II: gesli hod, raven shena. — SR 38 (1990), 39-45.

— Iz problematike prvih madžarizmov v slovenskem slovarstvu. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 131-148.

Izšlo 1990.

— Nesmiselna kraja pik izpod slik. — Strojniški vestnik 36 (1990), 31.

Godini, Neva: Il misconosciuto Rozwój historyczny gramatyki słowenskiej di Leopold Lénard. — Muñera polonica et slavica Riccardo C. Lewanski oblata. Udine 1990, 85-88.

Gozdarski slovar. Poskusni snopič. [Sest.] Gozdarska terminološka komisija pri Zvezi društev inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije. Glavni urednik Igor Smolej. Lj., Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo 1990. 45 str.

Grdina, Igor: O brižinskih spomenikih in okoli njih. — Tretji dan 19 (1989/90), št. 9/10, 5-6.

Hočevar, Mateja: Nadiško narečje (glasovje in besedje) v humorističnih sestavkih Dóma. — SR 38 (1990), 285-294.

Horvat, Jože: Dve paradigmi časnikarskega jezika. Prednje je bilo že objavljeno v Naših razgledih 21. oktobra 1988 v Ljubljani. — Jezik in književnost 1. Trst 1990, 57-66.

Horvat, Sonja: Glasoslovje severovzhodnih notranjskih govorov. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 241-255.

Jakopin, Franc: Fran Ramovš kot imenoslovec. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 13-20.

Jug-Kranjec, Hermina: Ekspresionistično preoblikovanje dejanskosti v romanu Bogovec Jernej. — SR 38 (1990), 105-130.

— Pomenskost naslova in okvirja v Pregljevem Bogovcu Jerneju. — JiS 35 (1989/90), 161-176.

Jernej Kopitar in naš čas. Izbr., ur. in besedila prispeval Vladimir Gajšek. Lj., Kopitarjevo društvo 1990. 40 str.

Vsebuje mdr.: Jernej Kopitar in naš čas; Jernej Kopitar in vprašanje jezika; Kratek življenjepisni očit Jerneja Kopitarja.

Karničar, Ludwig: Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko in Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Trögern/Korte. (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte.) Wien, Österr. Akad. d. Wiss. 1990. 420 str. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Bd 551.)

Kaučič-Baša, Majda: Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm in družbeni problemi slovenščine v Italiji. (Prispevek SD na občnem zboru SKGZ 17. 12. 1989.) — Bilten Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm št. 4 - maj 1990, 1-9.

Keber, Janez: April. — Glasnik SED 30 (1990), 80-82.

— Dati komu košarico, dobiti košarico. — Mohorjev koledar 1990, 80-83.

— Štorklja — ali res prinaša otroke ali samo štorkljá? — Glasnik SED 30 (1990), 74-79.

Kenda-Jež, Karmen; Ka'ku: 'rečema n pa ka'ku: sma d'jal. (Ob izbiranju gradiva za narečni slovar.) Slava 5 (1990/91), št. 1, 73-79.

Klinar, Stanko: Kalški Grebén, (Kalški) Grèben ali Grèbn? — Planinski vestnik 90 (1990), št. 11, 502-503.

Kocjan-Barle, Marta: Izid Pravil in slovenski seminar z roko v roki. — Mostovi 25 (1990), št. 27-34. Povzetek 6-urnega predavanja o novih pravopisnih pravilih.

Korošec, Tomo: Časopisni nadnaslovi v sodobnih slovenskih dnevnikih. (Tipološka razvrstitev.) — SR 38 (1990), 209-219.

— Izpustni časopisni naslovi. — SR 38 (1990), 341-349.

Kotnik, Bertrand: Ta hiša je ... Zgodovina hiš južne Koroške. — Družina in dom 41 (1990), št. 1-10.

Moščenica, Velinja vas, Branča vas, Kajzaze, Mala gora.

Kozinc, Alenka: Jezik je naša preteklost in prihodnost. Pogovor s profesorico Alenko Kozinc o prenovi pouka slovenskega jezika v osnovni šoli. — Prosvetni delavec 41 (1990), št. 18, 5.

Pogovor pripravila Danica Cedilnik.

Kraut, Bojan: Slovenščina v prevodih standardov JUS. — Strojniški vestnik 36 (1990), 31.

Kravar, Miroslav: August Musić kao slovenist. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 109-115.

Križaj-Ortar, Martina: Slovenski jezik kao strani jezik. — Prva konferencija Živi jezici. Zbornik radova. Novi Sad 1990, 239-244.

— Vezljivost: iz pomena v izraz. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 129-140.

Križman, Mirko: V kotu Radgonskega (tri)kota. O zatajevanih štajerskih Slovencih v Avstriji, aktualizaciji ipd. govori mariborski germanist in raziskovalec prof. dr. Mirko Križman. Spraševal je Branko Zunec. — NRazglj 39 (1990), 204.

Kronsteiner, Otto: Zur Slawenizität der Freisinger Denkmäler und der alpenlawischen Orts- und Personennamen. Gedanken zum RAMOVŠ-Symposium (Juni 1990) in Laibach. — Die slawischen Sprachen (Salzburg) 21 (1990), 105-114.

S slovenskim prevodom O slovenskosti Bržijskih spomenikov in alpsko-slovanskih krajevnih in osebnih imen.

Kržišnik-Kolšek, Erika: Sestavina roka v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 141-154.

— Slovensko gospodarstvo o slovenskem jeziku. — JiS 35 (1989/90), 102-106.

— Tipologija frazeoloških prenovitev v Cankarjevih prozih besedilih. — SR 38 (1990), 399-420.

Kunst Gnamuš, Olga: Pragmalingvistične poteze dialoško pisane razprave. — JiS 36 (1990/91), 10-20.

— Problemi pragmatične obravnave jezika. — Jezik in književnost 1. Trst 1990, 43-56.

— Razvijanje zmožnosti za razumevanje in tvorjenje besedil. — Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju = Problematiche educative in ambiente plurilingue. Gorica 1990, 103-114. Ital. prevod na str. 115-127.

Lah, Andrijan: Slovenščina in vojska. — Srce in oko 2 (1990), 577-579.

Lencek, Rado L.: Note: the terms Wende-Winde, Wendisch-Windisch in the historiographic tradition of the Slovene lands. — Slovene studies (Bloomington) 12 (1990), nr. 1, 93-97.

— The linguistic premises of Matej Bor's Slovene-Venetic theory. — Prav tam, 75-86.

Slovenski prevod: Borove jezikoslovne premise njegove venetske teorije v SR 38 (1990), 441-451.

Lesarska terminološka komisija pri ZDIT GL SRS: Gradivo za tehniški slovar lesarstva. Področje: furnir in vezan les. — Les 42 (1990), 71-72, 144, 203-204, 323-324.

Lisac, Josip: Fran Ramovš i Nikola Majnarić. Uz stogodišnjicu rođenja Frana Ramovša (1890-1952). — Zadarska revija 29 (1990), 621-628.

Logar, Tine: Fran Ramovš — zgodovinar in dialektolog slovenskega jezika. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 5-12.

Logar, Tine, Jakob Rigler: Karta slovenskih narečij. Karto priredila — na osnovi Ramovševe

Dialektološke karte slovenskega jezika, novejših raziskav in gradiva Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU. Besedilo Tine Logar. Merilo 1 : 500 000. Lj., MK 1990.

Na hrbtni strani besedilo: Slovenska narečja.

Malle, Avguštin: Slovenščina na koroških srednjih in višjih šolah. — Narodne manjšine. Zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. Lj. 1990, 129-139.

Mamić, Mile: Slovenske riječi u Rječniku Jugoslovenske akademije. — SR 38 (1990), 131-139.

Melink, Branko: Jezik — sredstvo verskega označila. — Cerkev v sedanjem svetu 24 (1990), 97-100.

Merkù, Pavle: La toponomastica del Comune di Duino Aurisina. Ricerca scientifica 1986. [S. 1.], Comune di Duino Aurisina 1990, 180 str.

— Svetniki v slovenskem imenoslovju. — Mladika 34 (1990), št. 1-10 (priloga). Judas-Pancratius (str. 69-100).

Merše, Majda: Jezikovne spremembe v Trubarjevih prevodih Nove zaveze. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 163-179.

Meteorološki terminološki slovar. Glavna urednika Zdravko Petkovšek in Zvonka Leder. Lj., SAZU, Društvo meteorologov Slovenije, 1990. 125 str.

Mihelič, Marjanca: Klasifikacija jezikovnih napak v prispevkih za slovenski koledar 1988. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 149-155. Izšlo 1990.

Miller, Raymond: Form and function in the peripheral cases in Slovene dialects: Some preliminary observations. — Slovene studies (Bloomington) 12 (1990), nr. 1, 5-22.

Moder, Janko: Materinščina. — Rodna gruda 37 (1990), št. 1-12.

— Slovenščina za začetnike. — Slovenski koledar 1990, 52-55.

Z bibliografijo učbenikov slovenščine za tujce.

Molnár, Zoltán Miklós: A magyar nyelvjárások atlasza szloven vonatkozású elemeknél kezdődően. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 207-209.

Izšlo 1990. — Atlas mađarskih dialektov z ozirom na slovenske elemente.

Nartnik, Vlado: Glagol biti v Bržijskih spomenikih. — Slava 5 (1990/91), št. 1, 52-57.

— Povedna členitev II. Bržijskega spomenika. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 275-282.

— Semantika jezera v Prečernovem Kerstu. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 107-113. Izšlo 1990.

Novak, France: Fran Ramovš. — Mohorjev koledar 1990, 127-128.

Ogris, Tomaž: Učenje slovenščine kot drugega tujega jezika. — Vzgoja in izobraževanje 21 (1990), št. 6, 50-55.

Orel-Pogačnik, Irena: Govorica besed — Paberki po Kastelec-Vorenčevem in Hipolitovem slovarju iz začetka 18. stoletja. — Slava 5 (1990/91), št. 1, 58-72.

Orožen, Martina: Jezikoslovje v Domu in svetu. — Dom in svet. Zbornik MCMLXXXIX. II. Mb. 1989 [i.e. 1990], 15-35.

— Slavistično društvo Slovenije ob izidu Pravil slovenskega pravopisa. — NRazglj 39 (1990), 408.

— Stari obredni jezik v Prekmurju in Porabju. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 93-106.

Izšlo 1990.

Ostromęcka Fręczak, Bożena: O slovenskih prevodih leposlovne proze Marie Dąbrowske. — JiS 36 (1990/91), 50-55.

Pavšič, Tomaž: O idrijskem govoru. — Mohorjev koledar 1990, 53-55.

Peco, Asim: Dositej — Kopitar i Vuk na našim jezičkim stazama. — Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Referati i saopštenja. 19/2. Beograd 1990, 33-44.

Petricig, Paolo: Comune di San Pietro al Natisone. Atlante toponomastico e ricerca storica. A cura di Paolo Petricig e Natale Zuanella. San Pietro al Natisone, Cooperativa Lipa Editrice 1990. 158 str., [40] str. pril.

Plotnikova, Ol'ga Sergeevna: Slovenskij jazyk. Moskva, Izd. Mosk. univ. 1990. 198 str.

Kratka slovnica, berilo, slovensko-ruski slovar.

Plotnikova, Ol'ga Sergeevna, Jože Sever: Rusko-slovenski in slovensko-ruski slovar = Russko-slovenskij i slovensko-russkij slovar'. Lj., CZ; Moskva, Russkij jazyk 1990. 600 str.

Vsebuje tudi kratka orisa slovnice ruskega in slovenskega jezika.

Podbevšek, Katja: Prekodiranje govorjenega jezika v pisnega (lektorska izkušnja). — JiS 36 (1990/91), 27-30.

Pogorelec, Breda: Sociolingvistični problemi slovenske etnične skupnosti v Italiji. — Aspetti metodologici e teorici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe Adria. Tricesimo 1990. 179-193.

Pohl, Heinz Dieter: Slovenske (in slovanske) izposojenke v nemškem jeziku Koroške. — SR 38 (1990), 101-104.

Zaključek razprave iz SR 37 (1989), 253-262.

Povše, Ivana: Govor na Žusmu. — SR 38 (1990), 177-189.

Premk, Francka: Trubarjev in Dalmatinov psalter v luči izvirnega besedila. Sto devetintrideseti psalm / Ps 139. — Dialogi 26 (1990), št. 7/9, 84-91.

Puhar, Jože, Velemir Gjurin: Strojniški slovar. — Strojniški vestnik 36 (1990), 206-207.

Ramovš, Fran: Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem. [Uvodno študijo in opombe napisal.] Janez Rotar. Lj., SAZU 1990. 167 str. (Korespondence pomembnih Slovencev. 10.)

Ramovš, Jože: Beseda doživljanje v slovenščini in v drugih jezikih. — J. Ramovš: Doživljanje, temeljno človekovo duhovno dogajanje. Lj. 1990, 32-38.

Röhling, Horst: Briefe Karl H. Meyers an Fran Ramovš. — Gedenkschrift für Reinhold Olesch. Köln, Wien 1990, 421-434. (Mitteldeutsche Forschungen. 100.)

— Zur Korrespondenz Max Vasmer's mit Fran Ramovš. — "Tholi chole Městrů". Gedenkschrift für Reinhold Olesch. Köln-Wien 1990, 429-447. (Slavistische Forschungen. 60.)

Rozman, Franc: Prevajanje Svetega pisma na Slovenskem. — Bogoslovni vestnik 50 (1990), 427-442.

Sever, Jože glej: Plotnikova, Ol'ga Sergeevna.

Skubic, Mitja: Skladenjski kalki romanskega izvora v zahodnih slovenskih govorih. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 153-161.

Slovenski pravopis. I. Pravila. Uredn. odbor Jože Toporišič [itd.]. Lj., DZS 1990. 241 str.

Smole, Vera: Govor vasi Šentrupert in okolice. — Razprave SAZU, II. razred 13 (1990), 257-273.

Snoj, Marko: Ob osemdesetletnici profesorja Franceta Bezlaja. — SR 38 (1990), 317-319.

Srebot Rejec, Tatjana: Zveze dveh zapornikov v slovenščini in angleščini. (Sequences of two plosives in Slovene and English.) Lj., Institut "Jožef Stefan" 1990. 43 str. (IJS Delovno poročilo. 5819.)

— Zveze dveh zapornikov v slovenščini in angleščini. — SR 38 (1990), 265-284.

Steenwijk, Han: Morfologija iz furlanščine izposojenih samostalnikov v rezijanskem narečju. — Slava 4 (1989/90), 135-137.

— The nominal declension of Friulian loans in the Slovene dialect of Val Resia. — Slovene studies (Bloomington) 12 (1990), nr. 1, 23-31.

Stone, Gerald: J. W. Valvasors Ehre des Herzogtums Krain (1689): a source for the history of the Slovene language. — Slovene studies (Bloomington) 12 (1990), nr. 1, 43-54.

— Slovenski jezik v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske. — Valvasorjev zbornik. Lj. 1990, 232-238.

Sturm-Schnabl, Katja: Slowenische Lexikographie. — Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. 2. Teilband. Berlin, New York 1990, 2296-2302.

Suhadolnik, Stane; Maks Pleteršnik. — Mohorjevo koledar 1990, 115-116.

Špetavec, Anton: K problematiki slovenskega jezika v Frankopanovem prevodu Moličevega Georga Dandina. — Celjski zbornik 1990. Celje 1990, 85-119.

Šivic-Dular, Alenka: O ljudski etimologiji. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 155-171.

— Ob osemdeseti obletnici akademika Franceta Bezljaja. — JiS 36 (1990/91), 37-40.

— Poimenovanje za "Felix" v slovanskih jezikih. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 73-97.

Šuštaršič, Rastislav: Fonološko prilagajanje soglasnikov v angleških slovskih enotah, prevzetih v slovenščino. — SR 38 (1990), 141-156.

— Izgovarjava angleških besed: predlogi k Pravilom novega slovenskega pravopisa. — JiS 36 (1990/91), 62-69.

Toporišič, Jože: Dvojezičnost in problemi slovensko govorečih manjšin. — Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju = Problematiche educative in ambiente plurilingue. Gorica 1990, 83-90.

Ital. prevod na str. 90-91.

— Glagolski oblikotvorni naglas moščanskega govora. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 99-107.

— Slovenski pravopis 1990. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 173-215.

— 40 let povojnega jezikoslovja slovenskega jezika. — Jezik in književnost 1. Trst 1990, 5-30.

— Tipologija Riglerjevega jezikoslovnega dela. (Ob postumno izdanem izboru njegovih razprav.) — SR 38 (1990), 39-45.

— Tretjič o besedotvorni teoriji. — SR 38 (1990), 421-440.

Ob knjigi A. Vidovič-Muha, Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženik (1988).

Torelli, Niko: Les & skorja = Wood & bark = Holz & Bast. Slovar strokovnih izrazov. Lj., Biotehniška fakulteta, VTOZD za lesarstvo 1990. 70 str.

Trunkelj, Betka: Zgodovina besedotvorja v slovensko pisanih slovnicaх slovenskega jezika. — Slava 5 (1990/91), št. 1, 9-27.

Uršič, Lojze: Spomini na domače narečje in krškomuljovski govor. — Zbornik občine Grosuplje 16 (1990), 139-143.

Varga, József: A Zdravljica (Pohátköszöntő) című Prešeren — vers kontrasztív grammatikai vizsgá-

lata. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 197-202.

Izšlo 1990. — Prešernova Zdravljica — kontrastivna slovnica analiza.

Vlahović, Maja: Etnonim Vlah v srbohrvaščini in slovenščini. — Slava 4 (1989/90), št. 2, 144-156.

Zorko, Zinka: Morfološke posebnosti koroških, štajerskih in panonskih govorov v primerjavi s slovenskim knjižnim jezikom. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 63-75. Izšlo 1990.

— Oplotniško narečno besedišče. — Zbornik občine Slovenska Bistrica 2. Slovenska Bistrica 1990, 410-414.

— Ruški govor. — Razprave SAZU. II. razred 13 (1990), 203-211.

— Starejši koroški in mlajši štajerski narečni pojavi v Dravski dolini. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 217-233.

Zsilák, Mária: Terminološki slovarji v drugi polovici 19. stoletja. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 211-215. Izšlo 1990.

Zuanella, Božo: Slovenski priimki v občini Garmak. — Dom (Čedad) 25 (1990), št. 4-9.

— Slovenski priimki v občini Srednje. — Prav tam, št. 1-2.

— Slovenski priimki v občini Svet Lenart. — Prav tam, št. 10-22.

LITERARNA ZGODOVINA

Anketa Sodobnosti: S(m)o pisatelji še potrebni slovenstvu? — Sodobnost 38 (1990), 893-991.

Odgovarjajo: Anton Ingolič, Igor Torkar, Andrej Hieng, Ciril Zlobec, Tone Pavček, Lojze Kovačič, Žarko Petan, Janez Menart, Saša Vuga, Miloš Mikeln, Pavle Zidar, Ervin Fritz, Tone Partljič, Tone Kuntner, Marko Kravos, Tone Peršak, Jaša Zlobec, Peter Kolšek, Franjo Francič, Vinko Möderndorfer, Alojz Ihan, Andrej Blatnik.

Benhart, František: Četrtoletje slovenske poezije. — Srec in oko 2 (1990), 170-176.

Bernik, France: Heinrich Heine und die slowenische Literatur. — Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 50 (1990), 180-201.

Bohanec, Franček: Literarno omizje. — Borec 42 (1990), št. 12, str. 1-259.

Vsebuje: Prvi del. Vežanosti in razprtosti. — Drugi del. Ogledi. Mdr.: Franc Šetinc, Seme velike moči (Lovro Kuhar - Prežihov Voranc); Matej Bor, Med viharjem in tišino; Jože Šifrer, Sejalec (Tone Šifrer); Franc Šali, S teboj v besedi (Ivan Roh); Ivan Potrč, Zgodaj že po svoji poti; Anton Ingolič, Dragocena izkušnja; Janez Dolenc, Med svojimi jokali (France Bevk); Jože Javoršek, Z njim na Kamenjaku (Josip Vidmar); Franc Zadavec, Pesem se mora iztrgati iz srca (Miško Kranjec); Ivan Bratko, Človek časa. — Tretji del. Dva izpraznjena stola.

Bratuž, Lojzka: Sveta gora v slovenski književnosti. — Sveta Gora 1539-1989. Gorica 1990, 94-103.

Bressan, Arnaldo: Dante in sloveno. Udine, Istituto di lingue e letterature dell' Europa Orientale 1990. 188 str.

Cesar, Ivan: Od riječi do znaka. Studije i eseji. Zagreb, Globus 1990. 308 str. (Biblioteka Globus.) Str. 293-307: Matjaž Kmecl, Ivan Cesar i zagrebačka slovenistika.

Detela, Lev: Slovenska literatura v svetu. — Dom in svet. Zbornik III. Maribor 1990, 169-177.

Glušič, Helga: Slovenska zdomska književnost (Argentina). — Glasnik SM 14 (1990), 23-32.

Grdina, Igor: Celjska kronika, spomenik srednjeveške književnosti na Slovenskem. — Jis 36 (1990/91), 41-49.

— Pota tiranstva v slovenski literaturi (do II. svet. vojne). — Celjski zbornik 1990. Celje 1990, 133-151.

— Primož Trubar, oblika, pomen, smisel slovenske usode. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 19-33.

Grmič, Vekoslav: Ušeničnikovo razumevanje umetnosti — literature. — Znamenje 20 (1990), 374-380.

Hladnik, Miran: Slovenska kmečka povest. V Lj., Prešernova družba 1990. 205 str.

— Slovenska povest. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 35-47.

Inkret, Andrej: Poezija in Slovenci. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 49-58.

Jaroschka, Lilli-Gertrude: Ein Osterlied verbindet Kirchen und Sprachen. — Die Brücke (Klagenfurt) 16 (1990), Nr. 1, 20-24.

Naš gospod je od smrti vstal.

Jevnikar, Martin: Zamejska in zdomska literatura. — Mladika 34 (1990), št. 1-9.

Juvan, Marko: Imaginarij Krsta v slovenski literaturi. Medbesedilnost recepcije. Lj., Revija Literatura 1990. 284 str. (Zbirka Novi pristopi.)

— O obliki in smislu v medbesedilnem nizu (na primeru Krsta pri Savici). — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 59-74.

Kermauner, Taras: Kristus in Dioniz. Razprava o slovenski dramatikah zadnjega pol stoletja. Lj., DZS 1990. 370 str.

— Poezija slovenskega zahoda. 1. del. Maribor, Obzorja 1990. 285 str.

— Pomen slovenske književnosti za slovenski narod. — Dom in svet. Zbornik MCMLXXXIX. II. Maribor 1989 [i.e. 1990], 214-225.

Kos, Janko: Francoska revolucija in slovenska literatura. — Zgodovinski časopis 44 (1990), 413-426.

— Slovenska literatura in Srednja Evropa. — SR 38 (1990), 11-26.

Košuta, Miran: Krpanova sol. — Mladje 1990, št. 69, 76-88.

Se nadaljuje. — Stiki med slovensko in italijansko književnostjo.

Kreft, Lev: Rekvjem za avantgardo. — Rast 1 (1990), 214-219.

Novomeška pomlad.

Kumer, Zmaga: Kralj Matjaž v slovenski ljudski pesmi in pripovedništvu. — Mohorjev koledar 1990, 97-99.

— Odsev resničnosti v Baladi o obsojeni detemorilki. — Zbornik občine Slovenska Bistrica 2. Slovenska Bistrica 1990, 403-409.

Laussegger, Herta: Koroško bukovištvo v povezavi s folkloristiko. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 179-191.

Izšlo 1990.

Nartnik, Vlado: Kje so začetki slovenskega Korotana. — Slava 5 (1990/91), št. 1, 41-45.

O ljudski pesmi Svetnik in hudoba.

— Koledarsko zaledje nekdanje lipe v Ljubljani. — Slava 5 (1990/91), št. 1, 46-51.

O ljudskih pesmih.

— Od Lepe Vide do Zarike in Sončice. — Dialogi 26 (1990), št. 4/6, 85-90.

Novak, Vilko: Prekmurska Martjanska pesmarica. (Spominu Ivana Škafarja.) — Časopis za zgodovino in narodopisje n. v. 26 (1990), 57-81.

Osolnik, Vladimir: Njegoš i Slovenci. — Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Referati i saopštenja 18/2. Beograd 1990, 357-366.

Papež, France: Povojno zdomstvo v luči ustvarjalne besede. — Rodna gruda 37 (1990), št. 12, 34-35.

Paternu, Boris: Modeli slovenske literarne kritike. (Od začetkov do 20. stoletja.) — Lj., Filozofska fakulteta 1990. 64 str. (Razprave Filozofske fakultete.)

Perčič, Tone: Dante v Zoisovem krogu. — Slava 5 (1990/91), št. 1, 28-35.

— Prve sledi Danteja pri nas. — Dialogi 26 (1990), št. 4/6, 90-95.

Petrè, Fran: Tradicija in inovacija. Izbrane študije in eseji. Izbr., ur. in spremno besedo napis. Krešimir Nemec. Lj., SM 1990. 227 str. (Razprave in eseji. 33.)

Str. 221-227: Franciška Buttolo, Meta Pavčič, Bibliografija del Frana Petreta.

Pibernik, France: Medvojni Dom in svet (1941-1944). — Dom in svet. Zbornik MCMXC. III. Maribor 1990, 47-56.

Pogačnik, Jože: Recepcija Vukova kulturološkega modela medu Slovencima. — J. Pogačnik: Jugoslavistične teme. Vinkovci 1990, 55-67.

— Slovenska literarna veda ob ustanovitvi univerze. — Sodobnost 38 (1990), 858-865.

— Slovenski fenotip u hrvatskoj književnosti. — J. Pogačnik: Jugoslavistične teme. Vinkovci 1990, 153-176.

— Starejše slovensko slovstvo. Lj., Znanstveni inštitut FF 1990. 392 str. (Razprave Filozofske fakultete.)

Prunk, Janko: Kulturnopolitični profil revije Sodobnost v letih 1933-1941. — Sodobnost 38 (1990), 866-869.

Repe, Božo: Obračun s Perspektivami. Lj., Znanstveno in publicistično središče 1990. 102 str. (Zvezki. Znanstveno in publicistično središče. 1990, 5.)

Slana, Miroslav - Miros: Ideografija slovenske ljudske pesmi. — Dialogi 26 (1990), št. 7/9, 76-83.

Slovenski literarni programi in manifesti. Fanfare in tihotapci. Izbr., ur., spremno besedo in opombe napis. Marjan Dolgan. Lj., MK 1990. 251 str. (Kondor. 256.)

Str. 231-249: Marjan Dolgan, Fanfare in tihotapci.

Stanovnik, Majda: Slovenski prevodi Byronovih pesnitev v 19. stoletju. — Primerjalna književnost 13 (1990), št. 2, 11-24.

Stražnar, Julijan: Mitološke prvne v slovenski ljudski pesmi. — Traditiones 19 (1990), 169-176.

Šimenc, Stanko: Povojna literarna podoba Kranja. — Kranjski zbornik 1990. Kranj 1990, 68-86.

Štoka, Tea: Topografija slovenačke poezije osamdesetih godina. — Književna reč 19 (1990), br. 364, 22-23.

Šundalič, Zlata: O mitu Lijepe Vide u usmenoj i pisanoj književnosti. — SR 38 (1990), 351-361.

T. G.: Naše stare pisni. — Dom(Čedad) 25 (1990), št. 2, št. 4, št. 6-17, št. 19-22.

Toporišič, Tomaž: Dialog dramatike in poezije. Pogled na povojno slovensko poetično dramo. Dialog der Dramatik und Lyrik. Sicht des slowenischen poetischen Nachkriegsdramas. — Vilenica 90. Lj. 1990, 291-302.

Slovensko besedilo in prevod v nemščino.

— Poiesis, simulacrum in dialog s tradicijo. — Nova revija 9 (1990), št. 93/94, 39-48.
Slovenska poezija 80-ih let.

— The generation of the eighties. (Young Slovene poetry.) — Le livre slovène 1990, 53-66.

Vrečko, Janez: Novomeška pomlad kot slovenski literarnoumetniški puč. — Rast 1 (1990), 325-331.

Zabel, Igor: Literarna interpretacija v slovenistiki šestdesetih let. — Primerjalna književnost 13 (1990), št. 2, 25-43.

— Nekaj pripomb k položaju literature v osemdesetih letih. — Literatura 1990, št. 7, 106-110.

Začasno bivališče. Portreti mlade književne generacije 80-ih let. Izbr. in ur. Lela B. Njatin. Lj., Aleph 1990. 180 str. (Aleph. 27.)

Zadravec, Franc: Slovenska koroška literatura je obtožba in upor. — Srce in oko 2 (1990), 366-371.

Zorn, Aleksander: Opojni časi brezmejne literature. — Nova revija 9 (1990), št. 101-102, 1652-1660.

Slovenska proza 70 do 80-ih let ("nova slovenska proza").

ADAMIČ LOUIS

Petrič, Jerneja: Ponovno: Adamič — pisatelj, da ali ne? — Dve domovini = Two homelands. Lj. 1990, 269-274.

Žitnik, Janja: Zamuda slovenske objave Orla in korenin. — Prav tam, 247-267.

AŠKERC ANTON

Aškerc, Anton: Zbrano delo. Knj. 5. Pesnitve, peti zbornik. Poslednji Celjan. Atila v Emoni. Ur. in opombe napis. Vlado Novak. Lj., DZS 1990. 535 str. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. 163.)

Buttolo, Franca: Notranja zgradba Aškercove balade Mejnik. (Ob stoletnici izida Balad in romanc.) — Celovski zvon 8 (1990), št. 29, 51-55.

BARTOL VLADIMIR

Bressan, Arnaldo: Alamut. Proti zapeljevanju nihilizma in iracionalizma. — Sodobnost 38 (1990), 693-697.

Detela, Lev: Alamut — Wiege des Terrors aus Ideologie, Religion und Drogen. Ein höchst aktuell gewordener Roman des slowenischen Schriftstellers Vladimir Bartol. — Die Brücke (Klagenfurt) 16 (1990), nr. 4, 74-77.

Doljak, Irena: "Izpremešane ligirunge" novel Al Araf v romanu Alamut. — Slava 4 (1989/90), 221-234.

Juvan, Marko: O postmodernističnih optičnih prevarah. — Slava 4 (1989/90), 203-220.

Kališnik, Grega: Norost skrivnosti ali o razmerju do predpostavljene resničnosti. — Slava 4 (1989/90), 257-269.

Keržan, Dorian: Kartezijanski dvom Hasana Ibn Sabe. — Slava 4 (1989/90), 248-256.

Kos, Janko: Alamut in evropski nihilizem. — So-dobnost 38 (1990), 676-692.

Košuta, Miran: Usoda zmaja. (Ob svetovnem uspehu Bartolovega Alamuta.) — JiS 36 (1990/91), 56-61.

Novak-Popov, Irena: Citat perzijske književnosti v Alamutu. — Slava 4 (1989/90), 235-247.

BELIČIČ VINKO

Poniž, Denis: Polstoletna pesniška bera. Vinko Beličič: Pesem je spomin. — NRazgl 39 (1990), 486.

BEVK FRANCE

Bevk v šoli. Okrogla miza. — Primorska srečanja 14 (1990), 699-707.

Vsebuje: Vida Medved-Udovič, Bevkova dela v osnovnošolskih berilih; Zorka Podobnik, Bevk v šoli — danes; Franc Černigoj, Kaj vem o Bevku; Draga Lupinc, Bevk v tržaških osnovnih šolah; Nada Pertot, Bevk v tržaških višjih srednjih šolah; Vida Kušče, Bevk v osnovnošolski knjižnici.

Dolenc, Janez: Iz Bevkove delavnice. — Primorska srečanja 14 (1990), 681-682.

Dolenc, Janez, France Koblar: France Bevk. Ob stoletnici rojstva. Lj. Part. knjiga 1990. 229 str. (Znameniti Slovenci.)

France Bevk 1890-1970. Ur. Tomaž Pavšič. Glavno besedilo Janez Dolenc. Idrinja, Mestni muzej 1990. 48 str.

Glušič, Helga: Bevkov roman o besedi. — F. Bevk: Kaplan Martin Čedrmac. Lj. 1990, 256-277.

Nekoliko spremenjeno besedilo v Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 7-18.

Lah, Andrijan: Slovenska zgodovina v delih Franceta Bevka. — Srce in oko 2 (1990), 498-502.

Leskovec, Ivana: Zakojca — rojstni kraj Franceta Bevka. (Ob 100-letnici pisateljevega rojstva.) — Idrijski razgledi 35 (1990), št. 1/2, 11-14.

Marušič, Branko: France Bevk, kulturno-politični delavec. — Primorska srečanja 14 (1990), 689-694.

Pahor, Boris: Moja srečanja z Bevkom. — Primorska srečanja 14 (1990), 695-698.

Ryžova, Majja I.: France Bevk i ego tvorčestvo. (1890-1970). — France Bevk: Sunduks s srebrom. Izbrannaja proza. Moskva, Hudožestvennaja literatura 1990, 5-18.

Starč, Sonja: Metafora v Bevkovem Kaplanu Martinu Čedrmacu. — Primorska srečanja 14 (1990), 683-688.

BOŽIČ PETER

Kos, Janko: Ob rojstvu moderne proze. — P. Božič: Človek in senca. Lj. 1990, 123-140.

Polanc-Podpečan, Gizela: Božičeva "Španska kraljica" in problem eksistence. — Dialogi 26 (1990), št. 4/6, 108-111.

CANKAR IVAN

Kocijan, Gregor: Cankarjeve Podobe iz sanj kot primer ritmizirane proze. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 75-87.

Petkovska, Nada: Ivan Cankar: "Kralot na Betajnova". — Literaturen zbor (Skopje) 37 (1990), br. 3/4, 47-60.

Šundalič, Zlata: "Kurent" kao prošlo u sadašnjem. — Zbornik Pedagoškog fakulteta. Humanističke i društvene znanosti. 2. Osijek 1990, 149-161.

— Mit o Lepi Vidi (ali način branja Cankarjeve drame). — Slava 4 (1989/90), 138-143.

CANKAR IZIDOR

Planinc, Peter: Estetski vplivi v literarnem delu Izidorja Cankarja. — 2000 1990, št. 52/53, 193-208.

Glej tudi pri Majcen Stankol

ČAMPA IVAN

Dular, Jože: Meškova pisma Ivanu in Meliti Čampa. — Dolenjski zbornik 1990. Novo mesto 1990, 253-258. 1940-1943.

ČERNEJ ANICA

Janež, Stanko: Pedagoško in pesniško delo Anice Černejeve. — Zbornik občine Slovenska Bistrica 2. Slovenska Bistrica 1990, 207-211.

DEBELJAK TINE

Dolenc, Jože: Spominu dr. Tineta Debeljaka. — Mohorjev koledar 1990, 154-155.

Jenšterle, Marko: Tine Debeljak in začetki slovenske zdomske literature. — Nova revija 9 (1990), št. 103, 1531-1538.

DESTOVNIK KAREL-KAJUH

Bohanec, Franček: Poetika padlega pesnika. — Borec 42 (1990), 495-502.

DOLENC IVAN

Jurak, Mirko: Ivan Dolenc and John Kržanc: Two Canadian authors of Slovene origin. — Dve domovini = Two homelands. Lj. 1990, 301-307.

Krizanc piše v angleščini.

DULAR JOŽE

Dular, Jože: Njegova Krka teče naprej. Spraševal Ladislav Lesar. — Rodna gruda 37 (1990), št. 5, 18-19.

FATUR BOGOMIL

Janež, Stanko: Bogomil Fatur. — Primorska srečanja 14 (1990), 898-903.

FINŽGAR FRAN SALEŠKI

Finžgar, Fran Saleški: Zbrano delo. 11. knjiga. Pesmi. Besedilo pripravil in opombe napisal Jože Šifrer. V Lj., DZS 1990. 423 str. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. 165.)

FLANDER BOGO

Cesar, Emil: Nove najdbe leposlovnih del Boga Flandra — Klusovega Jože. — Borec 42 (1990), 184-194.

FLISAR EVALD

Lah, Andrijan: Flisarjev Čarovnikov vajenec ali potovanje na konec sveta. — Srce in oko 2 (1990), 634-648.

GODINA FERDO

Čacinovič, Rudi: Blodni utrinek Ferda Godine. — Borec 42 (1990), 1069-1070.

— Nekaj misli o težavni borbi Ferda Godine do objektivne resnice o medvojnem Prekmurju. — Borec 42 (1990), 485-487.

GRAFENAUER NIKO

Hribar, Tine: Poezija Nika Grafenauerja. — N. Grafenauer: Samota. Lj. 1990, 113-129.

HADERLAP MAJA

Glej pri Hafner Fabjan!

HAFFNER FABJAN

Toporišič, Tomaž: Pesniški imaginarij osemdesetih let. Poezija Maje Haderlap, Cvetke Lipuš in Fabjana Hafnerja. — Mladje 1990, št. 68, 62-67.

HRIBOVŠEK IVAN

Pibernik, France: Poezija Ivana Hribovška. — I. Hribovšek: Pesmi. Za tisk pripravil, spremno besedo in kronologijo napisal France Pibernik. Lj. 1990, 81-99.

INGOLIČ ANTON

Bohanec, Franček: Obračuni pisatelja Antona Ingoliča. — Zbornik občine Slovenska Bistrica 2. Slovenska Bistrica 1990, 215-222.

JARC MIRAN

Gedrih, Igor: Malo znana in neznana Jarčeva pesem. — Dolenjski zbornik 1990. Novo mesto 1990, 249-252.

Jazz-band; cikel Pisma Tebi.

Janež, Stanko: Grob mu je neznan, njegova zapuščina pa je umetniško pričevanje in simbol našega nemira in prerajanja ... — Borec 42 (1990), 750-754.

Ob črticah Čudež nad Bistrom, Ljudje na razpotju in Pokrajine v somračju, obj. na str. 737-749. — Opombe k zapiskom Odnali so nas iz Maribora — april 1941 (str. 755-757) prispeval Marjan Dolgan (str. 754).

JAVORŠEK JOŽE

Grabnar, Boris: Spomin na Jožeta Javorška. — Borec 42 (1990), 906-910.

Javoršek, Jože: Kaj je nevarno in kako. Zadnji intervju z Jožetom Javorškom. [Spraševal] Lojze Lampret. — NRazglj 39 (1990), 676-677.

Vurnik, France: Jože Javoršek. (20. 10. 1820, Velike Lašče — 2. 9. 1990, Ljubljana). — NRazglj 39 (1990), 487.

JENKO SIMON

Kolšek, Peter: O pesništvu Simona Jenka. — S. Jenko: Pesmi. Lj. 1990, 149-162.

JESIH MILAN

Jesih, Milan: Poezija in humor sta samo dva obraza istega skušnjavca. Spraševal Matej Bogataj. — Literatura 1990, št. 10, 39-47.

Kos, Matevž: Sonet kot forma prebolevanja modernosti. — Literatura 1990, št. 7, 111-120.

Paternu, Boris: Jesih v klasiki. — Sodobnost 38 (1990), 512-521.

Isto v: Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 89-100.

JEVNIKAR MARTIN

Černelič, Ivanka: Slovenist Martin Jevnikar. Ob 75-letnici življenja. — Zbornik občine Grosuplje 16. Grosuplje 1990, str. 149-155.

JOVANOVIĆ DUŠAN

Klaić, Dragan: Utopianism and terror in contemporary drama: the plays of Dušan Jovanović. — Terrorism and modern drama. Edinburgh 1990, 123-137.

JURINČIČ EDELMAN

Jurinčič, Edelman: Razmerja do Istre. Poezija, ki išče prekrita razmerja med pesnikom in magično Istro. Pogovor je pripravil Jožek Štucin. — Primorska srečanja 14 (1990), 52-55.

KASTELIC MIHA

Glavan, Mihael: Miha Kastelic, 1796-1868. Pesnik, urednik Kranjske čbelice, slovenski kulturni preroditelj. Besedilo Mihael Glavan, arhivske podatke o družini Kastelic zbral Jakob Müller. Ivančna Gorica, Turistično društvo 1990. 32 str.

— Tvorec in urednik Kranjske Čbelice. — Srečanja 2 (1990), 580-588.

Pretnar, Tone: Ti si nas zbudil, zbral ob hudim časi. (O mestu Miha Kastelica v slovenskem romantičnem pesništvu.) — Zbornik občine Grosuplje 16 (1990), 133-137.

KETTE DRAGOTIN

Željeznov, Dušan: Kette in Puškin. — Primorska srečanja 14 (1990), 257-263.

KLEMENČIČ JOSIP

Mitrović, Marija: Prva slovenačka (neobjavljena) tragedija. — Zbornik Matice srpske za slavistiku (Novi Sad) 38 (1990), 21-29.

Zetovi cara Lazara ili Bitva na Kosovu polju.

KOBLAR FRANCE

Koblarjev zbornik. Prispevki s kolokvija o osebnosti in delu prof. Fr. Koblarja ob stoletnici njegovega rojstva 1889. Zbral in ur. Joža Mahnič. V Lj., SM 1990. 87 str.

Vsebuje: Primož Simoniti, Uvodna beseda; Franc Jerman, Estetski nazor Franceta Koblarja; Franc Pibernik, France Koblar — urednik Dom in sveta; Andrej Inkret, Skica o gledališki kritiki Franceta Koblarja; Dušan Moravec, Teatrološko delo Franceta Koblarja; Jože Pogacnik, Koblarjevo delo za Stritarja; Franc Bernik, Koblarjeva interpretacija Gregorčičeve poezije; Joža Mahnič, France Koblar in slovenska moderna; Jože Šifer, Sozvočje v mislih in dejanjih (Fr. Koblar in F. S. Finžgar); Helga Glušič, Koblarjeva raziskava Bevkovega literarnega dela; Marjan Dolgan, Koblar in Pregelj; Stane Gabrovce, Značilnosti Koblarjeve osebnosti; Vilko Novak, Srečanja s Francetom Koblarjem; Koblarjevo pismo Borisu Zherlu; Alojz Rebula, Urednik z veliko začetnico.

Mahnič, Joža: Ob stoletnici rojstva akademika Franceta Koblarja. — Mohorjev koledar 1990, 121-123.

Glej tudi pri Stritar Josipl

KOCBEK EDVARD

Hribar, Spomenka: Edvard Kocbek in križarsko gibanje. Maribor, Obzorja 1990. 145 str. (Znamenja. 105.)

Inkret, Andrej: Kocbek. — NRazgl 39 (1990), 293. Ob urejanju ZD.

Kovačič, Peter-Peršin: Razsežnosti Kocbekove vere. — 2000 1990, št. 50/51, 38-46.

Vodopivec, Peter: O Kocbekovem prispevku k razpravi o Srednji Evropi. — Glasnik SM 14 (1990), 60-62.

KOPITAR JERNEJ

Bonazza, Sergio: Ein unbekannter Brief von Christian Friederich Schnurrer an Bartholomäus Kopitar vom 29. August 1912. Ein Beitrag zur südslawischen Protestantica-Forschung. — Münchner Zeitschrift für Balkankunde 6 (1990), 71-78.

Hafner, Stanislaus: Serben und Kroaten in den Augen J. Kopitar. — Croatica, Slavica, Indoeuropea. Wien 1990, 49-58.

KORUZA JOŽE

Jan, Zoltan: Profesor Jože Koruza, mentor našega letnika. — Prosvetni delavec 41 (1990), št. 13, 10.

KOZAK JUŠ

Kozak, Juš: Zbrano delo. 3. knjiga. Šentpeter. Ur. in opombe napis. Jože Munda. V Lj., DZS 1990. 431 str. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. 164.)

KOZAR LOJZE

Kozar, Lojze: Pogovor z Lojzetom Kozarjem. — Oznajenje 10 (1990), 3-7.

Novak, Vilko: Lojze Kozar 80-letnik. — Mohorjev koledar 1990, 159-160.

— Naša pokrajina v delih Lojzeta Kozarja. Ob pisateljevi osemdesetletnici. — Stopinje 1990, 160-163.

— Ob deveti knjigi Lojzeta Kozarja. — L. Kozar: Neuničljivo upanje. Celje 1990, 5-10.

KRAIGHER LOJZ

Moravec, Dušan: Lojz Kraigher. V Lj., DZS 1990, 197 str. (Monografije k zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev.)

KRANJEC MIŠKO

Godina, Ferdo: Utrinek iz preteklosti. Ali je Miško Kranjec v času informbiroja in po letu 1948 res vzrok mojega političnega preganjanja? — Borec 42 (1990), 838-848.

KREMŽAR MARKO

Kermauner, Taras: Kdo je komu brat? (Ob Kremžarjevi drami Bratje.) — 2000 1990, št. 50/51, 116-186.

KURALT MARTIN

Štefan, Rozka: Slovenski razsvetljenec Martin Kuralt v lvovski dobi. — SR 38 (1990), 81-99.

LESKOVEC ANTON

Štukl, France: Mladostni spomini v Leskovčevi drami Dva bregova. (Ob stoletnici rojstva Antona Leskovca.) — Loški razgledi 37 (1990), 75-78.

LINHART ANTON TOMAŽ

Šalamun-Biedrzycka, Katarina: (Še enkrat) primerjava med Beaumarchaisovim Figarom in Linhartovim Matičkom. — Primerjalna književnost 13 (1990), št. 1, 15-26.

LIPUŠ FLORIJAN

Zadavec, Franc: Lipušev krik o pravici do svobode. — Srce in oko 2 (1990), 717-723.

LIPUŠ CVETKA

Glej pri Hafner Fabijani

LOVRENČIČ JOŽA

Brecelj, Marijan: Pisma Jože Lovrenčiča Francetu Bevku. (Ob stoletnici Lovrenčičevega rojstva). — Znamenje 20 (1990), 62-75.

Obj. 21 pisem.

Faganel, Jože: Joža Lovrenčič in slovenska literarna zgodovina. — NRazgl 39 (1990), 710.

MAHNIČ ANTON

Kermauner, Taras: Mahničev odnos do sodobne slovenske literature — posebej do Stritarja. — Mahničev simpozij v Rimu. Celje 1990, 223-262.

MAJČEN STANKO

Kermauner, Taras: Stanko Majcen. — Oznajenje 10 (1990), 51-67.

Majcnov zbornik. Ur., sestavljen dodatek in izbr. slikovno gradivo Goran Schmidt. Maribor, Obzorja 1990. 314 str.

Vsebina: Referati. France Bernik, Poezija Stanka Majcna; Franc Zadavec, Majcnova poetika besede in njena sled v njegovih pesmih; France Pičnik, Majcnova zgodnja poezija in njena literarnozgodovinska konotacija; Denis Poniž, Stanko Majcen, pesnik apokalipse; Alenka Glazer, Majcnova otroška poezija; Jože Pogačnik, Stanko Majcen in književna tradicija; Marjan Dolgan, Utečene skrivnosti ali Majcnove legende; Gregor Kocijan, Majcnova kratka pripovedna proza; Miran Hladnik, Majcnov avtobiografski fragment med spomini in podživiljanjem; Lado Kralj, Majcnova dramatika, "Zeitgeist" in možnost današnje recepcije; Taras Kermauner, Cesar Janez, Alojz Rebula, Evropskost Stanka Majcna; Dimitrij Rupel, Dvorni pisatelj zgubljenega kraljestva; Goran Schmidt, Ljubezen v času kolere; Imensko kazalo referatov. — Majcnov album. — Dodatek. Biografija; Bibliografija; Korespondenca Stanka Majcna; [itd].

Schmidt, Goran: Eksistencialistične prvine v Majcnovem prvem celotnem dramskem besedilu "Čudež" (1915). — Dialogi 26 (1990), št. 4/6, 66-73.

— Pisma Stanka Majcna Izidorju Cankarju. — Dialogi 26 (1990), št. 10/12, 55-67.
9 pisem (1910-1917).

MENART JANEZ

Menart, Janez: Intervju Sodobnosti: Janez Menart. [Spraseval] Ciril Zlobec. — Sodobnost 38 (1990), 113-130.

MERHAR BORIS

Pretnar, Tone: Profesorju Borisu Merharju (1. maja 1907 - 26. junija 1989) v spomin. — JiS 35 (1989/90), 142-143.

MESSNER JANKO

Zadavec, Franc: Zapis ob Messnerjevem izbranim delu. — J. Messner: Lipa in hrast. Izbrano delo. V Lj. 1990, 201-213.

MEŠKO KSAVER

Glej pri Dular Jože in Prežihov Voranc

MIKLOŠIČ FRAN

Kuzmič, Mihael: Miklošič, Valjavec, Stritar — sodelavci Britanske biblijske družbe. — Časopis za zgodovino in narodopisje n. v. 26 (1990), 36-44.

MODER JANKO

Moder, Janko: Pogovor z Jankom Modrom. Pogovarjal se je Stanko Janežič. — Dom in svet. Zbornik MCMXC. III. Maribor 1990, 19-39.

MORAVEC DUŠAN

Inkret, Andrej: Jubilej Dušana Moravca. — SR 38 (1990), 321-323.

Predan, Vasja: Dušan Moravec. Sedemdesetletnica. — NRazgl 39 (1990), 584.

MRAK IVAN

Kermauner, Taras: Mrakova dramatika o — francoski — revoluciji. — Zgodovinski časopis 44 (1990), 565-580.

MRZEL LUDVIK

Mrzel, Jure: Dokumenti in spominska pričevanja o Ludviku Mrzlu. — Borec 42 (1990), 389-409, 507-563, 771-823.

Kdo je bil Arnold Turk?; Neusojeni dachauski zbornik; Nerazložljivi molk.

MURN-ALEKSANDROV JOSIP

Ferluga-Petronio, Fedora: I motivi amorosi nella poesia di Josip Murn-Aleksandrov. — Munera polonica et slavica Riccardo C. Lewanski oblata. Udine 1990, 317-330.

NOVAČAN ANTON

Grdina, Igor: Dr. Anton Novačan 1887-1951. — Tretji dan 20 (1990/91), št. 3, 37-38.

NOVAK VILKO

Kuret, Niko: Univ. prof. dr. Vilko Novak 80-letnik. — Mohorjevo koledar 1990, 160-161.

OSWALD JANI

Poniž, Denis: Jani Oswald. — Dialogi 26 (1990), št. 4/6, 111-114.

PAPEŽ FRANCE

Glusič, Helga: Biografija Franceta Papeža. — Glasnik SM 14 (1990), 55-59.

PERKO PAVEL

Gregorič, Jože: Pavel Perko, slovenski pisatelj in naš nekdanji občan. — Zbornik občine Grosuplje 16 (1990), 183-185.

PIRJEVEC DUŠAN

Kermauner, Taras: Razpoke revolucije. Ob Pirjevčevi drami Ljudje v potresu. — Borec 42 (1990), 229-265.

Urbančič, Ivan: Pirjevčev poskus premaganja metafizike z dejavno ljubeznijo. — Dialogi 26 (1990), št. 1/3, 71-76, št. 4/6, 96-103.

PODBEVŠEK ANTON

Glavan, Mihael: Podbevškova Žolta pisma. — Rast 1 (1990), 320-324.

Pisma obj. na str. 321-324.

POTRČ IVAN

Murn, Ante: Izgubljeni junak u Potrčevu romanu "Na kmetih". — Radovi Fil. fak. Zadar 29, Razdio filoloških znanosti 19 (1989/90). Zadar 1990, 195-203.

PREGELJ IVAN

Dolgan, Marjan: Kranj v Pregljevem pripovedništvu. — Kranjski zbornik 1990, Kranj 1990, 94-97.

PREŠEREN FRANCE

Bogataj, Matej: Slovo sem upu, strahu dal. — Nova revija 9 (1990), št. 101/102, 1182-1184.

Grafenauer, Niko: Siziŕovo srce. — Prav tam, 1174-1175.

Juvan, Marko: Ključni tekst izvana i iznutra. Na primjeru "Krštenja na Savici". — Quorum (Zagreb) 6 (1990), br. 2/3, 138-159.

Kos, Janko: Sapfo, Grillparzer in Prešeren. — Primerjalna knjiŕevnost 13 (1990), št. 2, 1-10.

Košir, Niko: France Prešeren. Œivljenje in delo. Poljšica, samozal. 1990. 169 str.

Novak, Boris A.: Up, strah in obup. (Sporočilo motta Prešernovih Poezij.) — Nova revija 9 (1990), št. 101/102, 1176-1177.

Papp, János: A szlovén nemzeti romantika kialakulása és sajátos megközelítési formái France Prešeren költészetében. — Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely 1988, 203-205. Izšlo 1990. — Izoblikovanje slovenske nacionalne romantike in posebni načini pristopa v pesništvu Franceta Prešerna.

Pavček, Tone: Prešeren — slovenska legenda ali resničnost. — France Prešeren: Faksimile prve izdaje Prešernovih "Poezij" in rokopisa "Zdravljice". Lj., Slovenska knjiga 1990, 3-9.

Rupel, Dimitrij: Slovo od upa in strahu. — Nova revija 9 (1990), št. 101/102, 1185-1186.

Snoj, Jože: Razpetost med vero in nevero. — Prav tam, 1180-1181.

Svetina, Ivo: Slovenska knjiga mrtvih. (Od Vrbe do Lase — prispevek k slovenski tanatologiji s posebnim poudarkom na Poezijah dr. Franceta Prešerna.) — Prav tam, 1178-1179.

Taufer, Veno: Zdravljica ali Bog ohrani pesnika. — Prav tam, 1187-1188.

PREŽIHOV VORANC

Cesar, Emil: Popravek in dopolnilo k izjavam Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca o Ksaverju Mešku. — Borec 42 (1990), 849-852.

Prežihov Voranc: Zbrano delo. 12. knjiga. Pisma II. Dodatek. Ur. in opombe napis. Drago Druškovič. V Lj., DZS 1990. 443 str. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. 166.)

PRIBAC BERT

Suša, Barbara: Bronasti tolkač in V kljunu golobice Berta Pribca. — Dve domovini = Two Homelands. Lj. 1990, 291-299.

PRIJATELJ IVAN

Paternu, Boris: Prijateljeva zasnova moderne literarne zgodovine. (Ob njenem jubileju 1919-1989.) — SR 38 (1990), 191-207.

— Prijateljeva zasnova moderne literarne zgodovine. Ob jubileju 1919-1989. — NRazgl 39 (1990), 484-485.

PUGELJ MILAN

Pugelj, Milan: O nekoristnih ljudeh. Izbrane novele. Izbr. in spremno besedo napis. Alenka Koron. Lj., MK 1990. 219 str. (Knjiŕnica Kondor. 252.)

Str. 171-219: Alenka Koron, O pisateljevem ŕivljenju in delu, Pugelj na rešetu literarne kritike in zgodovine, V malem svetu malih ljudi, O nekoristnih ljudeh, Opombe, Izbrana bibliografija.

REMIC JANEZ

Pibernik, France: Janez Remic — tragična osebnost slovenske usode. — Nova revija 9 (1990), št. 103, 1539-1554.

ROŽANC MARJAN

Inkret, Andrej: Adijo, Marjan Rožanc! — NRazgl 39 (1990), 517.

Sbh. prevod v Scena (Novi Sad) 26 (1990), br. 6, 110-112.

— Vroča pomlad 1964. Marjan Rožanc: Topla greda. V Lj., Karantanija, Škuc — Forum 1990, 129 str.

Rožanc, Marjan: Pogovor z Marjanom Rožancem. [Sprasevala] Manca Košir. — Nova revija 9 (1990), št. 101/102, 1169-1173.

— Pogovor z Marjanom Rožancem. [Spraseval] Andrej Inkret. — Prav tam, 1159-1168.

SLANA MIROSLAV-MIROŠ

Slana, Miroslav-Miroš: Emotivnost in empiričnost ustvarjanja za mladi rod. — Otrok in knjiga 29/30 (1990), 74-80.

Rubrika Pogled na svoje delo.

SLOMŠEK ANTON MARTIN

Pogačnik, Jože: Slomškova koncepcija kulture. — Naši razgledi 39 (1990), 102.

Vuk, Vili: Slomšek, njegov in naš čas. — Znamenje 20 (1990), 93-96.

Zavrnik, Braco: Anton Martin Slomšek. Lj., Part. knjiga 1990, 202 str. (Znameniti Slovenci.)

— Iz Slomškove biografije. (Odlomek iz monografije o Slomšku, ki izide v zbirki "Veliki Slovenci" pri Partizanski knjigi v Ljubljani.) — Celovski zvon 8 (1990), št. 29, 56-62.

SMOLE ANDREJ

Rybář, Miloš: "Dolgo Smoletov spomin naj živi!". Ob 150-letnici smrti Andreja Smoleta. — Mohorjev koledar 1990, 111-112.

STRITAR JOSIP

Pogačnik, Jože: Koblarjevo delo za Stritarja. — Jezik in slovstvo 35 (1989/90), 87-90.

Glej tudi pri Mahnič Anton in Miklošič Fran!

ŠALAMUN TOMAŽ

Šalamun, Tomaž: Jezik je ena najnevarnejših drog. [Sprasevala] Tea Štoka. — Literatura 1990, št. 9, 47-65.

ŠTREKELJ KAREL

Kropej, Monika: K poznavanju Štrekljeve etnološke usmeritve. — Traditiones 19 (1990), 261-268.

ŠUSTER DRABOSNJAK ANDREJ

Laussegger, Herta: Koroško bukovništvo in Drabosnjakov Marijin pasijon. — A. Šuster Drabosnjak: Zbrana bukovniška besedila I. Marijin pasijon 1811. Celovec 1990, VII-XXI.

— Zbrana bukovniška besedila Andreja Šusterja-Drabosnjaka. — Glasnik Slov. etnološkega društva 30 (1990), 70-73.

Načrt izdaje.

TAVČAR IVAN

Kmecl, Matjaž: Tavčarjeve novelete in slike. — I. Tavčar: Življenje mojega življenja. Lj. 1990, 403-425.

Masterl, Marijan: Blaž Peternel-Bleškv zgodovinskem in ljudskem spominu. — Loški razgledi 37 (1990), 149-186.

Poglavje I. "Bukov vrh v preteklosti in sedanjosti" govori o Kuzovcih (str. 150-160).

Milenković, Marija: Zločin in kazen v Tavčarjevem romanu "Visoška kronika". — Revija za kriminalistiko in kriminologijo 41 (1990), 228-238.

TOMŠIČ MARJAN

Kermauner, Taras: Poskus prevrednotenja sodobne slovenske literature (na primeru proze Marjana Tomšiča). — NRazgl 39 (1990), 612-613, 644-645.

TRUBAR PRIMOŽ

Dvorák, Marko: Primož Trubar: Slovenec in kristjan. Predavanje. — Oznanjenje 10 (1990), 86-91. Nadaljevanje iz prejšnjega letnika.

Pogačnik, Jože, Primož Trubar i južnoslavenski kulturni prostor. — J. Pogačnik: Jugoslavističke teme. Vinkovci 1990, 31-42.

VALJAVEC FRAN

Pretnar, Tone: Verz in predstavljeni svet v Valjevčevi Zori in Sonci. — Seminar slov. jezika, lit. in kulture 26 (1990), 101-110.

Glej tudi pri Miklošič Fran!

VALVASOR JANEZ VAJKARD

Stanonik, Marija: Janez Vajkard Valvasor in slovsvena folklor. — JiS 35 (1989/90), 185-187.

Valvasorjev zbornik. Ob 300 letnici izida Slave Vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989. V Lj., SAZU 1990, 377 str.

Vsebuje mdr.: Gerald Stone, Slovenski jezik v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske; Vladimir Magjić, Valvasorjeva knjižnica; Marija Stanonik, Janez Vajkard Valvasor in slovstvena folklor v njegovem duhovnem obzorju.

VANDOT JOSIP

Capuder, Andrej: Josip Vandot — pozabljeni trubadur. — *Mohorjev koledar* 1990, 167-168.
Na str. 168-169 šest doslej neobjavljenih pesmi.

VIRK JANI

Debeljak, Aleš: Zakaj berem pesmi in drugi fragmenti o literaturi Janija Virka. — J. Virk: *Tečeva čez polje*. Pesmi 1985-1990. Lj. 1990, 63-70.

VODUŠEK BOŽO

Špacapan, Adrijana: Voduškova poetika pesniške besede. — *SR* 38 (1990), 253-263.

VOLKMER LEOPOLD

Potrata, Majda: Značilnost verzifikacije Leopolda Volkmerja in njen odmev v slovenski literarni zgodovini. — *JiS* 35 (1989/90), 177-184.

— Značilnosti verzifikacije Leopolda Volkmerja.
— *Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely* 1988, 87-91.
Izšlo 1990.

VOŠNJAK JOSIP

Kmecl, Matjaž: Josip Vošnjak kot mohorjanski pripovedovalec. — *Zbornik občine Slovenska Bistrica* 2. Slovenska Bistrica 1990, 198-202.

ZAGORIČNIK FRANCI

Antič, Ivo: Svet in poezija v risu obsedenosti. — *Dialogi* 26 (1990), št. 10/12, 47-54.

— Zlata sredina ali trinajsta plast. (Ob razstavi konkretizma Francija Zagoričnika v Trzinu, 1989.)
— *Dialogi* 26 (1990), št. 4/6, 103-108.
O pesniškem delu.

ZAJC DANE

Zajc, Dane: Pogovor z Danetom Zajcem. [Spraveval] Aleksander Zorn. — *Nova revija* 9 (1990), št. 93/94, 49-54.

ŽERJAL ALDO

Poniž, Denis: Med stihom in ničem Žerjalove lirike. — *Primorska srečanja* 14 (1990), 56-57.

ŽITNIK VINKO

Žitnik, Janja: Slovenskoargentinski pesnik Vinko Žitnik. — *Dve domovini = Two homelands*. Lj. 1990, 275-290.

ŽOHAR JOŽE

Kmecl, Matjaž: Aurora Australis, pesmi južne zarje. — J. Žohar: *Aurora Australis*. Lj. 1990, 91-98.

ANTOLOGIJE

Antologija slovenske poezije po izboru sodobnih slovenskih pesnikov. Lj. 1990, str. 907-1093. (Nova revija 9, 1990, št. 100.)

Str. 1063-1093: Komentarji k izboru.

Enci benci na kamenci. Slovensko otroško izročilo. [Zbral in ur.] Roman Gašperin. Lesce, Osnovna šola F. S. Finžgarja 1990. 104 str.

Str. 104-105: Marija Stanonik, Spremnna beseda.

Lipa šumi med cvkalipti. Izbor pesmi Slovencev v Avstraliji. Urednik Ivan Cimerman. Prevajalci Ivan Cimerman, Katarina Minatti, Ciril Bergles. Lj., Slovenska izseljenska matica, P. Amalietti 1990. 163 str.

Modra svetloba. Homocrotična ljubezen v slovenski literaturi. Ur. in spremna beseda Brane Mozetič. Lj., ŠKUC 1990. 161 str. (Zbirka Lambda. 1.)

Str. 155-161: Brane Mozetič, Mutasti greh?

Strast i mir. Mlada slovenačka književnost. Sastavili Nedeljko Radlović, Jani Virk. Prevod Vojislav Despotov. Beograd, Književna reč; Lj., Literatura; Kikinda, Književna zajednica Kikinde 1990. 232 str. (Savremena jugoslovenska književnost. 3.)

Str. 7-19: Jani Virk, Predgovor; str. 215-220: Bio-bibliografski podaci o autorima.

METODIKA POUKA, UČBENIKI

Bates, Robin in Julia: Pouk z antologijo: Učenci pišejo za učence. — *Mentor* 11 (1990), 393-399.

Berilo [štiri] 4. Berilo so po idejni zasnovi Janka Kosa pripravili Peter Kolšek, Janko Kos, Andrijan Lah, Tine Logar, Stanko Šimenc. Ur. Janko Kos in Tine Logar. Maribor, Obzorja 1990. 245 str. (Srednje izobraževanje.)

Bernjak, Elizabeta: Nekaj značilnih in metodičnih vprašanj o uporabi sodobnih tehničnih pripomočkov pri izobraževanju narodnostnih učiteljev na Visoki učiteljski šoli Daniel Berzsenyi v Szombathelyu. — *Nemzetközi szlavisztikai napok III. Szombathely* 1988, 157-163.

Izšlo 1990.

Brcko, Metka: Doživljajsko-spoznavna motivacija — začetna faza v celovitem sistemu šolske interpretacije umetnostnega besedila. — *JiS* 36 (1990/91), 70-76.

Črnivec, Ljubica: Sestava tematske učne ure o vremenu. — *Slava* 4 (1989/90), 157-161.

Čuk, Metka: Nekaj opaznanj o pouku slovenskega strokovnega jezika za tujce. — *Slava* 4 (1989/90), 198-199.

Gantar, Andreja: Besede v igri. — *Slava* 4 (1989/90), 188-192.

Pri učenju slovenščine kot drugega jezika.

Jan, Zoltan: Videotehnika pri pouku materinščine. - Prosvetni delavec 41 (1990/91), št. 8, 6.

Juvan, Marko: Vrt s potmi, ki se cepijo: marginalije o pouku književnosti. - Slava 5 (1990/91), št. 1, 80-82.

Komunikacija in jezikovna kultura v šoli. Zbornik. Uredn. odbor France Žagar (itd.). Lj., Pedagoška akademija 1990. 353 str.

Vsebuje poglavja: Splošno o komunikaciji. - Pedagoški vidiki komunikacije (mdr. Olga Kunst-Gnamuš, Govor v razredu - poskus določiti nekatere opisne kategorije; Marija Kolar, Metka Kordigel, Pouk slovenščine kot didaktična komunikacija). - Nebesedna komunikacija. - Strokovne zvrsti jezika (Vlado Rotar, Dobro voden govor - merilo kakovosti pouka SN (oz. SND); Ivan Pucelj, Komunikacija in simboli v elementarni matematiki; Breda Mejak Vrišer: Tehnična beseda v osnovni šoli; Janez Ferbar, Pojavi, glagoli in spremenljivke; Marija Ana Lap Drozg, Komunikacija učitelja z učenci in starši za aplikacijo naravoslovnih in družboslovnih ved pri reševanju problemov vsakdanjega življenja; Meta Petkovšek, Kultura verbalnega komuniciranja med učiteljem in učenci pri urah telesne vzgoje.). - Umetnostne in praktičnosporazumevalne zvrsti jezika (Milena Blažič, Kreativna komunikacija in literatura; Miha Mohor, Parodija in travestija kot slogovni vaji v osnovnošolskem literarnem krožku; Benjamin Gracer, Praktične izkušnje iz jezikovnega ozaveščanja učenca in učitelja v osnovni šoli; Milan Dolgan, Časopisni način pisanja v šolskih okoliščinah; Berta Golob, Razsežnost subkulture komunikacije; Manca Košir, "Če me ne kapiraš, je to tvoj problem, ne moj"; France Žagar, Učenje dialoga v osnovni šoli). - Materinščina in tuji jezik (Lucija Čok, Družbeni dejavniki govornega sporočanja; Marija Strojtn, Nekatere psihološke značilnosti materinščine; Romana Šifer, Problemi jezikovno-komunikativnih norm pri ustnem komuniciranju v tujem jeziku; Reginald Vospernik, Sporazumevalni jezik celovških gimnazijcev; Alenka Kozinc, Učni jezik v osnovni šoli in učitelji; Viktor Majdič, Slovenščina v stiku s srbohrvaščino - nekoč in danes; Mladen Tancer, Jezik kot prvinska ovira v izobraževanju otrok Romov.)

Kozinc, Alenka, Erika Kržišnik-Kolšek, Viktor Majdič: Učni jezik. Seminar za učitelje v 3. razredu osnovne šole. Lj., Zavod RS za šolstvo 1990. 21 str.

Krakar Vogel, Boža: Književna didaktika pod drobnogledom. - Prosvetni delavec 41 (1990), št. 8, 6; št. 9, 6; št. 10, 11; št. 11, 8.

Obravnava daljših besedil; Razumevanje literarnega razvoja in celostno uresničevanje književno-vzgojnih smotrov; Pouk ustvarjalnega pisanja kot smoter književne vzgoje; O težavah v praksi.

— Metodični sistem šolske interpretacije umetnostnega besedila. - JiS 35 (1989/90), 91-98.

Kržišnik-Kolšek, Erika: Frazecologija in osnovni in srednji šoli. - JiS 35 (1989/90), 134-141.

— Frazecologija po seminarsko. Slava 4 (1989/90), 162-168.

Seminar slovenščine za tujce.

Lah, Andrijan: Književnost v osnovnošolskih berilih. (Statistična in delna vsebinska analiza.) - JiS 35 (1989/90), 144-149.

Logar, Tine: Slovenski jezik in književnost. - Vzgoja in izobraževanje 21 (1990), št. 1, 8-17.

Evalvacija programov v srednjem izobraževanju.

Mohor, Miha: Razvoj slovenskih osnovnošolskih glasil in mentorstva v njih. — Mentor 11 (1990), 301-306, 400-409.

Nadaljevanje sledi.

Pečjak, Sonja, Minka Gradišar: Razvijanje bralnih sposobnosti. Seminar za učitelje slovenskega jezika v 6. razredu osnovne šole. Lj., Zavod RS za šolstvo 1990. 19. str.

Žagar, France: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica. 5. dop. in razš. izd. Maribor, Obzorja 1990. 350 str.

Dodano poglavje Sporočanje.

DODATKI ZA 1987 - 1989

JEZIKOSLOVJE

Apovnik, Pavel, Ludwig Karničar: Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache = Slovar pravnege in ekonomskega jezika. T. I. Deutsch-Slowenisch. München, Manz 1989. X, 397 str.

Freidhof, Gerd: Das komplexe anaphonische Wortspiel als Problem der Translationslinguistik: Strukturveränderungen und semantische Verschiebungen. - Jubiläumsschrift zum 25-jährigen Bestehen des Instituts für Slavistik der Universität Giessen. New York, Peter Lang 1987, 93-105. Primerjava s sbh.

Logar, Tine: Diftongizacija in monoftongizacija v slovenskih dialektih. — Hrvatski dijalektološki zbornik (Zagreb) 8 (1989), 69-73.

Priestly, Tom: "Hubrajtajte se s svojo šprahu"/"Bodite ponosni na svoj jezik". - Celovski zvon 7 (1989), št. 23, 63-72.

Predavanje 6. 7. 1985 v Selah.

— Pravopis za selsko narečje. - Prav tam, 73.

Skubic, Mitja: Sintaktični vplivi romanskega sveta na zahodna slovenska narečja. - Filologija (Zagreb) 16 (1988), 137-143.

LITERARNA ZGODOVINA

Maver, Igor: From Albion's shore: lord Byron's poetry in Slovene translations until 1945. - Acta neophilologica 22 (1989), 51-59.

ADAMIČ LOUIS

Žitnik, Janja: The editing of Louis Adamic's book The eagle and the roots. - Acta neophilologica 22 (1989), 69-87.

JAKLIČ FRAN

Novak, Anka: Pisatelj Fran Jaklič Podgoričan in Dobrepolje. - Glasnik Slovenskega etnološkega društva 29 (1989), 186-187.

TRDINA JANEZ

Banaš, Leopoldina Veronika: Identitet Rijeke u opservaciji J. Trdine. — Dometi (Rijeka) 22 (1989), br. 4, 270-276.

METODIKA POUKA, UČBENIKI

Slabe, Vika, Alenka Kozinc: Oblikoslovje. Vaje za slovenski jezik v 5. razredu osnovne šole. Idecna zasnova Olge Kunst Gnamuš. Lj., Zavod RS za šolstvo 1989. 181 str.

Marko Kranjec
s sodelovanjem
Anke Solner-Perdih
Alenke Logar-Pleško
in Marije Cvetek,
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Prejeli smo v oceno

Celovski zvon IX/33. Vseslovenska revija za leposlovje, kritiko, kulturna, družbena in verska vprašanja. Celovec, december 1991.

Jezik. Časopis za kulturo hrvatskog književnog jezika. Izdaja: Hrvatsko filološko društvo (gl. ur. Stjepan Babić), št. 2, Zagreb, prosinac 1992, str. 33-64.

Sedej, Daniela: **Fran Levstik — mladinska književnost.** Bibliografija. Ob 160-letnici rojstva Frana Levstika (Izdala Slovanska knjižnica, Ljubljana)

UDK 808.63:82.081"185/187"

Tomaž Sajović

**HISTORIŠČNO OBLIKOVANJE UVODNIH DELOV
JURČIČEVEGA PRIPOVEDNEGA BESEDILA KLOŠTRSKI
ZOLNIR IN DEŽMANOVEGA POLJUDNOZNANSTVENEGA
BESEDILA NOTRANJSKE GORE IN CIRKNIŠKO JEZERO**

Avtor v svoji razpravi opozarja na dva pogleda — po enem gre v obravnavanem obdobju za prepad med retoriko in naravno poetiko, po drugem pa za soobstojanje različnih slogov. Raziskava odkrije, da struktura uvoda v povesti Kloštrski zolnir spominja na baročno pridržno predlogo, obenem pa v nadaljevanju pokaže tudi na razlike med obema načinoma upovedovanja, ki se kažejo predvsem v pomenški razlini — tudi v nasprotju med visoko obliko in nepoetičnim besediščem. Za primer historizma v neumetništem besedilu pa si izbere Dežmanovo poljudnoznanstveno besedilo Notranjske gore in Cirkniško jezero, za katerega je značilna retorična zaznamovanost posameznih stavkov z dvojnimi formulami, slogovno zaznamovan besedni red in umetniško oblikovanje odstavka kot sklenjene enote.

Iz tega izhaja tudi sklepna ugotovitev — da se je namreč historični besedilni vzorec v obravnavanem obdobju že izgubljal ter se ohranil le še v posameznih drobniš formalih.

UDK 808.63:82.081"185/187"

Tomaž Sajović

**A HISTORIST FORMATION OF THE INTRODUCTORY PARTS
OF JURČIČ'S NARRATIVE TEXT KLOŠTRSKI ZOLNIR AND
DEŽMAN'S POPULAR-SCIENTIFIC TEXT NOTRANJSKE
GORE IN CIRKNIŠKO JEZERO**

The author in this study draws attention to two points of view: one of them sees in the discussed period a gap between the rhetorical and natural poetics, and the other a coexistence of various styles. He maintains that the structure of the introduction in the tale Kloštrski zolnir is highly reminiscent of a Baroque sermon, pre-text and further points to the differences between the two modes of expression, which come to the fore on the semantic level, and also to the contrast between high form and non-poetic text. The study gives Dežman's popular-scientific text Notranjske gore in Cirkniško jezero as an example of historicism in a non-artistic text, which is characterized by the historicist quality of individual sentences with their double formulas, stylistically marked word order and artificial formation of a paragraph as a close-knit unit.

The author draws the conclusion that the historicist textual pattern was about to disappear and was only preserved in individual lesser forms, in the discussed period.

UDK 886.3.09-2:929Jesih M.

Danuša Škapin

DRAMATIKA MILANA JESIHA

Jesihovi dramati, predvsem trem delom *Grenki sadeži pravice*, *Brucka ali obdobje prilagajanja* in *En sam dotik*, je posvečena razprava, ki opozarja na posebnosti in vlogo jezika v njegovih dramah, saj je ta večplasten in z njim avtor označi svoje dramske osebe, spremenjen jezik pa vpliva tudi na spremembe dramskega dejanja in dramskih karakterjev, pri čemer se dramski liki prilagajajo jezikovnim situacijam. Menjavanje stilov in zvrsti vpliva na dinamiko dramskega dogajanja, večpomenskost pa na stilizacijo in barvitost njegovega pesniškega jezika.

UDK 886.3.09-2:929Jesih M.

Danuša Škapin

THE DRAMAS OF MILAN JESIH

The study deals with Jesih's dramas, especially with *The Bitter Fruits of Justice*, *Freshwoman* or *the Period of Adjustment* and *A Single Touch*. It researches the peculiarities and the role of language in his dramas, for, with his multi-layered structure the author depicts the dramatis personae; also, the modified language causes changes in the dramatic action and characters with their ability to adapt to new linguistic situations. The changes of style and genre influence the dynamic of the dramatic plot, while the ambiguity conditions the stylization and colourful nature of Jesih's poetic language.